www.momandpublications.com

وردګ د تاريخ په بهير کې د سيمينار په وياړ

www.momandpublications.com

د وردګو د ښادۍ سندرې

ساره سادات

Ketabton.com

۱۳۹۵ [illegible]

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحیم

د کتاب ځانګړنې:

د کتاب نوم: د وردګو د ښادۍ سندرې

ځېړونکې: ساره سادات

خپرندوی: رفیع کلتوري او مدني ټولنه

مالي ملاتړ: د سیدانو کلتوري ټولنه

ډیزاین چارې: ایملیار ساجد

چاپ کال: ۱۳۹۵ – ۲۰۱۶م

چاپ وار: لومړی

د چاپ شمېر: ۱۰۰۰ ټوکه

ای ایس بی اېن: ISBN 9 789936 101029

چاپځای: د مومند خپرندویې ټولنې تخنیکي څانګه

پتې

د چاپ ټول حقوق له خپرندویې ټولنې سره خوندي دي.

ننګرهار: عبدالمجید مومند کتاب پلورنځی – مخابراتو څلورلارې

اړیکې: ۰۷۰۰۶۲۶۱۶۱ – ۰۷۷۷۶۲۶۱۶۱ – ۰۷۸۱۶۲۶۱۶۱

کابل: اصلاح افکار کتابپلورنځی / خیبر کتابپلورنځی / دارالسلام کتابپلورنځی / مستقبل کتابپلورنځی / پکتوس کتابپلورنځی./ پکتیکا: مجاهد کتابپلورنځی/ کندهار: امیر کروړ کتابپلورنځی / افغان کتابپلورنځی./خوست: غرغښت کتابپلورنځی / رحیمي کتابپلورنځی/ لمر کتابپلورنځی / سباوون کتابپلورنځی./ هلمند: سیدجماالدین کتابپلورنځی / عرفان

www.momandpublications.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

کتابپلورنځی / تاج منور کتابپلورنځی./ پکتیا: علمي کتابپلورنځی./ غزني: قیومي کتابپلورنځی

www.momandpublications.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډالۍ: ګرانې مورجانې او ګران پلار جان ته مې،

چې خپلې وينې يې زما په قلم کې واچولې او زه يې ددې جوګه کړم چې د خپلې سيمې بشري ارزښتونه د خپل قلم په برکت خوندي وساتم!

سادات

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خپرندویې ټولنې یادښت

د لوی څښتن په نامه

شفاهي ادبیات د ادبیاتو یوه ستره او ارزښتمنه برخه ده. که څه هم پر پښتو شفاهي ادبیاتو څه نا څه کار شوی دی، خو لا هم د پښتو دغه ستره زیرمه هغسې نه ده څېړل شوې چې اړتیا یې لیدل کېږي. د ادبیاتو د دې برخې څېړل او را ټولول ځکه مهم دي چې د له منځه تلو له ګواښ سره مخ ده. له همدې امله په کار ده چې شفاهي ادبیات را ټول او خوندي شي. د پښتو شفاهي ادبیاتو یوه لویه برخه له منځه تللې، ځکه چې پر وخت نه دي را ټول شوي او که پاتې نورو ته پام ونه شي، له منځه تلل یې حتمي دي.

د همدې سترې اړتیا په درک سره ځوانې او تکړه څېړونکې اغلې ساره سادات دا ارزښتمن کار کړی دی او د وردګو د خوښې سندرې یې را ټولې کړې او څېړلې دي. د نوموړې کار یوازې له دې امله ارزښتمن نه دی چې د شفاهي ادبیاتو یوه برخه یې خوندي کړې، بلکې له دې امله هم ارزښتمن دی چې په را ټولولو او څېړلو کې یې د شفاهي ادبیاتو د را ټولولو او څېړلو اصول مرعات کړي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پښتو ادبياتو څېړونکو او په ځانګړي ډول ځوانو هغو ته بويه چې د پښتو دغه شتمني خوندي کړي. دوی بايد د ساره سادات په شان دغه ارزښتمن کار ته اوږه ورکړي او پرې نږدي چې زموږ دغه شتمني له منځه ولاړه شي. د پوهنتونو محصلين دې خپل پايليکونه پر همداسې موضوعاتو واخلي او استادان دې هم په دې چاره کې ورسره مرسته وکړي. اوس چې په کابل او ننګرهار پوهنتونو کې په پښتو ادبياتو کې د ماسټرۍ او دوکتورا پروګرامونه پيل شوي، نو په کار ده چې دوی خپل تيزسونه پر همداسې ارزښتمنو مسايلو وليکي او خپل رسالت ادا کړي.

په پای کې رفيع کلتوري او مدني ټولنه وياړي چې د ساره سادات دغه اثر خپروي او نوموړې ته د لا زياتو برياليتوبونو هيله کوي.

په درنښت

رفيع کلتوري او مدني ټولنه

(c) ketabton.com: The Digital Library

سرلیکونه

سرلیک.. مخونه

یادونه .... ا
د سر خبرې...د
سریزه...۱
د ځېړنې هدف...٦
د پښتني سندرو مخینه یا شالید.........................۸
د فولکلور ټولولواهمیت.......................................۱۱
د سندرو لومړي ټولوونکي......................................۱٤
د ښادۍ د بدلو ټولوونکي......................................۱٦
په وردګوکې دښادۍ بدلو دټولولو لومړنۍ هڅې......................۲۱
د دې ځېړنې ارزښت...۲۲
د ښادۍ د سندرو جوړښت...۳۱
ددې لیکنې مېتود..۳٦

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو دښادۍ سندرې...۳۷
ناسته...۵۲
د نکریزو شپه او د توی ورځ...............................٦۸
درېیمه (تخت جمعي).....................................۱۷۵
نتیجه..۱۷۹
مناقشه...۱۸٤
پېشنهادونه...۱۸٦
لنډیز..۱۸۸
د مأخذونو فهرست..۱۹۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

يادونه

د لوی او ښـونکي څښتن په نامه

له آدمه تر دې دمه د انسان د ژوند پايښت د کورنۍ په جوړولو اېښودل شوی دی، چې حضرت آدم (ع) له بي بي هوا سره د کورنۍ په جوړلو د بشر نسل پر ځمکه تلپاتې کړ، چې نننۍ انساني ټولنه يې جوړه کړې ده او موږ يې هم يوه برخه يو. په ډېرو اديانو کې د ټولنې شمزۍ د سالمې کورنۍ واحدونه شمېرل کېږي. په اسلام کې هم د يوې پياوړې ټولنې اساسات يوه سالمه کورنۍ يادېږي، ځکه نو له شريعت سره برابره نکاح تړل کېږي او دوه انسانان د ښځې او مېړه په بڼه د يوې اسلامي کورنۍ بنسټ ږدي، چې محصول يې سالم اولاد دی او د اولادونو په ښوونه او روزنه سره د ملت رښکی پياوړې کوي.

په ټولنيز ژوند کې د تاريخي، علمي او ديني مقدساتو تر څنګ د يوې ټولنې فرهنګي ارزښتونو ته هم پام کول او ځان پرې پوهول اړين ګڼل کېږي، ځکه د کلتوري هلو ځلو پر بنسټ هر ملت د خپل ژوند ځانګړي فلسفي ارزښتونه له يوه نسله بل ته ورلېږدوي، چې د هېواد د ملي او د ټولنې د ښاديو د ورځو، لکه: د اولاد زېږېدنه، د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماشوم کلیزه او زموږ ديني ،تاریخي او مقدسو ورځو په اړه معلومات هم اړين دي، لکه څنګه مو چې ياده کړه، واده او بيا د کورنۍ جوړول، خو د ټولنې يو بنسټيز رُکن دی، چې ټولنه پرې جوړه ده، ځکه نو د واده په اړه معلومات زموږ ټولنه پياوړې ساتي او خلک په متواتره بڼه زموږ د تېرو نسلونو کلتوري ارزښتونو ته متوجې کوي، ځکه نو د واده د دودونو او د واده د ښاديو په اړه سيستيماتيک معلومات هم د راتلونکي نسل لپاره ښوونيز او روزنيز ارزښت لري.

په دې کتاب کې چې، دوردګو دښادۍ سندرې د يوه علمي تيزس په بڼه راټولې او ليکل شوې دي، زموږ ځوان نسل ته او له سيمې لېرو پرتو هېوادوالو ته هغه اړين معلومات وړاندې کوي، چې د وردګو په سيمه کې د يوه واده سريشته په څه ډول نيول کېږي، کومې ځانګړتياوې لري اوتړواده مخکې کوم دودونه لري، د واده په ترخ کې کومې ځانګړنې لري او تړواده وروسته اړينو پېښو ته نغوته شوې ده، خو په دې کتاب کې همدا ډول د سيمې سندرې، چې زياتره د کلي د ښځو ترمنځ مروجې دي، په ډېره امانتدارۍ سره راټولې شوې دي، دې علمي اثر ته يې يو ځانګړی ارزښت ورکړی دی.

په سيمه کې د واده د دودونو، خوشاليو او ساعتېريو په اړه معلومات زموږ د افغان ملت د بېلابېلو ټبرونو د پوهې، دوستۍ او زغم وړ ګرځي او د افغاني هويت په پياوړتيا کې رغنيز رول لوبولی شي، ځکه نو د سيدانو مرستندويې ټولنې دا پتېيلې ده، چې د «د وردګو د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښادۍ سندرې» کتاب د خپرولو په برخه کې خپل ملي، ټولنيز او بشري مسؤليت تر سره کړي، تر څو افغان ولس د خپلو خلکو له دودونو خبر او د سيمې عنعنات د کتاب په بڼه وساتل شي او همدا ډول دغه اړين معلومات په کره بڼه بل نسل ته ولېږدول شي.

د سيدانو مرستندويه ټولنه په دې وياړي، چې د دې علمي اثر په خپرولو سره به يې د افغان ولس ځوان نسل ته هغه اړين معلومات وررسولي وي، چې د خپل ملت په ملي او هويتي ارزښتونو سمبال اوله خپلو کلتوري ارزښتونو څخه الهام واخستلی شي. همدا ډول د کتاب له ليکوالې آغلې ساره سادات نه ډېره مننه کوو، چې دغه علمي اثر يې ليکلی دی او ټولنه يې د نورو ليکنو او علمي آثارو په تمه پاتې کېږي او په نورو پوهانو هم غږ کوي، چې خپله ټولنه د علمي آثارو په جوهر نوره هم پياوړې کړي.

و من الله التوفيق

د سيدانو مرستندويې ټولنه

کابل، د ۱۳۹۴ لېږديز لمريز کال

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سر خبرې

دهغې مينې له مخې چې له فولکلوراو ولسي ادب سره يې لرم دسرمحقق استاد زلمي هېوادمل په مشوره مې دخپل تيزس دبشپړونې موضوع(دوردگو دښادۍ سندرې)انتخاب کړله.

داسندرې مې دوردگو ولايت دجغتو له ولسوالۍ نه لکه څنگه چې خلک يې وايي يا بولي په طبيعي ډول، دښځواو نجونو له خولې راټولې کړې دي، په ليکنه کې مې هڅه کړې، ټول هغه مطالب چې ولسي رنگ يې پياوړی اواوس هم په ژوندۍ توگه موجود دي د کارونې له مواردو سره يې ذکر کړم، تقريباً ټولې سندرې نوې دي. مخکې تر دې چې ددې موادو په را ټولولو پيل وکړم، په دې اړه مې هغه ليکل شوي کتابونه چې ما ته معلوم وو او هم هغه مأخذونه چې لاربښود استاد يې د لوستلو توصيه راته کړې وه ټول وکتل او د راټولولو په وخت کې مې دتکراري سندرو له ليکلو ډډه وکړه اوهمدا ډول يوه نيمه داسې سندره چې دلږ ياډېرو الفاظو او توريو په بدلون سره په نورو کتابونو کې راغلې وې له دې سندرو سره په مقايسوي ډول په لمن ليکونو کې را اخيستي دي.

په دې سندرو کې مې بابولالې، سروکي د اتڼ نارې او... نور ځای کړي دي، يعنې د ښادۍ د بدلو ترڅنگ مې ځينې عام

(c) ketabton.com: The Digital Library

سروکي او داتې ناري چې په ودونو کې يې هم وايي راغونډې کړې دي، پردې سربېره ددې سندرو د قدامت او دراټولولو دشالید دراوړلو په خاطر مې له ځينو مأخذونو څخه هم استفاده کړې ده.

دسندرو د حالاتو د بيانولو لپاره مې د وردګو د واده په دود هم څه ناڅه خبرې کړې دي او ځومره چې کېدای شوی له اختصار نه مې کار اخيستی دی، مثلاً دپښه خلاصي، دسرواره دتګ اوداسې نورو چې سندرې نه پکې ويل کېږي له سره يادونه، نه ده کړې، ځکه چې دوردګو د واده د دود او دستور په اړه ښاغلي حبيب الله رفيع په خپل کتاب (پښتني ودونه) او احسان الله آرينزي په خپل کتاب (د وردګو د واده دود او بدلې) کې دا موضوعات په مفصل ډول ليکلي او معرفي کړي دي.

ددې سندرو د راټولونې په منظور مې په دوو ودونو کې هم ونډه واخيستله او هم مې له ښځو او نجونو نه دپوښتنې په ډول ثبت کړې اوله دې سره مې ځينې متلونه او دښې شپې فالونه هم راغونډ کړي دي او هيله منه يم چې په راتلونکي کې يې تر بشپړونې وروسته يوځای د کتاب په بڼه چاپ او خپاره کړم.

يوه بله خبره چې بايد له تاسو سره يې شريکه کړم دا ده، چې ما د ځينو ستونزو او رسمي بوختياوو له امله ونه شوای کړای چې په وردګو کې ډېر وخت تېر کړم، په کليو وګرځم او ډېر مواد راټول کړم، ځکه هغه ښځې چې له لرې پرتو کليو نه واده ته راغلې وې ويل يې که زموږ کلي ته راشې، هلته ډېرې بدل زنې (بدلې ويونکې) ښځې

(c) ketabton.com: The Digital Library

شته چې زښته زیاتې بدلې یې زده دي او آن د ناوې د بړستنې ګنډولو او پښه خلاصي پرمهال هم رنګ، رنګ بدلې وایي، خو زموږ یې ډېرې اوس هېرې شوې دي، که په راټولونکي کې مې دغو کلیو ته د تګ موقع ترلاسه کړه، نو خامخا به ورځم او هغه نا لیکلې بدلې به، چې د دغو ښځو په حافظو کې ذخیره او د هېرېدو په حال کې دي راټولوم.

د فولکلور په برخه کې زما دا لومړنی تحقیقي اثر به کېدای شي نیمګړتیاوې هم ولري او ښایي د ځینو دودونو لیکل را څخه پاتې شوي وي، خو هیله منه یم چې لوستونکي به یې را په ګوته کړي.

داسندرې چې په کلیو باندو کې خوله په خوله انتقال مومي ځینې یې تاریخي قدامت نه لري اوداسې نوي لغات، لکه طیاره، مونی یا مونیان (فلانکوچ موټر) ټونیس او ... په کې ترسترګو کېږي.

د دغه اثر د ترتیب په لړ کې راسره زما ټولګیوالو هر یوه ښاغلي نورالله اوریاخیل او سیدنظیم سیدي مرسته کړې او یو شمیر کتابونه یې زما په اختیار کې راکړي وو چې ترې مننه کوم.

په درنښت

ساره سادات

(c) ketabton.com: The Digital Library

سريزه

انسان د دې کاينات هغه موجود دی چې د خلقت ټول عناصر يې په وجود کې راټول دي. همدا، انسان دی چې د کايناتو تربل هر موجود څخه زيات د دغه فطرت په اسرارو پوهېږي او يا غواړي ځان پرې پوه کړي، ځکه خو ورته د ځمکې د خلافت ستر رسالت ور په برخه شوی دی. د ټولنيز شعور له لوړېدو سره سم يې په ذهن کې ډېرې پوښتنې پيدا شي، د دې پوښتنو د ځواب موندلو په خاطر پلټنو ته مخه کړي او د ډېر تجسس له امله د طبيعت په ډېرو رازونو پوه شي، او د اوسنيو پر مخ تلليو او پراخو څېړنو او کشفونو اصلي سرچينه همدا ابتدايي تجربې او پلټنې دي.

انسان په لومړي سر کې کوښښ کوي د خپل محيط څرنګوالی وپېژني او کله چې يې د خپل چاپېريال په باب معلومات د تکامل مرحلې ته ورسيږي؛ نو بيا له خپله چاپيرياله بهر د فطرت په اسرارو پسې پلټنه پيل کړي، څرنګه چې د انسان د پيژندګلوۍ لپاره د هغه د کړو وړو، حرکاتو او سکناتو څېړنه مرسته کوي، په همدې ترتيب د يوې انساني ټولنې د پيژندنې يو غوره شاخص د هغې ټولنې د ژوندانه بېلابېل اړخونه دي چې بايد وپيژندل شي او دا اړخونه په لومړي ګام کې د يوې ټولنې له افکارو او څرګندونو څخه پيژندلی شو چې د ژبنۍ پانګې شناخت يې ډېره غوره وسيله ده، د يوې ټولنې ژبنۍ پانګه د هغې ټولنې فولکلور احتوا کوي او له يوه نسل څخه بل نسل ته انتقال مومي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ښادۍ سندرې

د بشري ټولنو ترمنځ پښتانه هم يو داسې قوم دی چې ډېر لرغونی تاريخ لري او د ژوندانه ډير اړخونه يې د ديواني ادب پر ځای په فولکلوريک ادب کې خوندي دي. د پښتنو په ذهنونو او حافظو کې د فولکلور ډېر داسې توکي پراته دي، چې د خرافي جنبې تر څنګ پکې زيات ضروري او ګټور رازونه شته، چې د څېړونکو په نظر بايد ورته ونه کتل شي، ځکه نو پوهېدل پرې حتمي دي.

په افغانستان کې د فولکلور په تېره بيا د کليوالي يا ولسي او شفاهي ادبياتو په برخه کې دومره کار نه دی شوی که شوی هم دی په نشت حساب دی.

د استاد حبيب الله رفيع د خبرې په تأييد مستشرقينو څه نا څه څېړنې او يادونې کړې دي خو هغوی زموږ له روحياتو، ذهنيتونو او نفسياتو سره دومره نه دي اشنا چې په هغه ډول چې په کار دي و يې څېړلای شي.

د دې لپاره چې دا قيمتي او ارزښناکه شتمني له لاسه ورنه کړو لازمه ده، د هرې سيمې خلک چې له ادب او ادبياتو سره اشنا وي او هم د فولکلور ټولونې لارې چارې ورمعلومې وي په دې برخه کې نه ستړې کېدونکې هلې ځلې وکړي.

ماکسيم ګورکي وايي: «خلکو په فولکلوري آثارو کې هغه هنري څېرې ښودلي دي چې په خلق کېدو کې يې له عقل، ابتکار، فکر او احساس څخه کاراخيستل شوی دی.» نوموړی زياتوي «موږ هغه وخت د مبارزو انسانانو په تاريخ پوره پوهېدلی شو چې د فولکلور په باره کې يې جامع معلومات ولرو» (٦: ١١).

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ښادۍ سندرې

عام ولس د دې شفاهي ادبياتو او ښکليو هنري تصويرونو اصلي مصورين دي. دا ښکلې پانګه زموږ د ولس او ملت د ټولنيز ژوند، ذوق او سليقې ښکارندويي کوي او د دوی د ژوند مسير تعقيبوي. بدلې يا سندرې هم لکه د فولکلور نورې برخې هغه اړين او په زړه پورې توکي دي چې ښځې يې تل په ښاديوکې د يوه ضرورت په اساس وايي او د نوموړيو د ژوند ټول کړه وړه، لوړې او ژورې، ښې او بدې، غمونه او خوښۍ، طرز تفکر، نړۍ ليد، عقايد، تجربې، غوښتنې او اړتياوې، مينه او نفرت، سيالۍ او هوسونه، غندنې او خوښونې، لويۍ او بېچاره ګۍ، نيستي او فقر، پټ او مبهم رنځونه، ښکاره ستونزې او داسې نور پکې منعکسوي. او همدارنګه د پښتو ژبې اصلي جوهر په شفاهي ادبياتو کې پروت دی په دې لړ کې، همدا سندرې د دوی د فطرت او روحياتو ترجماني کوي، د پښتنو تاريخ، کړه وړه، اصل او نسب ټول رانغاړي.

دخلکو اوصاف، مادي او معنوي تجربې، عاميانه اطلاعات چې د خلکو په حافظو کې ځای لري او يا په محيط او چاپېريال کې د دود او رسم په شان موجود وي ټول پکې خوندي دي او هم د ملتونو د ادبي پنځونو لومړنۍ نښې، خلاقيتونه او تجربې دي او له اوسني ادب سره لکه د ځنځير کړۍ پتليزدي، د اوسني (د بشپړتابه مرحلې ته رسېدلي ادب) سرچينه او بنسټ هم ګڼل کېږي.

پښتني ادب په تېره بيا د ښادۍ سندرې سره له دې چې زرنه مري؛ ځکه چې تل د حرکت په حال کې دي او زموږ له ژوند سره سمې پر مخ روانې دي او نسل په نسل، له يوه کلي نه بل کلي او له يوې خولې نه بلې

(c) ketabton.com: The Digital Library

خولې ته انتقالېږي، خو بیا هم ولسونو ته د مدنیت او نوې میډیا د ور دننه کېدلو له امله د دې ادبیاتو د ورکېدو او هېرېدو وېره شته.

په دې اړه د هېواد تکړه لیکوال او فولکلور څېړونکی ښاغلی حبیب الله رفیع خپل نظر داسې وړاندې کوي:

«کوم وخت چې د فولکلور او پخوانیو اساطیرو بېلا بېلې لارې چارې او ډولونه تر ژورې کتنې لاندې ونیسو نو په ښکاره ډول به ووینو چې دا اساطیر او روایات د لومړنیو توکمونو یوه قدنما هېنداره ده او د دوی فلسفي نظریات، طرز فکر او نور خصوصیات پکې په واضحه توګه لیدلای شو. څرنګه چې د فولکلور زیاته برخه افسانې او روایات تشکیلوي، نوځکه د تاریخ په اوږدو کې د بشر بېلو- بېلو ډلو، ټپلو او توکمونو د خپل ژوند او وخت له شرایطو سره سم د افسانو او روایاتو په جوړولو لاس پورې کړی او همدا د دوی امثال، روایات او افسانې دي چې اوس د دوی طرز تفکر، عقاید او نور خصوصیات موږ ته راښکاره کوي.

د بشر د تمدن د چټک پرمختګ او خصوصاً د عمومي فرهنګ د دایرې د پراخېدو او د اجباري لومړنیو زده کړو او د عوامو د باسواد کیدلو له کبله د دې زیاته وېره موجوده وه چې فولکلوري ذخایر محوه او له منځه ولاړ شي او ځای یې تاریخي روایات یا علمي محفوظات ونیسي نو له دې کبله لومړی په اروپا کې یو شمېر علماو، پوهانو او د فولکلور علاقمندانو د دې ملي ذخایرو په راغونډولو لاس پورې کړ چې نه یوازې د خپلو سیمو د فولکلور راټولولو بلکه د ختیځو هېوادونو د فولکلور راټولولو ته یې هم ملا وتړله او هم د ختیځو هېوادو پوهانو په دې کار لاس پورې کړ، خو څرنګه چې په

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ښادۍ سندرې

مخه کې يې زيات خنډونه او موانع موجود وو نو ځکه يې يا ښېرته لاس ترې واخيست او يا يې شمېر ډېر محدود ؤ.

کومه ټولنه چې مخ ته تللې د هغې ټولنې فولکلور له منځه تللی او خپل ځای يې تمدن ته پرې ايښی دی خو په کومه ټولنه کې چې مدنيت اغيزه نه ده ښندلې او د ژوند سويه يې وروسته پاتې ده هغلته فولکلور په خپل شکل پاتې دی. پښتني ټولنه هم چې خپل روښانه کلتور او فولکلور لري د ژوند په ټولو چارو کې يې فولکلوري مظاهر ليدل کېږي چې مدني وسايل تر اوسه پورې متأسفانه نه دي ورته برابرشوي او خلک يې اته نوي په سلو کې (۹۸٪) بېسواده دي نو ځکه د دوی فولکلور ډېرغني دی او دا زموږ وظيفه ده چې د خپل فولکلور د راغونډولو لپاره لېچې وغړوو او په زياته حوصله او پوره متانت داری سره خپل فولکلوري آثار راغونډکړو» (٦ : ٩-١٠).

د ولسي فولکلوري ادبياتو په ايجادولو کې تر نارينه وو نه د ښځو ونډه زياته ده، په تېره بيا د ښادۍ د سندرو او لنډيو برخه هم دوی ډېره پياوړې کړې او کوي يې.

کله يې له ځان سره زمزمه کوي او کله يې هم د ښاديو په مراسمو کې لکه ودونه، د ماشوم د پيدا کيدو پر مهال، په اخترونو او داسې نورو غونډو کې وايي.

د برات ښه شپه هم په وردګو کې د ناوې جوړولو او فالونو په اچولو سره په ځانګړې ډول لمانځل کېږي او په دې وخت کې هم ښځې بدلې بولي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د څېړنې هدف

له دې څېړنې نه مې عمومي هدف د ماسترۍ د تيزس ليکل او د فولکلور د يوه مهم او ارزښتناک جز (د ښادۍ د سندرو) راټولول او خوندي کول ؤ. او بل دا چې لوستونکي به په دې خبرشي چې په کليو او ولس کې ښځينه ادب په ډېره لوړه کچه خوندي او بکر پروت دی. سروکي، لنډۍ اود ښادۍ سندرې تر ډېره د مېرمنو مال دی او لا تر اوسه هم کليوالې پيغلې او نجونې د دې برخې په را منځ ته کولو کې لوی لاس لري، ځکه چې نارينه يا باسواده او يا هم په ټولنه او کورنۍ کې د بشپړ واک او اختيار خاوندان دي، هر څه يې چې په ذهن کې وګرځي د شعر يا نثر په کالب کې يې د کاغذ پر مخ ليکلی او ويلی شي او د خپل نامه د راوړلو په صورت کې هم له کومې ستونزې سره نه مخ کېږي، مګر پښتنې ښځې بيا دا کار نه شي کولای له ډېرو محدوديتونو او ناخوالو سره مخ دي او د دوی د عواطفو او احساساتو د بيانولو ډېره ښه وسيله هم د دغه ډول سندرو او يا ادبياتو لويه ذخيره ده چې په خپلو اذهانو کې يې ساتلې وي.

نو تر نارينه وو نه مېرمنې د دې ډول موادو په را ټولونه او ليکنه کې ښه کار کولای شي، او بل دا چې په کليو کې ښځې له نا محرمو نارينه وو نه ستر کوي، په ودونو او نورو لويو غونډو کې د ښځو په منځ کې د نارينه وو کېناستل شرم او عيب ګڼل کېږي، ځکه په داسې غونډو کې له نورو ځايونو نه راغلې ښځې له سړيو نه مخ پټوي او مېرمنې په آزادانه توګه په ښځينه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ښادۍ سندرې

مجلسونو کې په ګډون سره په ډېره ښه او طبیعي بڼه د دوی له خولې نه سندرې لیکلی یا ضبطولی (ثبتولی) شي.

که نارینه دا کار کوي له خپلو خپلوانو نه به د پوښتنې او ګروېږنې په صورت کې مواد راټولوي او هغه دومره طبیعي رنګ ځکه نه لري چې سمدلاسه ښځو ته دومره سندرې نه ورپه یادېږي؛ خو که په تاوده محفل کې ناستې وي په طبیعي ډول د دوی خولو ته بدلې راځي او هره صحنه په ډېر ښه انداز په سندرو کې ترسیموي، نو یو بل هدف هم په طبیعي توګه د دې سندرو راټولول او د دې برخې بډاینه وه، ما پرته له کوم قید او شرط نه په ودونو کې ونډه اخیستې او هم مې سندرې ترې راټولې کړې، لیکلې اوحتی ریکارډ کړې دي. او هم مې غوښتل چې د نورو باسواده نجونو او مېرمنو پام دې برخې ته واوړي، چې د دې نالیکلي ادب په لیکنه او راټولونه کې زیار وباسي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پښتني سندرو مخینه یا شالید

سندرې یا بدلې په پښتو شفاهي ادب کې ډېره لرغونې سابقه لري او پوهانو يې د ډېرو پخوانيو ژبو - چې د پښتو په ګاونډکې يې ژوند کاوه - سره پرتله کړې او دا يې ثابته کړې چې پښتو ژبې لا ډېر پخوا بډای فولکلور او د سندرو ډول، ډول نمونې درلودې خو د زمان او مکان سره په ارتباط کې يې په شکل او مضمون کې بدلونونه رامنځ ته شوي دي. په دې هکله ښاغلي حبيب الله رفيع په خپل کتاب (د خلکو سندرې) کې ډېرې ځرګندونې کړي چې دلته به يې ځينې د دې ادعا د ثبوت لپاره وړاندې کړم، نوموړی وايي:

«د موجوده پلټنو په رڼا کې د پښتنو د ولسي سندرو لاس ته راغلې نمونې له اسلام څخه راوروسته دي خو ځرنګه چې پښتو يوه ډېره لرغونې ژبه ده نو دا لازمه ده چې پښتو به له اسلام نه د مخه هم هرومرو شعر او ادب درلود او دا ځکه چې هغه نورې آريايي ژبې چې د پښتو ژبې خويندې بللې کېږي، لکه اوستا، سانسکرت او ... د ډېرو خوندورو او زړه وړونکو اشعارو لرونکې دي او د ملي اشعارو نمونې يې لا تر اوسه هم پيدا کېږي، نو ځرنګه چې تاريخي سندونه د پښتو وجود هم د اسلام نه زرګونه کاله تر مخ ثابتوي نو دا هم بايد ومنله شي چې پښتو به په هغه وخت کې هرومرو شعر، ادب او سندرې درلودې او پښتنو به د خپلو مذهبي، د ښاديو مراسمو او نورو کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

سندرې ويلې خو متأسفانه چې اوس ورکې دي او د ورکوالي سبب خو يې دا دی چې چا نه دي ليکلې او حتی تر اوسه لا هم د پښتو ولسي سندرې نه دي ليکلې شوې، يوازې د پښتو ټولنې له خوا يې يوه برخه په ځينو مقالو او هم ځانګړيو کتابو کې راټولې شوې او خپرې شوې دي، سره له دې هم ټولې نه دي خپرې او اکثره برخې يې يوازې او يوازې د پښتنو په خوله کې د ميراث په توګه له يوه څخه بل او له بل څخه بل ته را پاتې شوې دي» (٦:٢۴).

بل ځای د سندرو په اړه داسې يادونه کوي:

«دا برخه د پښتو تر ټولو اشعارو او ادبياتو پخوانۍ او لرغونې ده او ګومان کېږي هغه وخت چې پښتو د آريک ژبې څخه بېلېدله نو له هغه وختته را په دې خوا به د پښتو عمومي سندرې رواج شوې او پښتنو ويلې وي، ځکه چې د تاريخي رواياتو او شواهدو له مخې موږ ته دا ثابته شوې چې آريايانو د واده مراسم، نورې مېلې، دودونه او دستورونه درلودل چې په دې ټولوکې به يې سندرې ويلې نو همدا راز پښتنو هم ښايي د دې دودونو او مراسمو لپاره خپل اشعار په کار اچولي وي او ځای په ځای او وخت په وخت يې سندرې ويلې وي.

د پښتو په عمومي سندرو کې د خوند خبره دا ده چې اکثره يې د ښځو له خوا ويلې شوې نو څرنګه چې د ښځې غږ مؤثر او اغيزناک دی همدا راز دا سندرې هم خوندورې، خوږې او لطيفې دي. په آريايي اقوامو کې ښځو له نارينه وو سره اوږه په اوږه په ټولو اجتماعي چارو کې برخه اخيسته او لوی مقام يې درلود، نو له دې سببه ؤ چې دوی د ادب په ميدان کې هم

(c) ketabton.com: The Digital Library

له نارینه وو سره اوږه په اوږه کار کړی او حتی کله کله ترې اوښتې هم دي، په پښتنوکې اوس هم ښځې د آریایي اصولو په بنا له نارینه وو سره اوږه په اوږه کار کوي او په اجتماعي چارو کې ستر رول لري چې له دې سره سره د ادب په برخه کې هم له نارینه وو څخه وروسته نه دي پاتې او ډېر خواږه او زړه وړونکي ادبیات لري.

زما په خیال په پښتنو سړیو کې شاعران یویو دی خو ښځې ټولې شاعرانې دي ځکه د واده په مراسمو او نورو دودونو کې ښځې فی البدیهه د حال له غوښتنې سره سمې سندرې جوړوي او بې له دې چې تأمل په کې وکړي وایي یې، مثلاً کوم وخت چې واده وي ډېرې داسې سندرې اورو چې بیخي نوې او د حال په غوښتنه برابرې وي همدا راز چې کوم مړی وي نو دوی د زړه له ډېره درده د حال سره برابرې منظومې ساندې وایي او د خپل ډېر درد او دوک تسکین پرې کوي ...» (٦: ۴٦-۴٧).

(c) ketabton.com: The Digital Library

د فولکلور ټولټولو اهمیت

د شکل او محتوا له پلوه د فولکلوریکو نمونو راټول خورا ستر ارزښت لري، فولکلور د شکل له مخې د یوه ولس د هر اړخیزې پوهې ترجماني کوي، په دغو نمونو کې داسې قوي ژبني چوکاټونه تر سترګو کېږي، چې د مصنوعي (بدیعي او بیاني) هڅې پر بنسټ یې رامنځ ته کول ناممکن بریښي، د ساري په توګه؛ لنډۍ هغه ولسي فورم یا شکل دی چې په یوه واړه بیت کې ډېر ستر مفاهیم ځایوي او دې فورم ته په کوزه کې د سیند ځایولو مصداق هم ورکول شوی دی. په همدې ډول د محتوا له پلوه د یوه ولس د فولکلور پېژندنه د هغه ولس د مشخصاتو او ممیزاتو څرګندویه ده، په ولسي پانګه یعنې: سندرو، بدلو، بوللو، ټپو، سروکو، چاربیتو (څلوریزو) او نورو کې د یوه ولس کړه وړه، بریالیتوبونه، نیوکې، ناخوالې او د ژوندانه بېلابېل اړخونه په ګوته کېږي، د پښتنې ټولنې غړي چې زیاتره یې د بیسوادۍ له کبله له دیواني ادب څخه لرې پاتې دي د خپل ژوند احوال یې په ولسي پانګه کې خوندي کړي دي، د مثال په ډول؛ یوه میرمن چې د کلتوري قیود له کبله په عامه ژبه پر میړه نیوکه نه شي کولای په ټپه کې ورته هغه مهال چې میړه پرې ظلم کړی وایي:

پرځان د ګلو لښته نه اخلې – پر مادې تېرکړل د کوتکو ګذارونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

یا هغه مظلوم چې د عدل غوښتنې په موخه عدالت ته تللی او حاکم ورته د انصاف ورکولو پر ځای پر مخ څپېړه ورکړې په ډېره نرمه ژبه او تړاژیدې انداز په یوه ټپه کې داسې وایي:

تا چې څپېړې پرمخ راکړې – د اوښکو ډکې سترګې چاته واړومه

ښاغلي زلمي هېوادمل هم د پښتو ادبیاتو په تاریخ کې د شفاهي ادبیاتو ارزښتونه په ګوته کړي دي، نوموړی وایي: «تر اوسه چې د پښتو ژبې د شفاهي ادبیاتو کوم مواد موږ ته په لاس راغلي د هغو له مطالعې څخه ښکاري چې د پښتنو د اجتماعي، ملي، سیاسي، اقتصادي او فرهنګي ژوند ټولو خواوو د دې ادبیاتو په بېلابېلو ډولونو کې انعکاس موندلی دی، او د پښتنو د فرهنګ په څېړنه کې دقیقه استفاده ترې کولای شو، او هم راټول شوي توکي له تصنع نه خالي دي او ډېر طبیعي رنګ لري، ځکه نو د اجتماعي علومو څېړونکي کولای شي له دې ډول بیاناتو نه د اصلي او اساسي موادو په توګه کارواخلي.

په دې ادبیاتوکې په ډېر لوړ انداز د ښکلا او تصویرونو راوړل د کلیوالو خلکو د هنري ذوق او فکري ودې ښکارندویي کوي او دا ترې جوتېږي چې عام ولس د اجتماعي او محیطي مسایلو په باب خاص فکر درلود.»(۱۴:۲۱)

نو هغه وخت چې د خلکو د ژوند پېښو، د ژوند تېرولو د روشونو او طریقو، کړنو، دودونو او دستورونو، عقایدو، خلاقیتونو، ذوقونو او سلیقو د ثبت او لیکلو لپاره وسایل نه وو خلکو به دا پېښې خپلو حافظو او اذهانو ته سپارلې او د انتقال وسیله یې هم ژبه او روایات وو، چې د ایجاد له وخت نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

تر اوسه خوله په خوله رانقل شوي او د وختونو په تېرېدو سره يې په شکل او مضمون دواړو کې جوت تغيير راغلی دی، خو له دې اوښتنو او بدلونونو سره سره که په سمه توګه وڅېړل شي ډېر ضروري مواد او تاريخي حقايق او هم د ملتونو د ټولنيزژوند، قومي جوړښتونو، روحياتو، ذهنيتونو، عنعناتو او باورونو په اړه ډېرڅه ترې تر لاسه کېدای شي، چې د بشر پېژندنې، د تاريخي حقايقو د رابرسيره کولو او د يوې ژبې د تاريخي سير، پرمختګ او د تحولاتو له څېړنې سره پوره مرسته کولای شي.

پښتني فولکلور ډېرغني دی، د پښتنو ملي فرهنګ او کلتوري ميراث پکې ځای شوی دی. او همدا ډول د پخوانيو خلکو هنري ذوقونه، سليقې، پېژندګلوي، قبيلوي جوړښت، فکر، تاريخي ميراثونه، د ودونو، دودونو او نورو په اړه موږ ته معلومات راکوي، په دې ټولو پوهيدل او لاس ته راوړل يې د فولکلور ټولونې له لارې کېدای شي، نو بايد دا قيمتي خزانه د له منځه تللو نه وساتل شي اوله لاسه مو ونه وځي او په راټولونه او خوندي توب کې يې هر اړخيزې هلې ځلې وکړو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سندرو لومړي ټولوونکي

پښتو ژبه د اسيايي ژبو ترمنځ هغه زړه ژبه ده چې تر ديواني ادب څخه يې ولسي پانګه په هر اړخيزه توګه غښتلې او پياوړې بريښي، لکه څرنګه چې لازمه ده د پښتو ژبې دغه غني برخه په هغه ډول نه ده څېړل شوې، خو لومړی ځل په ۱۳۱۸ هـ ل کال مرحوم استاد محمد ګل نوري د پښتو ژبې ببلابېلې سندرې لکه کاکړۍ غاړې، د واده بدلې، سروکي، ټپې او نور ... راټولې او په ۱۳۲۳ هـ ل کال د ملي سندرو په نامه ديوې مجموعې په بڼه د پښتو ټولنې له خوا خپره شوه، مګر استاد محمددين ژواک په همدې کتاب کې ځينې نورې لنډۍ ورزياتې کړې او د دويم ځل لپاره يې په ۱۳۳۴ هـ ل کال کې د پښتو ټولنې له خوا د پښتني سندرو په نامه چاپ کړ.

تر دې وروسته ښاغلي ضميرساپي همدا لړۍ وغځوله او د دويم ټوک په توګه يې ځينې نور ولسي شعرونه، چاربيتې، بدلې، سروکي او نور... راټول او چاپ کړل.

تر ۱۳۴۵ کال را وروسته ښاغلي حبيب الله رفيع (دخلکو سندرې) په نامه ګڼ شمير داسې شعري نمونې چې پخوا پرې کار نه ؤشوی راټولې او په ۱۳۴۹ هـ ل کال يې د تاريخ ټولنې له خوا دا ټولګه خپره کړه. او پردې سربېره يې د (پښتني ودونه) کتاب کې يو شمېر نورې د ښادۍ سندرې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ثبت او خوندي کړې دي، چې په ۱۳۸۱ کال دافغانستان دمرستو مرکز (CCA) له خوا چاپ شوی دی.

په همدې ترتیب په ٦۰ مه لسیزه کې ښاغلي احسان الله آرینزي هم یولړ ولسي سندرې را ټولې او په دې وروستیو کې یې د (د وردګو د واده دود اوبدلې) نومي کتاب کې خپرې کړې او د پیښور پښتو اکاډمۍ هم په دوو سترو ټوکونو کې د (روهي سندرې) په نامه ګڼ شمېر لنډۍ د آغلې سلما شاهین تر څارنې لاندې راټولې او چاپ کړې.

موسسه خپرندویه ټولنه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ښادۍ د بدلو ټولوونکي

د ښادۍ بدلې پخوا هم راټولې شوې دي، چې ښاغلي زلمي هیوادمل د (غرنۍ سندرې) په سریزه کې د دې سندرو سوابق داسې وړاندې کړي دي:

۱- ټولې هغه بدلې چې مرحوم غلام جیلاني جلالي د (پښتو ځانتنی ادب او موسیقي) په مقاله کې د خرڅبانو بدلې، د پلیو ورابانو بدلې، د سپرو ورابانو بدلې، د ناوې د را ایستو بدلې، او د ناوې د سپرېدو بدلې ترکوچنیو عناوینو لاندې راوړي او شرح کړي، ټولې د ښادۍ بدلې دي (۹۲).

۲- هغه ۱۱۲بدلې چې مرحوم نوري په ملی سندرې (۹۳) کې د بابولالې په نامه راوړي، اوبیا د پښتني سندرې د لومړي ټوک (۹۴) ټولونکو له هغه کتابه را اخیستې او په همدې نامه یې خوندي کړي، ټولې دښادۍ په بدلو کې شمارل کېږي.

۳- هغه بدلې چې په (پښتني دودونه) نومي کتاب کې ښاغلي واسعي د کندهار دودونه په مقاله کې (ص ۵۱، ۵٦) ښاغلي اتمان د پکتیا دودونه په مقاله (ص ۱۷۳ ، ۱۷۵ ، ۱۸۳ ، ۱۸۷۵،۱۸٦) (د ۱۳۳٦ ش کال د پښتو ټولنې چاپ) کې راوړي ټولې دښادۍ بدلې دي.

۴- هغه بدلې چې ښاغلي محمد ابراهیم عطایي د «هلمند د کلتور په ساحه کې» نومي اثر (ص ۴۹ – ۱۳۴۱ ش کال د لشکرګاه چاپ) او هلمند نومي

(c) ketabton.com: The Digital Library

کتاب (ص ٦٦ – ٦٧ – د ١٣۴۴ کال چاپ – کابل) کې ضبط کړې دي، ټولې د ښادۍ په بدلو کې حسابېږي.

۵- د هغو سندرو نمونې چې ښاغلي عبدالقدوس نجیب د کندهار مجلې د ١٣۴٩ ش کال په نهمه ګڼه، ٢٢ مخ کې د «بابولاله» تر سرلیک لاندې، او بیا هم د کندهار د سیمو هغه سندرې چې ښاغلي محمد ولي ځلمي په «کندهار» نومي اثر ص ٢۵٧، ٢۵٣ د ١٣۵١ ش کال چاپ کې راوړي دي، ټولې د ښادۍ په بدلو کې شمارل کېږي.

٦- عبدالقدوس پوپل د ١٩٦٨ ع کال د ولس مجلې د کال ګڼې په ١٠۴ مخ کې د کوټې د سیمو په پښتنو کې د موجودو دغه ډول بدلو نمونې راوړې دي، چې د ښادۍ د بدلو د څېړنې په مهال کې یې نه شوهیرولای.

٧- هغه بدلې چې ښاغلي حبیب الله رفیع «د وردګو دودونه» (٩۵) نومي اثر او په «د خلکو سندرې» کې د بابولالې تر سرلیک لاندې خوندي کړې دي ټولې د ښادۍ په بدلو کې راځي، دغه بابولالې نوموړي رفیع د آریانا مجلې د ٢٦ کال په پنځمه ګڼه ص ۵٧- ۵٩ او شپږمه ګڼه ص ۴۴- ۵۵ کې هم خوندي کړې دي.

٨- هغه بدلې چې پروفیسور محمد نوازخان طایر «د ټپې معاشرتي تجزیه» نومي رساله کې د «خوانښې نرور» تر سرلیک لاندې راوړې دي، د ښادۍ بدلې دي (٩٧) نوموړي پروفیسور په روهي ادب ج ١ ص ٢٦٨ - ٢٦٩کې هم د ښادۍ د بدلو څو نمونې راوړې دي.

٩- هغه بدلې چې پروفیسور سیال کاکړ په پښتني فولکلور نومي اثر کې «د ګونډۍ سندرې» تر عنوان لاندې راوړې د ښادۍ بدلې دي (٩٨) همدارنګه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ښادۍ سندرې

ښاغلي سیال کاکړ په ترینو، نومي رساله ص ۳۵-۳٦ کې «دالله مورې» تر سرلیک لاندې د ترینانو د ښادۍ ځینې بدلې هم ضبط کړې دي.

۱۰- ښاغلي محمدعلي منګل په فولکلوري ګېډۍ کې«د واده په دود کې د ښځو سندرې» (۹۹) تر سرلیک لاندې او په ولسي پوهه کې د «د واده دود» (۱۰۰) د اوږده بحث په بېلابېلو برخو کې سندرې خوندي کړې دي. نوموړي منګل د زېرې جریدې د ۱۹۵۹ کال په ۴۰ ، ۴۱- ۴۲ ، ۴۴ – ۴۵ ، ګڼوکې د واده په وخت (د خېښو پامونه) تر سرلیک لاندې څلور مقالې خپرې کړې دي، چې په دغو مقالو کې د ښادۍ د بدلو ډېرې نمونې هم راوړل شوې دي. دا چې دغه سندرې څومره نوې او څومره د ده له نورو لیکنو سره تکرار لري، ځانته بېله خبره او بېل بحث دی، خو یوه بله موضوع چې دلته پرې ګړېږم دا ده، چې نوموړي ګران ورور د ښادۍ بدلو ته د خېښو پامونه وایي. پامونه ده په خپلو آثارو او مقالو کې د سروکو په معنی پېژندلې دي (کابل مجله، د ۱۳۵۹ کال نهمه ګڼه ۸۵ مخ، ۱۰ ګڼه ۵۳ مخ) او د خېښو سندرې یا بدلې خو د ښادۍ بدلې، او زموږ د فولکلور جلا صنف دی.

۱۱- مرحوم غلام محمد ترکي (۱۳۵۷ ش مړ) د پښتنو دودونه نومي اثر د کوژدې او واده د دودونو (۱۰۱) د څېړلو په ترڅ کې او محمد اسلم قربان خېل په فولکلور (۱۰۲) نومي رساله کې چې د اندړو په دودونو خبرې کړې، د واده د دود د تشریح په لړ کې یې د دغو سندرو ډېرې نمونې هم خوندي کړې دي.

۱۲- ځوان فولکلور ټولونکي عبدالکریم پتنګ په خپل یوه نوي اثر (د غرونو څوکې) (۱۰۳) په (۱۳- ۲۰مخونه) (د ۱۳۵۹کال چاپ – د فلالوژۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوهنځي خپرونه) کې د دغو سندرو ځینې نمونې چې – یې د خوست له مرکزي سیمو راټولې کړي – خوندي کړې دي.

۱۳- د فولکلور مجلې تفاریقو د دغو سندرو نمونې او د دغو سندرو په باب نور تشریحات په خپلو پاڼو کې چاپ کړې دي (۱۰۴) .

۱۴- د ښادۍ د بدلو یوه مغتنمه مجموعه پروفیسور ولي محمد سیال کاکړ په کوټه کې خپره کړې ده (۱۰۵). دغه مجموعه ۲۰۰ بدلې لري، نوم یې «فولکلوري جواهر» دی، دغه مجموعه ډېرې ښې ګڼې او نوې خبرې لري، خو د دې تر څنګه ځینې د یادونې وړ ټکي هم پکې پیدا کېږي، چې دلې پرې بحث موضوع اوړدوي.

۱۵- ښاغلي بسم الله حقمل په خپل ناچاپ اثر «د تنیو د کلتور او فولکلور څېړنه» کې د ښادۍ د سندرو ځینې نمونې خوندي کړي، او هغه مقالې چې یې د ۱۳۵۹ کال د کابل مجلې په ځینو ګڼوکې خپرې شوي هم د دغه ډول سندروځینې نمونې لري (۱۰٦).

۱٦- په (غرنۍ سندرو) کې د عارف غروال دغه راټولې کړې بدلې زموږ د دغه ډول بدلو یوه ورکه کړۍ ده، چې د نورو کړیو په بشپړېدو سره به یې زموږ ددغو سندرو لړۍ ښه پسې بشپړه شي. غروال چې کومې سندرې په دې برخه کې راوړي ځینې یې د ښادۍ بدلې دي، خو د دغسې بدلو ترڅنګه یې ځینې عام سروکي هم په دې سندرو کې خوندي کړي دي (۱۱۰:۱۲) .

۱۷- په همدې ترتیب په (پښتني دودونه کتاب چې په ۱۳۳٦ لمریزکال کې دپښتو ټولنې له خوا په دولتي مطبعه کې چاپ شوی دی) کې غلام محمد تره کي په ۵۱ مخ کې د کندهار د ښادۍ سندرې راوړې، په ۵٦ پاڼه کې یې بابولالې راوړې، او په ۱۷۳ مخ کې یې د ناوې د سر اړولو په اړه سندرې

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوندي کړې دي. همدارنګه په ۱۷۵-۱۸۵-۱۸٦-۱۹۱ مخونو کې د خوړې باندې کولوسندرې، ناوې ته د ملګرو له خوا ویل کیدونکې سندرې او همدا ډول د واده د نورو مراسمو او مواردو په هکله سندرې را ټولې شوې دي چې ټولې د ښادۍ سندرې ګڼل کیږي.

۱۸- (افغاني موسیقي) نومی کتاب چې ښاغلي محمد دین ژواک لیکلی او په ۱۳۷۰ کال کې د افغانستان دهنرمندانو دټولنو د اتحادیې له خوا په آریانا مطبعه کې چاپ شوی په ۳۲،۳۳،۳٦،۳۸، ۴۷،۵۳،۵۴،۵۷او له ۱۰۱- ۱۰۷ پورې پاڼو کې یې د موسیقۍ له ریدم سره د واده سندرې را غلې دي چې دا هم د ښادۍ په بدلو کې شمیرل کیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په وردگو کې د ښادۍ بدلو د ټولولو لومړنۍ هڅې

د وردگ د کلیمې شالید په ډیرو زړو تاریخي متنونو کې پر همدې حال ذکر شوی او د پښتني قبیلې دغه پرگنۍ ډیرې داسې ژبنۍ نمونې لري چې خورا اوږد بحث پرې کیدای شي، داسیمه هم د نورو پښتنو سیمو په شان گڼ شمیر شریکې او ځانگړې بدلې، سروکي، ټپې، چاربیتۍ (ځلوریزې) او نورې شعري نمونې لري چې ښایي د تحقیق او پلټنې لپاره همیشه زیات موارد ولري، خو په لومړي سرکې ښاغلي حبیب الله رفیع چې پخپله هم د وردگو د سیدآباد سیمې اوسیدونکی دی، دغې موضوع ته ځیر شوی او د وردگو د سیمې مشخصو بدلو، سروکیو، ټپو او نورو ټولولو ته یې ملاتړلې ده.

نوموړي تر ۱۳۴۵ کال را وروسته (دخلکو سندرې) په نامه گڼ شمېر داسې شعري نمونې چې پخوا پرې کار نه وشوی راټولې او په ۱۳۴۹ هـ ل کال کې یې د تاریخ ټولنې له خوا دا ټولگه خپره کړه. او پر دې سر بېره یې د (پښتني ودونه) کتاب کې یو شمېر نورې د ښادۍ سندرې ثبت او خوندي کړې دي چې په ۱۳۸۱ کال کې د افغانستان د مرستو مرکز (CCA) له خوا چاپ شوی دی.

په همدې ترتیب په ٦٠ لسیزه کې ښاغلي احسان الله آرینزي هم یو لړ ولسي سندرې راټولې او په دې وروستیو کې یې د (د وردگو د واده دود او بدلې) نومې کتاب کې خپرې کړې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دې څېړنې ارزښت

که څه هم پښتو ژبې د زمانې د ډېرو حوادثو پر وړاندې خپل ګڼ شمېر دیواني اثار له لاسه ورکړي خو له نیکه مرغه دا ژبه یو داسې غني فولکلور لري، چې په هره برخه کې کولای شي د نړۍ له نورو ژوندیو ژبو سره سیالي وکړي. د پښتو ژبې د فولکلوریکو فورمونو اغیز د پښتو ژبې پر دیواني اثارو کې څرګند دی او که چیرې دهر صاحب دیوان پښتانه شاعر دیواني شاعري مطالعه کړئ د فولکلوریکو فورمونو له اغیز څخه به خالي نه وي، مګر تر اوسه پورې د اړتیا وړ داسې څېړنې نه دي ترسره شوې چې پښتانه د خپل فولکلور پرخرنګوالي، اهمیت، موقعیت او کمیت وپوهوي. له همدې امله ورځ تربلې د پښتنو په محفلونو کې د فولکلور ځای د پردیو ژبو نوښتونو ته خالي کېږي او پښتانه هنرمندان چې په طبیعي ډول د پښتني فولکلور د ترویج او ترغیب هڅوونکي دي کوښښ کوي، چې خپلو اوریدونکیو ته د نورو ژبو اثار وړاندې کړي. د دې لپاره چې د پښتني فولکلوریکو فورمونو په اړه هر اړخیزې او نوې څېړنې پیل شي کوښښ مې وکړ چې د نالیکلي ادب دا څو سندرې راټولې او له لوستونکیو سره یې شریکې کړم.

کومې سندرې چې ما راټولې کړې ټولې نوې دي او هم مې د ویلو له حالاتو سره د واده له لومړۍ پرېکړې نه د واده تر پایه په ترتیب سره راوړې دي او لکه مخکې مې چې یادونه کړې ده د وردګو د واده د دود او دستور

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تشریح او توضیح په برخه کې مې له اختصار نه کار اخیستی، ځکه چې ښاغلي استاد حبیب الله رفیع او ښاغلي احسان الله آرینزي په مکمل ډول معرفي کړي دي، خو بیا هم هغه څه چې د دوی له قلم نه پاتې شوي او یا هم د دوی په ځای یا اړونده سیمه کې چې نوموړیو یې دود لیکلی په ځینې ځایونو یا برخو کې د جغتو له سیمې سره توپیر لري ما یاد کړي دي او هغه باید تکرار ونه ګڼل شي.

په همدې توګه د ښاغلي آرینزي د کتاب تر لوستلو وروسته ځینې داسې ټکي زما مخې ته راغلل چې د وردګو د جغتو ولسوالۍ په هغه سیمه کې چې ما یې څو سندرې راټولې کړې او هم شاوخوا کلیو سره یې د واده په دود کې توپیر شته، نو لازمه ده چې دلته یې لنډه یادونه وکړم. مثلاً نوموړي دخپل کتاب په۷۷ مخ کې د نجونو د خوښونې، ښایست او ودوزن په برخه کې ویلي: «هغه نجونې چې ډېرې ښایسته نه وي هم ودېږي یا یې کوم مشر سړی په نکاح اخلي، یا په کوچیانو او نورو قومونو واده کېږي او یا یې کوم عیبجن ځوان غواړي».

خو په جغتو کې – په هغو څو کلیوکې چې ما بدلې ترې راټولې کړې - ما په دې اړه پوښتنه وکړه، نوموړیو ویل چې موږ هیڅکله پرته له وردګونه له بل چا سره خپښي نه کوو او کوچیانو ته خو لومړی موږ ښځه نه ورکوو او په بل قدم کې خپله کوچیان نه غواړي له جایي والو نه ښځه وکړي، ځکه دوی وایي چې جایي والې نه اوښ (خې) کولای شي، نه کېږدۍ درولی شي او نه هم نورهغه درانه کارونه کولای شي، چې یوه کوچۍ ښځه یې کوي. دوی وایي، چې موږ په داسې یوه ښځه څه وکړو، ځکه په موږ کې دا دود دی

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ښادۍ سندرې

چې ښځې باید کېږدۍ ودروي، اوبه راوړي، اوښ څملوي یا یې خې کړي، د رمې پالنه وکړي، یعنې د شیدو لوشل او تر غوړیو یې کاله کول، د کېږدۍ پاکول او ډوډۍ پخول، بوټي راوړل او داسې نور ټول باید همدوی وکړي.

په جغتو سیمه کې سیدان هم شته چې دوی خو آن له ځایي خلکو (وردګو) سره هم خپښۍ نه کوي.

ښاغلي آرینزي د خپل کتاب په ۹۳ مخ کې د استاد رفیع له خولې نه ویلي: چې کله ښځې د پېغلې کتلو ته ورشي که یې په چل او ول ونه ګوري او د خپښې نیت پوخ وي؛ نو د پیغلې له کورنۍ څخه غواړي چې هغه پرې وګوري، د منلو په صورت کې پیغله پټ مخ راځي، بیایې مور یا مشره خور یا کومه بله مشره ښځه په ځانګړیو ادابو سره پلو لري کوي ...

دا دود هم په هغه سیمه او هم زموږ په سیمه (چک) کې نه شته او که پېغله بې خبره وي راځي او دوی یې ګوري او که نه غیر له هغو نه په پټ مخ نه راوستل کېږي او نه یې هم د کورنۍ له خوا ورښودل کېږي.

بل ځای د کتاب په ۹۷ مخ کې وایي د پېغلې کورنۍ معمولاً دا ښه بولي چې ځوان ډېر وروڼه او خویندې ونه لري چې د دوی لور د هغوی په چوپړ کې ډېره ستړې شي، وردګ یکه (یوه زری) ځوان ته ترجیح ورکوي.

دا دود هم په هغه ځای کې چې ما یې بدلې راټولې کړې نه ؤ او برعکس دوی ویل موږ داسې زلمي ته چې ډېر وروڼه ولري ترجیح ځکه ورکوو چې که دا ځوان یووزری وي نو تربرونه یې نارواوې ورسره کوي، او دی یې په یوازې توګه له عهدې نه شي وتلی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ښادۍ سندرې

بل ځای (۱۰۴ مخ) وايي چې د ولواره اخيستلو په هکله د سيمې سپين ږيري دوه- درې لامله يادوي، يو لامل چې يو پلار ولور اخلي دا دی چې خپل زوی ته واده پرې کوي او دويم دا چې که نيستمن وي خپل پورونه پرې خلاص کړي او يا يې درې – څلور کاله لاس وچلېږي او د کور د خرڅ وس وومي او په پای کې غټ لامل دا دی چې که څوک خپله لور بې ولوره واده کړي او يا لږ ولور پرې واخلي، نو کليوال او نور خلک تبصرې کوي چې دا پيغله ناروغه وه، عمر يې زيات شوی ؤ کومه (خو) يا عيب يې درلوده او داسې نور؛ ځکه يې وړيا يا په ارزانه ورکړه چې بيا به بل ميړه ورته پيدا نه شي.

خو دا دلايل هم د هغې سيمې خلکو نه منل دوی ويل موږ ځکه ولور اخلو چې يوې ناوې ته کور پرې واخلو او بل چې زموږ خور او لور ته خسرګنۍ په ټيټه سترګه ونه ګوري چې پلار يې له کوره لوڅه او بې قدره وايسته (بې د کور له سامان نه) او دا اصطلاح هم هلته شته چې د خور او لور په ولواره څوک نه مړېږي.

په همدې توګه په ۱۱۸ مخ کې وايي: په ناسته کې راغلي مېلمانه د خپلو ټوپکو او نورو وسلو په ساتنه او څارنه مکلف دي او کوربانه دا حق لري چې کومه وسله، په يوه مناسب وخت کې د دوی له سترګو الونيه يا پټه او ګوښه کړي.

خو په اړونده سيمه کې دا رواج نه ؤ اوکه دچا څه ورک شي لوی عيب او شرم ګڼل کېږي. د ښځينو وسلې او داسې نور وسايل په يوه امن او

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ښادۍ سندرې

مناسب ځای کې اېښودل کېږي او کوربه یا د کور خلک د دوی د څېزونو په ساتنه مکلف دي.

د کتاب په ۱۴۱ مخ کې راغلي چې لومړی ښځې جوړښت ته ځي، خو هلته دا دود هم نه شته او یوازې نارینه د جوړښت لپاره ځي.

او بل ځای (۱۴۵مخ) کې ذکر شوي چې که زوم خیل د واده پیسې په حسنه قرض پیدا نه کړي له کوچیانو نه یې په سود اخلي. دا کار هم په نوموړې سیمه او شا او خوا کلیو کې نه ؤ.

د همدې کتاب په ۱٦۳ مخ کې وایي چې، وردګ د شوروا پخولو لپاره غوښه، اوبه او مالګه کټوو ته اچوي او له پیازو او مسالو څخه کار نه اخلي. په هغه کلي (د جغتو ولسوالۍ په هغه سیمه کې چې بدلې ترې ثبت شوي) وایي چې مور له ډېر پخوا نه د پیازو او مسالو څخه کاراخیسته؛ خو په اوسني ډول چې ډېر ډولونه لري نه وه، یوازې یو ډول ساده مساله به دیګ ته اچول کېدله، یوازې د لاندي له غوښې مو چې شوروا پخوله له مسالو مو کار نه اخیست.

په ۱۷۲ مخ کې یې ویلې چې زوم خیلو به په واده کې سربېره پر ډمانو ځینو کورنیو به بیا سازیان او سندرغاړي له کابل او لوګر څخه راوستل چې ډېر ځوانان به ورته راټولیدل له داسې سندرو سره به هلکان هم نڅېدل.

دا دود هم هلته نه شته، یوازې د کلي او کلي ته نژدې اوسېدونکي ځایي ډمان چې ساز او آواز یې زده وي، د واده په شپه د سیل جوړولو لپاره راوستل کېږي او د واده په ورځ بیا هغه چې ډول وهل یې زده وي راغوښتل کېږي او بس.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ښادۍ سندرې

په ۱۷۷ مخ کې وايي چې د نکريزو په شپه واده کېدونکې پيغله معمولاً دخپل ډېر نژدې خپل لکه ورور، تره يا د هغې تروربېلمنه وي چې په همدې کلي کې واده وي.

دا دود هم په نومورې سيمه کې نشته، بلکې تر واده نه يوه يا دوې اوونۍ مخکې (کله چې جوړښت وشي) مېلمستياوې پيل کېږي او په کلي او کور کې د ناوې نژدې خپلوان ناوې ته مېلمستيا کوي او په دې شپه بايد ناوې په خپل کور کې وي.

د کتاب په ۲۲۳ مخ کې ويل شوي چې په وردګو کې هغه کسان مخصوصاً ښځې چې د پوښ (جوړې،جامې) ننداري ته راځي، له ځانونو سره سوغاتونه لکه د اوبو څښلو لوښي، د چاى لوښي، دبخار ديګ، چايجوشونه، دسينګار سامان، ټوټې يا نغدې پيسې چې معمولاً دناوې مورته سپارل کېږي ورسره راوړي.

مګرپه هغې بله سيمه کې ويل کېدل چې ناوې ته ښځې په اچونه کې د کور د سامان لوښي راوړي خو نغدې پيسې او د سينګار سامان نه راوړل کېږي او د زوم کره چې ښځې بيا د پوښ کتلو ته راځي ناوې ته جامې يا يوازې د کميس ټوټه او يا ټکرى راوړي دا د خلکو په وس پورې اړه لري که په وس کې ښه وي بسته جوړه ورته راوړي او که وس ونه لري بيا يو توک لکه خت، ټکرى... راوړي.

په همدې توګه د کتاب په ۲۲۸مخ کې راغلي چې (... د ناوې د پاڅولو لپاره د دې پلار يا ورور راشي، ناوې نه پاڅېږي، دوى يې دلاسا کوي، يو موټى پيسې ورکوي، تر لاس يې نيسي او له ځايه يې راپاڅوي. ناوې په

(c) ketabton.com: The Digital Library

راپاڅېدو کې په ټوپک تکيه کوي، ټوپک د غيرتي زامنو د زېږون شګون دی، همدا وخت قرآن عظيم الشان هم د ناوې په سرنيول شوی وي چې د لوی خدای (ج) مرسته ورسره مل شي ناوې له لږ درېدلو څخه وروسته د ټوپک کنداغ درې ځلې په زوره – زوره په زمکه وهي او بيا نو په شمېرلو قدمونو روانه شي او د پلار له کوره په وتلو پيل وکړي.)

دا دود هم په جغتو کې نشته ـ د ټولو کليو نه يې نه يم خبره خو په کومو کليو کې چې زه ګرځيدلې يم – يوازې پلار يا ورور او يا بل مشر راځي او تر شال اچولو وروسته ناوې د پلار له کورنه وباسي.

د کتاب په ۱۹۱مخ کې د ناوې د سر اوبدنې په برخه کې وايي: له دنيو او خالونو څخه وروسته، د ناوې دنګښيو تر منځ د وېښتو په لاره سوندر پورې کېږي.

په جغتو کې اوس دا دود له منځه تللی او څوک اجازه نه لري چې د ناوې په سر سوندر ووهي او له دې دود سره کلک مخالفت کېږي. ښايي دا مخالفت په دې خاطر وي چې دا ډول رسمونه په هندي اعتقاداتو پورې اړه لري او مسلمانان يې ګناه بولي.

د خسر کورته د ناوې د را رسيدو په اړه داسې وايي: (... ناوې په دې لنډه دمه او کيناستلو کې د جام په پاکو او رڼو اوبو کې سترګې غړوي او يو ښکلی وړوکی ماشوم (هلک) په غېږ کې نيسي... ۲۵۴مخ) . دا دود هم په اړونده سيمه کې نشته.

همدا ډول په ۲۵۸ مخ کې وايي چې د ناوې د راوړلو پر لومړۍ يا دوهمه شپه (حتی درېيمه يا اوومه) د نکاح دود په ځای کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ښادۍ سندرې

په جغتو کې د پلار په کور کې یعنې د نکریزو په شپه د ناوې نکاح تړل کېږي، ځکه دوی وایي چې شاهدان یې باید ناوې ته محرم کسان وي.
بل ځای (۲۶۰ مخ کې) وایي کله نا کله شاهدان له ځانه سره د غوندي ستن وړي چې ناوې پرې وځوخوي؛ خو هغه لا هم غلې ناسته وي او غږ نه باسي.
دا رواج هم په جغتو کې نشته، شاهدان ځورول کېږي او ملنډې ورپورې جوړېږي، خو له ناوې سره څوک کار نه لري.
په (۲۶۲-۲۶۳) مخونوکې څرګندوي چې: (خلک وایي په ټوله هغه موده کې چې نارینه د نکاح په تړلو بوخت وي، زوم او ناوې باید په پټه بیاتیګانې (قیچي) وکړپوي چې دچا سحر او جادو اغیزه پرې ونه کړي. کله چې دواړو خواوو د نکاح خبره ومنله، د مبارکیو چیغې ټوله کوټه ډکه کړي، ګوړ اوبې (د ګوړې شربت) میوې او ریمالونه یا نور سوغاتونه ووېشل شي او مېلمانه رخصت وغواړي.
په نوموړې سیمه کې یوازې ناوې ته – هغه هم حتمي نه ده – کله نا کله بیاتي ورکول کېږي، خو زوم ته یې نه ورکوي او لکه مخکې مې چې یادونه وکړه هلته د ناوې نکاح د پلار په کور کې تړل کېږي او تر نکاح وروسته، دستمالونه، ملاصیب ته لونګۍ او نور سوغاتونه، او خلکو ته میوه او د بورې شربت ورکول کېږي.
بل ځای(۲۶۶ مخ) وایي چې په وردګو کې ناوې دوه – درې ورځې وروسته کارته ولاړېږي. په دې ورځ د ناوې خوابنې یا کومه بله نژدې مشره ناوې لومړی د اوړو کندو او د غوړیو کټوې ته بیایي. دا لړ اوړه او غوړي بیل

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړي بیا نو ورته کیني ... له دې اوړو څخه غونډارۍ (ننني کلچې) او بوسراغې پخوي.

په جغتو کې ناوې په دربیمه ورځ د لاس خلاصولو لپاره بیایي، اوړه اوغوړي پرې را اخلي او حلوا ترې پخوي او هغه هم یوازې د حلوا دیګ دوه درې ځلې لړي او یوازې یې د یوه دود په توګه چې ناوې تر دې وروسته د کور په کار کې ونډه اخیستی شي دا کار کوي او اکثراً تریوې میاشتې یا تردې لړیا ډېره وخته پورې په ناوې کار نه کوي یوازې د بلدتیا لپاره کله - کله د کور له ښځو سره پخلنځي ته ځې.

د کتاب په ۲٦٧ مخ کې راوړي: د ناوېدود په لومړۍ یا دویمه اوونۍ کې زوم د خپلو خسر خیلو احترام ته ورځي... زوم همدا راز خپل خسر ته بلنه ورکوي چې له لسو- شلو کسانو سره د دوی کور ته په مېلمستیا ورشي.

خو په جغتو کې اکثراً د واده په سبا ورځ زوم د خسر کره ځي او دې ته شاه سلامي وایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ښادۍ د سندرو جوړښت

د ښادۍ سندرې د پښتو ولسي سندرو یو ځانګړی ډول دی، چې بېلابېل فورمونه لري. او دا سندرې د پښتنو د ولسي سندرو د نورو ټولګیو په څېر د پښتون قوم د ټولو کړو وړو انځورونه وړاندې کوي او د خلکو د ملي، ټولنیزو او رواني ځانګړنو ښکارندویي په کې شوې ده.

د پښتو د ګړني ادب دغه سندرې لکه چې له نامه څخه یې جوتېږي د ښادیو په محفلونو کې ویل کېږي او ځینې یې په لنډیو سره بشپړېږي، مثلا د سروکیو بشپړونکې لنډۍ دي او بې له هغو سروکیو څخه چې د سوال او ځواب او په ځینو مراسمو کې د پیغورونو او ستاینو په توګه، ویل کېږي نورې ټولې پرته له لنډیو په ځانګړي ډول نه کارول کېږي. له سروکیو سره هر ډول لنډۍ ویل کېږي خو که هغه لنډۍ چې د سروکي له موضوع سره اړه ولري ورسره وویله شي خوند یې لا ډېرېږي، د سروکیو په منځ کې لنډۍ وار په وار بدلېږي، رابدلیږي مګر سروکی د هرې لنډۍ په پای کې تر پایه پورې په مکرر ډول راځي، خو د ښادۍ نورې بدلې لکه بابولالې او ځینې د اتڼ نارې په مستقله توګه هم ویل کېږي.

د ډول له مخې ښاغلي حبیب الله رفیع ټولې پښتو سندرې په دوو برخو وېشلي دي چې لومړۍ برخې ته یې عمومي سندرې یا نامعلوم نظم ویلی دی چې شاعر او ویونکی یې ښکاره او په نامه نه وي معلوم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دويمه برخه يې خصوصي سندرې يا معلوم نظم دی چې شاعر او ويونکی يې معلوم او يوه مشخص ولسي شخص ته منسوبې وي، چې بيا هره ډله بېل، بېل ډولونه لري.

په عمومي سندرو کې يې د ميندو سندرې، د ماشومانو سندرې، د وړو مشاعرې، کيسۍ، د لويانو سندرې، محلي پارچې، د اتڼ نارې، بابولالې، د هوتکو نارې، د کاکړو غاړې، فالونه، لنډۍ، سروکي، متلونه او ساندې راوړي دي.

او په خصوصي سندروکې يې غړونه، دمروتو کسرونه، مقامونه، چاربيتې، بدلې، بګتۍ، لوبې، کيسې، داستانونه او مشاعرې ښودلي دي. (٦:٤٤)

ښاغلي آرينزي په خپل کتاب کې د ښادۍ د بدلو د څو ځانګړيو ډولونو لکه (بابولالې، دوه – دوه تاره اخلئ، ښه ورا، خورښادي، الا خورې چيغې – انګۍ) نمونو له راوړلو سره يادونه کړې ده او د ټولو پښتنو ګډه ولسي پانګه يې بللې ده. (١:٤٠-٤١-٤٢-٤٦-٤٣،٤٣)

د فورم په لحاظ دا سندرې مختلفې دي او لکه لنډۍ چې د خج، سيلاب او آهنګ له پلوه يو ډول دي او د محتوا په لحاظ د پښتنو د ژوندانه د ترجمانۍ ترڅنګ ډير لوړ بشري پيغامونه له يوې پيړۍ څخه بلې او له يوه نسل څخه بل ته په ډيره امانتدارۍ انتقالوي، د ښادۍ بدلې د فورم، خج، موقعيت، جوړښت او سيلاب له پلوه متنوع دي او داسې مميزات نه لري لکه لنډۍ چې تر اوسه پورې ساتلي دي، او د اوږدوالي او يا لنډوالي له پلوه بالکل اختياري بڼه لري او له شرايطو سره سمې لنډې يا اوږدې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ویلې کېږي. دا سندرې په یوه سیمه پورې ځانګړې پاتې کېدلای شي او کله هم د اشخاصو په واسطه د انتقال او ویلو په وخت کې کمی او زیاتی پکې راځی او هم د خلکو او ځایونو نومونه پکې بدلیږي رابدلیږي او ډیر ځله چې خلک د ښادیو په محفلونو کې ولسي سندرې وایي په دې توپیرنه پوهیږي چې دا بیلابیل فورمونه څرنګه یوله بله بیل دي او څرنګه رامنځ ته کېږي. مګر زما په اند که چېرې د پښتو فولکلور بېلابېل فورمونه په تخنیکي لحاظ وپېژندل شي هغه مهال به زموږ د ژبنی پانګې ځولۍ نوره هم له رنګا رنګی او رنګینۍ ډکه شي.

بدل زنې د دې سندرو د نظم او آهنګ جوړونې په خاطر د سندرو په سر، منځ یا پای کې اضافي توکي، لکه: (ووی، هوی، وی، واه واه، ها ها، لې لې، هی هی، نی نی، ها هو هو، الله، جاریا جر، ګله یا ګلې، ما ویل) هم ورزیاتوي.

د (غزنۍ سندرې) کتاب په سریزه کې ښاغلی زلمی هیوادمل وایي: «ویونکي د خپل مجلس د شور، خوند او رنګ د ښه کولو لپاره د وینګ په مهال ځینې آوازونه، لکه (و، اوه، مال، وی، یا، والله، ځار، ګله، د، هی او....) د سروکو په مختلفو پاړکو کې ورزیاتوي،...» (۱۲: ۹٦) .

نو له دې امله ویلی شو چې دا سندرې کوم مشخص فورم نه لري او نه هم تر کوم ځانګړي قانون لاندې راتلای شي، بلکې دا سندرې هم د ولسي خلکو ادبي تنده ماتوي، په وزګار وخت د بوختیا یوه په زړه پورې برخه ده او هم د خوښیو د لمانځلو زمینه سازي کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ښادۍ د بدلو د ایجاد د وخت په اړه هم مطلق حکم نه شو کولای، ښاغلي حبیب الله رفیع په دې اړه خپل نظر داسې څرګند کړی دی: «د بابولالو د پیدا کېدو وخت یقیني نه دی ښکاره، خو داسې بریښي چې خورا لرغونې سندرې دي او پښتنو د خپلو ودو او ښادیو په وخت کې ویلې او وایي یې.

همدا رنګه ددې سندرو له ژورې کتنې څخه دا راښکاري چې بابولالې په هم لکه لنډۍ او د اتڼ نارې غوندې لومړی په کندهار او شاوخوا کې یې ویلې شوې او بیا وروسته به یې په نورو پښتنو کې رواج موندلی وي.» (۱۲: ۷٦)

ښاغلی احسان الله آرینزی په دې عقیده دی چې په دې سندرو کې د پښتنو ښځو هغه آوازونه نغښتي دي چې له آریایي دورې نه بیا تر اوسه د ښځو د ټولنیز دریځ په هکله ژور او دقیق معلومات راکوي او اوس هم په دې سندرو کې د ډېرو لرغونو او تاریخي دودونو نښې لیدل کېږي، نو خامخا به د دې دودونو لپاره ډېرې ښکلې او په زړه پورې بدلې وي؛ خو د دودونو په بدلېدو سره دا بدلې هم بدلې او نوی شکل یې غوره کړی دی. (۱۳:۲۳او۳۳)

خو له دې ټولو سره، سره زه ویلی شم چې هره سیمه ځانته مخصوصې سندرې هم لري، چې په خپله دهماغې سیمې لغتونه او اصطلاحات پکې راغلي دي او له دې نه یې د ایجاد وخت او سیمه له ورایه ښکاري، د بېلګې په توګه زه چې ماشومه وم مور مې چې کومې سندرې راته ویلې اوس هم زما په یاد دي هغه وخت یې په معنی او کیفیت سمه نه پوهېدم مګر اوس

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ښادۍ سندرې

چې ورته ځېره شم د خپلې سیمې سوچه لغتونه پکې وینم، لکه دا یوه سندره چې مورمې ډېره راته ویله:

لور خو لور ده، ورې د آنګور ده، مره (منه) د خوجونګور ده،

په ټولو څلورګون ده

دلته د خوجونګور(خواجه انګور) کلمه راغلې ده چې د وردګو په چک ولسوالۍ کې په دې نامه یوه سیمه ده چې ډېرې ښې او خوږې منې لري.

او یا دا سندره چې ما مې له مورنه ډېره اورېدلې ده:

ډۍ،ډۍ – وربش لو – غنم ګېډۍ یې، فلانۍ په کې ریي (راهي) ده تور کمیس سپینې پنډۍ یې

له دې نه هم ښکاري چې دا د وردګو د یوې سیمې خاصه د میندو سندره ده، ځکه چې زما د مور په لهجه کې متوته دپنډۍ کلمه هم کارول کېږي په داسې حال کې چې نور پښتانه پنډۍ د پښې یوې برخې (د لنګي ځټ یا د لنګي غړي) ته وایي.

یا دا سندره

لیلی په سرو منګلو ختې ورکوینه

پاس په لوړ- لوړ کلا وهینه – پاس په لوړ

دلته هم د وردګو د کلا جوړونې ته اشاره ده، ځکه وردګ نارینه د پسخې یا پخسې په وهلو کې ځانګړی مهارت لري، په وردګو کې چې زما د نیکه د وخت کومه نسبتاً نړیدلې کلا ولاړه ده، دهري پسخې بریا عرض یې تقریباً دوه یا دوه نیم متره دی، چې ډېرې کلکې او پخې ښکاري، دیوالونه او پیشتول(چت) یې په ښکلیو هنري نقشونو رغېدلي دي. او په وردګو کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوښښ کېږي چې کلاوې په لوړځای کې جوړې کړي ځکه هلته يخني ډېره ده او هم په ژمي کې واورې ډېرې وي.

د دې ليکنې ميتود

زما څېړنه يوه ساحه يي يا سيمه ييزه څېړنه ده. په دې برخه کې مې هم له خلکو نه په پوښتنه مواد راټول کړي دي او د سندرو د راغونډولو لپاره مې د ټايپ او د آوازونو د ضبط يا ثبت له آلاتونه کار اخيستی او هم مې په محفل کې د ښځو له خولو نه ليکلي دي او د سروې له ميتود سره سم مې دا مواد ترتيب او تنظيم کړي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ښادۍ سندرې

د وردګو ولایت په جغتو سیمه یا ولسوالۍ کې د واده دود داسې دی کله چې په یوه کورنۍ کې هلک زلمی شي او یا هم خپلې زده کړې پای ته ورسوي، نو کورنۍ یې د نومورې لپاره د واده کولو (کوژدې) په فکر کې شي کله چې د واده کولو هوډ وکړي بیا نوپه یوه وړ نجلۍ پسې ګرځي، نجلۍ د څو ارزښتنو له مخې د کوژدې کولو لپاره ټاکل کېږي، یا چې د ښې کورنۍ څخه وي، نوم او نښان ولري، ښایسته وي، ښه اخلاق ولري، نیک خویه او یا کاریګره وي یعنې په کورنیو کارونو، اخلي پخلي او خیاطۍ یا لاسي ګنډولو کې ماهره او چابېره وي (مهارت او برلاسی) ولري.

په کلیو کې معمولاً پېغلې نجونې له کوره بهر د کار کولو لپاره نه وځي او له نا محرمو نارینه وو نه مخ پټوي او په ځینې سیمو کې لکه د وردګو د جغتو د سیدانو په کلي کې خو پېغلې آن له کلي نه وتلې واده کې ګډون نه کوي، هلته پیغلو ته حتی د خپلې عمه، خاله او نورو نېږدې خپلوانو کره چې له کلي نه وتلې وي په غمونو او ښادیو کې د ګډون حق نه ورکول کېږي، نو د نجلۍ د ښودلو او لیدلو چانس ډېر لږ دی، یوازې زړې او پخې ښځې چې یو له بل سره تګ راتګ کوي د نجونو په خوښولو کې مهم رول لوبوي، که د ځینو لرې کلیو او تربرو کره د تربګنۍ له امله نه ځي دوی د خپلو بزګرانو او یا مزدورکارانو له ښځو نه د بل کلي د نجونو د اوصافو او

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ښادۍ سندرې

ښایست پوښتنه کوي ځکه دا طبقه په آزاده توګه د ولس ټولو کورونو ته د تګ راتګ اجازه لري. د واده په کولو یا خوښولو کې نجلۍ او هلک نه پوښتل کېږي، یو نیم ځای کیدای شي چې د هلک نه پوښتنه وشي او یا د هلک په خوښه نجلۍ ورته کوژده شي، نجلۍ خو له سره په دې برخه کې څوک نه پوښتي.

یوه بله مهمه خبره هم د یادولو وړ ده او هغه دا چې پخوا به د عاشورا په ورځ د کلي او ولس ښځې او نجونې په یوه زیارت کې سره را ټولیدلې. له کورنه به یې رنګ رنګ خواړه لکه وریجې، حلوا، شیر برنج او ... ورسره وړل او بیا به یې په هماغه زیارت کې چې پخوا به یې تر څنګ تنور جوړکړی ؤ اور بلاوه او غوړې به یې پکې پخولې او پر ماشومانو او لارویانو باندې به یې وېشلې په دې توګه به هم خیرات وشو او هم به په دې ورځ د یوه او بل کلي او ولس د ښځو او نجونو له یو بله سره لیده کاته وشول. په همدې وخت کې به د هلک مور، خور، ترور یا کومه بله خپله هلک ته په کوژدنې پسې څارو شوه. یوه د خپلې خوښې وړ نجلۍ به یې تر سترګو کړه او په کور کې تر سلا مشورې وروسته به بیا هغې کورنۍ ته په مرکه ورغلل؛ خو له تېرو څو کلونو راهیسې چې په افغانستان کې امنیتي شرایط ډېر خراب شوي زیارت او جرګې (هدیرې) ته د ښځو پر تګ او راتګ باندې هم بندیز لګول شوی او یا دا چې ښځې خپله هم نه غواړي داسې ځایونو ته ولاړې شي. د شوروي پر وړاندې د افغان جهاد په وخت کې د لومړي ځل لپاره دا تګ راتګ د

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ښادۍ سندرې

لرې پرتو کليواو څهارده [1] په سطحه ځکه بند شو چې په داسې ټوليو به د وخت د يرغلګر نظام لخوا بمباري کېدله. خو بيا هم دا دود د نېږدې پرتو کليو او کورونو ترمنځ پالل کېده، مګر د طالبانو تر واکمنېدو وروسته دا دود په مطلق ډول بند شو او اوس په دې سيمه کې ښځې زيارت ته د تګ اجازه نه لري او همدا ډول د ځينې نورو ستونزو له امله د کورنيو تر منځ هم تګ راتګ لږ شوی او اکثره يوازې د نورو له خولې د يوې نجلۍ د صفتونو په اورېدلو بسنه کوي.

کله چې يوه کورنۍ دهلک لپاره دنجلۍ په خوښولو سلا شول؛ نو دلته دوه ډوله مرکه (رويباري يا طلبګاري) دود ده اوهغه داسې چې که يې په خپل کلي او کور کې له نېږدې خپلوانو څخه نجلۍ خوښه کړې وي، لومړی د کور سپين سرې ښځې د رويباري لپاره د نجلۍ د پلار کور ته ورځي، دا کارځو ځلې کله په ډېر او کله هم په لږ تګ راتګ د هو يا نه په ويلو سره تکرارېږي، که چېرې د دواړو کورنيو تر منځ خبره پخه شوه او د نجلۍ کورنۍ هم په خپلو کې د نجلۍ په ورکړې (کوژده) کې سره سلا شوه، نو د ښنې اخيستلو لپاره څو سپين ږيري او مشران نارينه د نجلۍ کره لېږل کېږي، دلته نو د نارينه وو دنده ده چې د نجلۍ په ولواره او د واده په نورو لګښتونو باندې سره خبرې وکړي ـ که څه هم په ولس کې د واده د مصارفو او ولواره نرخ معلوم وي او د ورځې له نرخ سره سم معامله کېږي، خو ځينې کورنۍ د ولواره په اېښودلو او نورو مصارفو کې زيادت يا کموالی راولي لکه په وردګو

[1] - په وردګو کې چارده د کلي شاواوخوا څلور پرتو نيږدې کليو ته ويل کېږي، او د غره په لمنو کې پرتو کليو ته کولاونه ويل کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ښادۍ سندرې

کې پراته سيدان [1] چې د عامو خلکو په پرتله لږ ولور اخلي او د واده نور لګښتونه يې هم لږوي ـ په دې وخت کې د نجلۍ پلار يا په کورنۍ کې بل واکدار سړی د هلک له کوره راغليو مرکچيانو ته يو ليست وړاندې کوي، د کلي له نرخ سره سم په دې ليست کې اکثراً دا شيان شامل وي: (ولورچې دوخت په تېرېدو سره تغيير پکې راځي لکه پخوا به يو لک ؤ او اوس آن تر لسو لکو پورې رسېدلی دی، شل يا دېرش منه اوړه چې د کلي د خلکو د ډېرښت او يا لږوالي په تناسب سره اېښودل کېږي، شل يا دېرش منه غوښه چې بيا د همدې غوښې په اندازه لوی غويی وروستل کېږي، يو دوه منی پيپ غوړي، لس يا اته منه وريجې، يو پسه (پخوا به څوپسونه غوښتل کېدل، ځکه چې د غوايه غوښه به خامه پرکلي وېشله کېدله او پسونه به د نکريزو شپې او واده د ورځې لپاره شوروا پخول کېدل، خو اوس دا دود له منځه تللی يوازې يو پسه د نکاح د شپې (نکريزو د شپې) لپاره چې له وريجو سره پخېږي په ليست کې شامل وي او د غوايه غوښه د وداه په ورځ شوروا کېږي)، شل يا دېرش منه وچه ميوه لکه: (نخود، مميز، نقل، چاکليټ

[1] - په وردګو کې پراته سيدان خپله خور او لور نورو عامو خلکو ته نه ورکوي، يوازې په خپلو کې خېښۍ کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یا شرینی) شل یا دېرش متره څېره [1]، دوه منه نکریزې[2] خلعتي یا خلتي (خلعت، ختې) [3]، یو یا دوه منه نقل او چاکلېټ یا شیرینی د نکاح لپاره، بوره، چای، نور چاکلېټ یا شیرینی او ځینې د سون مواد، لکه لرګي خو اکثراً دا لرګي پخلپه د نجلۍ کورنۍ برابروي او له زوم خیلو نه یې نه غواړي. او د سیدانو په کلي کې اکثراً چې په خپلو کې خېښي وکړي بوره، چای، چاکلېټ، شیرینی او لرګي د هلک له کورنۍ څخه نه غوښتل کېږي دا مصرف پخپله د نجلۍ کورنۍ کوي.)

---

[1]- څېره هغې ټوټې یا ټکې ته ویل کېږي چې ډېره قیمتي نه وي او یاده شوې مېوه هر کور ته پکې لېږل کېږي او هغه داسې چې له دې ټکې نه به یې د یوې لوېشتې په اندازه ځیروله د کور د ښځو د شمېر په اندازه د هرې یوې لپاره یوه، یوه پیاله مېوه پکې اچول کېده یا په عامه اصطلاح ګنډه او په کورونو باندې وېشل کیدله، خو داسې رواج هم ؤ چې مېوه به په یوه بل ټوکر یا څادر کې د هر کور د ښځو په سر اچول کېدله او د څېرې ټکه به درې یا څلور ګوټې غوټه او له مېوې سره به په همدې څادر کې اېښودل کېده او له هرې اندازې به یې تار تاو کړ (ونغښت) تر څو ټاکلې برخې سره ګډې نه شي خو اوس د څېرې دود له منځه تللی دی او د مېوې وېشلو لپاره مخصوص پاکټونه او یا هم نور عصري وسایل اخیستل کېږي او مېوه پکې ویشي.

[2] - پخوا به نکریزې هم له مېوې سره کلي ته وېشلې کېدلې، خو اوس مهال د نکریزو اندازه لږ شوې اونه وېشل کېږي، یوازې د واده په شپه د ټنګورو او نجونو لاس پرې ورسره کوي او ښځې چې خپلو کورونو ته ځي وچې یا خیشتې یې ورکوي چې لاسونه پرې سره کړي.

[3] - خلعتي یا ختې ښځینه رختونه یا ختونه، ټکري، پټوان، ځینې وخت لونګۍ، مردانه رختونه (ټکې) چې شمېر یې معلوم یا ټاکلی نه دی کله لږ او کله هم آن تر ۳۰ یا پنځوسو ختونو او نورو رختونو او یادو شویو شیانو پورې رسېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ښادۍ سندرې

نو که چېرې د هلک د کورنۍ له لخوا د راغلیو کسانو په دې لیست باندې موافقه وشوه چې ډېر شیان یې د کلي له نرخ سره سم وي یوازې که ولور له نرخ نه ډېر اېښودل شوی وي لږ او ډېرې خبرې اترې پرې کېږي او کله کله دا معامله رد کېږي هم؛ ځکه ځینې وخت چې ولور ډېر لوړوي او د هلک کورنۍ د دې درانه پېټي زغم ونه لري بیا له نجلۍ نه صرف نظر وکړي او که بیا په وس کې ښه وي نو مني یې، له همدې کبله د ولواره نرخ ورځ تربلې توپیر کوي.

په ولواره او نورو شیانو سره د جوړېدلو په صورت کې خطبه ویل کېږي او لاسونه پورته کېږي تر دعا وروسته د نجلۍ پلار یا ورور یا بل مشر وایي چې فلانۍ لور یا خور مې ستا فلاني زوی یا ورور ته درکړه. د نجلۍ کورنۍ یو وربښمین دستمال، یوه ټوټه رنه مالګه[1] یو پاکټ چاکلیټ یا شیریني مقابل لوري ته ورکوي، چې دې ته لومړنۍ نښه وايي - پخوا به د نښې په توګه د هلک کورنۍ ته یوازې یو څونډی یا وړه ستن[2] ورکول کېدله - او په رویبارۍ راغلیو کسانو ته یو، یو په لاس جوړ شوی یا ګوتو ګنډل شوی دستمال له مېوې سره ورکوي.

د رویبارۍ یا طلبګارۍ ټولې چارې نارینه پرمخ بیایي. کله چې نارینه نښه واخلي بیا نو کور ته راځي پخوا چې امنیتي شرایط ښه ؤ تر دعا وروسته

---

[1]- هغه مالګه چې سلامته وي اومیچن شوې یا میده شوې نه وي.

[2]- وړه ستن د سپینو زرو یا آیینو او مریو څخه جوړه وي چې ډېره وړه وي، یوه ستنه هم ترې را ځړېږي او دا ستنه له سرو یا سپینو زرو وي چې اوس ډېره کمه پیدا کېږي او د ستنې نوم هم د همدې وړې یا د ګنډلو ستنې له مخې پرې اېښودل شوی دی. د ستنې نور تفصیلات د متن په نوره برخه کې په بشپړه توګه ذکر شوي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ښادۍ سندرې

به تلليو کسانو همالته د نجلۍ له کور سره د ټوپکو ډزې هم کولې او کور ته تر رسېدلو وروسته به يې هم ډزې کولې او په عامه وردګي اصطلاح به خلکو ويل چې وارونه وشول يا به يې چاته واده کړی وي او يا به هم د چا زوی شوی وي او د احوال اخيستلو لپاره به يې يو کس هلته ورولېږه په دې توګه به خلک خبر شول چې د فلاني لور يې د فلاني زوی ته ورکړه (کوژده يا نامزاده کړله).

کله چې نوموړي کسان له نښې سره کور ته راشي، کوروالې يا کوربنۍ (د کور ښځې) د دوی مخې ته وچه مېوه يا نقل او چاکليټ شني او دلته هم له نښې سره راغلي کسان ډزې کوي ترڅو د دې کلي خلک هم پرواده خبر شي له دې سره سم دښځو ترمنځ د بدلو بللو بهير پيل کېږي، د کور مشره دستمال اخلي له کوټې راوځي او د سرای (انګړ) په منځ کې داسې ناره کوي:

کليه زېرى مې درباندې ، کليه زېرى مې درباندې

چې ميراث زړګی مې ښه شو، د فلاني جان په واده باندې

يا: چې خوږ من زړګی مې ښه شو د فلاني جان په پيغله باندې

يا:چې ناښاد زړګی مې ښاد شو د فلاني جان په دستمال باندې

تردې وروسته د کلي او کور خلک ډلې، ډلې د هلک کره مبارکۍ ته راځي او د هلک نېږدې خپل او خپلوان چې راځي هغوی هم په وار سره ډزې کوي او د هلک کورنۍ دوی ته ګډه وچه مېوه او دستمالونه ورکوي هغه چا چې ډزې کړې وي هغه ته تر ټولو ښکلی دستمال ورکول کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ښادۍ سندرې

مېرمنې چې مبارکۍ ته راځي غونډارۍ، بوسراغې (بوسراق یا روغن جوشۍ)، چاکلیټ او داسې نور په خوینې یا خونې (سوغات) کې راوړي - پخوا به په خونې کې نینې چې وچه مېوه، نقل او چاکلیټ پرې ګډ وو هم را وړل کېدل- او بیا د خوینې په دستمال کې د هلک د کور له خوا ښېرته ختونه (د کمیسونو ټکې) یا ټکري (پوړنې یا څادرونه) او د وړو نجونو لپاره د سینګار رنګ، رنګ توکي، لکه (بنګړي، لښتۍ، شانې، ګوتیې...)ورکول کېږي.

هلته د نجلۍ کره د دستمال او ستنې جوړولو لپاره ښځې راټولېږي او په جوړولو یې پیل کوي، خو اوس تیارې ستنې هم خرڅېږي ځینې ښځې یې جوړې کړي او بیا یې خرڅوي او یا یې فرمایشي جوړوي، دا خوښي ښځې په دې الفاظو سره لمانځي:

د پیغلې دستمال جوړ شو څلور تاره
فلانی یا فلانکی ورته ولاړ ټوپک په غاړه

یا:

څه میده باران دی د ګل خلک ټولوي
تور توپ یې چاپي کا (کړ) فلانکی به یې واروي

څه موده وروسته د هلک د کورنۍ مشران د ناستې یا ستنې وړلو د ورځې د ټاکلو لپاره د خېښانو کره ورځي، په دې ورځ تر ناستې وروسته زوم ته د خسر کره د خپلې کوژدنې د لیدلو د تګ د اجازې یانه اجازې په اړه هم خبرې اترې کېږي، که چېرې د زوم د پرېښودلو لپاره خېښان هو وکړي؛ نو د لویې ناستې ترتیبات نیول کېږي او لګښت یې هم د زوم کورنۍ په غاړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

اخلي او که زوم ته کورته دننه تګ اجازه ورنه کړل شي نو مېلمستيا هم وړه وي او لګښت يې د نجلۍ کورنۍ پر ځان مني؛ خو که چېرې د زوم خيلو اقتصادي وضع ښه وي نو په دې پسې نه ګرځي چې زوم ته د تګ راتګ اجازه شته او که نه، دوی هم ناسته کوي او هم ستن وړي او د دواړو لګښت پرغاړه اخلي، خو که زوم ته د خسر د کور اجازه ورکړل شي بيا نو هرومرو که د زوم اقتصاد ښه وي يا هم ښه نه وي بايد ناسته وکړي ځکه د نه کړلو په صورت کې که زوم د خسرګنۍ کره ورشي او د کلي ځوانان پرې خبر شي زوم ته لاره ځاري او چې په لاس ورشي مخ يې ورتوروي اوبيا يې په شپاله (غوجله) کې د څو دقيقو لپاره بندي کوي او په دې توګه جزا ورکوي او که په هماغه وخت کې خبرنه شي وروسته بيا د کور او کلي خلک پيغور ورکوي چې زوم پرته له ناستې د خسر کره راغلی دی او دا خبره په کلي کې بده ګڼل کېږي.

که چېرې د دواړو خواوو پرېکړه يوازې د ستنې په وړلو وشوه، نو د کور او کلي څو مشران او نېږدې خپلوان د خېښانو کره ورځي او ستن راوړي.

د ستنې تر وړلو دوې يا درې ورځې وروسته، د هلک د کور څو ښځې او نارينه نجلۍ ته پوښ وروړي. د پوښ اخيستلو پر مهال هم ښځې په کور کې رنګ - رنګ بدلې بولي، لکه:

مرغۍ په ډنډر ناسته ډنډر ښوري
فلانکۍ په بازار ګرځي بخمل ګوري [1]

---

[1] - دا بدله ښاغلي آرينزي په خپل کتاب کې په دې ډول راوړې ده
مرغۍ په ډنډر ناسته ډنډر ښوري - (پلانۍ) شپاله ته ځي بدلې بولي (۱: ۴۰۲).

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ښادۍ سندرې

پوښ د هلک د کورنۍ په خوښه اخیستل کېږي، خدای او وس که زوم په وس کې ښه وي نو ډېرې جوړې او جامې، بوټان، دستکولونه د سینګار له اړینو توکیو سره نجلۍ ته اخیستل کېږي؛ خو که په وس کې یې نه وي نو بیا درې یا څلور جوړه جامې د سینګار له اړوندو توکیو سره اخیستل کېږي، خو یو څه چې په پوښ کې ضروري دي هغه د ناوې د بوخچې (بوغچه)[2] لپاره لړ یا ډېره تکه (ټوکر) له هونو یا سونډو (هون، وون، یاهوند، سونډیا سُند هغه تار چې لاسي دوختونه پرې کېږي یا د وردګو په لهجه په ګوتو شیان پرې ګنډل کېږي.) سره ده چې باید په پوښ کې ناوې ته وروړل شي، تر څو د پېغلدود پر مهال تر ودوزنه پورې رنګ-رنګ توکي، لکه: (دستمالونه، پردې، بوخچې، دېریشي پوښونه، ریش کلۍ، پشتۍ یا د بالښتونو پوښونه، د ماشومانو لپاره جامې، دلګیرکونه، د کمیسونو غاړې او نور وګنډي.) که څه هم په وردګو کې چې څنګه نجلۍ لړ لویه شي او د دې وړتیا پیدا کړي چې یو څه زده کولای شي، نو مور، خور یا کومه بله خپله یې د ګوتو کار(دست دوزي) ورښیي او له هماغه مهاله نجلۍ ورو، ورو خپله بوخڅه پوره کړي او د بوخچې اړین توکي لکه (سرمیزي، پشتۍ، دېرشي پوښونه، پردې، د ټایپ او تلویزیون د سر لپاره دستمالونه، دسترخوانونه، د هلک یا خپل خاوند لپاره ګریوان، غاړه یا یخن (ټټر)، د

---

[2]- بوخڅه هغه په لاس ګنډل شوي ټوټې لکه: دستمالونه، پردې، بوخچې، دېریشي پوښونه، ریش کلۍ، پشتۍ یا د بالښتونو پوښونه، د ماشومانو لپاره جامې، دلګیرکونه، د کمیسونو غاړې او ... چې تر واده وروسته پر خلکو وېشل کېږي او ښې ټوټې د زوم نژدې خپلو او یا هغو کسانو ته ورکول کېږي چې مخ دیدني (نغدې) پیسې او جوړه ناوې ته وروړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ښادۍ سندرې

ماشومانو لپاره غاړې، دلګیرکونه، د لېورو لپاره غاړې، د سپین ږیرو، خواښې او خسر لپاره جای نمازونه او داسې نور) په لاس (ګوتو) ګنډي او ډول- ډول دوختونه، لکه خامک، ځریکښ (د وردګو خاص دوخت چې وردګ دوزي هم ورته وايي)، پخته دوزي، تارشمار، ګراف، ګرې دوزي، آیینه دوزي، زولنه، جووک یا ښځۍ، زنجیرک یاول، چوبک دوزي او داسې نور پکې کوي، چې د وېشلو طریقه به یې وروسته په خپل ځای کې تشریح شي. د بېلګې په توګه د پوښ ښکارولو پر مهال د دې ټوکر په اړوند داسې بدله هم شته:

ناوې جوړ کړه د زربفو دستمالونه

د فلاني همزولي ډېر دي را به شینه

په پوښ کې سربېره پرناوې د نجلۍ د کورنۍ نورو غړیو ته هم جوړې جامې وروړل کېږي او له پوښ سره دوه یا درې نارینه او له لسو نه تر شلو پورې ښځې ځي او د همدې ټنګورو او خېښانو په اندازه ډوډۍ چې ډول، ډول خواړه پکې وي د نجلۍ کره وروړي، خو پخوا داسې نه وه که چا ناسته نه کوله یوازې ستن یې وړله پوښ د یوه نارینه او یوه یا دوو وړو هلکانو او یا هم د مزدور په لاس د ناوې کورته لېږل کېده. او د پوښ لیدلو ته هم د هلک کره ښځې راټولیدلې او همدلته به یې ډوډۍ خوړله او که ښځې ورتللې هم دوې یا درې ښځې به وې او د پوښ د ټکلې په نامه څه نه ؤ که ؤهم یوازې په ځینو کورونیو او هغو خلکو کې چې د سیمې له خانانو څخه به وو دود وه، اوس، اوس دې دود پراختیا موندلې او ډېرې کورنۍ له پوښ سره ډوډۍ هم وړي، چې ډېر خواړه پکې وي او د پوښ د ټکلې په نامه یې یادوي. د

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردگو د ښادۍ سندرې

پوښ وړلو پر مهال د پوښ له کور نه نیولې د خېښانو تر کوره بدلې بلل کېږي ،لکه:

سور سالو مې کور دی زه سر توره باغ ته ځمه

د فلاني کره مې ګل دی نندارو یا نندارې ته یې ورځمه[1]

د خېښانو کره د ټنګورو[2] له رسېدلو سره سم د خېښانو د کور مزدوره یا دهقانه[3] د ټنګورو مخې ته بدراو یا بدرو (بادبرک) دودوي او ټنګورې بیا دې ښځې ته پیسې ورکوي او د کور مېرمنې پر ټنګورو وچه مېوه، نقل او چاکلیټ او مخې ته یې اوبه شیندي، په دې توګه ټنګورو ته هرکلی او ښه راغلاست وایي، ټنګورې خپلو بدلو ته دوام ورکوي او رنګ-رنګ ستاینې، نارې، سروکي او بدلې وایي، لکه:

---

[1] - دا سندره ښاغلي علي محمد سوبمن په خپلو کتابونو کې په دې ډول راوړې ده:

سور سالو مې کور دی زه سرتوره باغ ته ځمه

واده د فلانکي جان دی زه یې سیل ته ورځمه (۱۰ : ۱۸۵)

سره څنۍ مې کور ده زه سرتوره بوغ (باغ) ته ځمه (ځمه)

واده ددوست محمد دی زه یې سیل ته ورځمه (۱۱: ۳۲)

[2] - ټنګورو ته خېښنې هم وایي. دا هغه ښځې دي چې د هلک یا نجلۍ د خپلوانو له خوا ټاکل کېږي او له پوښ یا ناوې سره ځي، دوی ته خېښان په ډېره درنه سترګه ګوري او ډېر عزت یې کوي خو که د خېښانو تر منځ زړه بداوی رامنځ ته شي هم دوی په ډېرو بدو الفاظو یادوي او پېغورونه ورکول کېږي او دوی ته ښه ختونه هم ورکول کېږي.

[3]- د وردګو د جغتو په سیمه په تېره بیا د سیدانو په کلي کې کابو ټولو کورونو مزدوران او دهقانان درلودل، ځکه هلته د هزاره ګانو ډېرې کورنۍ اوسېدلې، چې د خلکو دهقانۍ به یې کولې، خو تر وچکالۍ وروسته د دوی ډېرې کورنۍ له دې ځایه وکوچېدلې اوس یو نیم کور شته چې خپلې هماغه پخوانۍ دندې پر مخ بیایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ښادۍ سندرې

د پاسه اوښان راغلل پر شاه یې سرې ډولۍ راوړې
فلانۍ ته ویه (ووایه) راووځه کلي ته ښاپېرۍ راغلې [4]

لومړی ټنګورو ته چای له کُلچو، بوسراغو، غونډاریو (غوړه ډوډۍ یا کُلچې) شریني باب، وچې ګډې مېوې سره ورکول کېږي، په همدې توګه اتڼونه، ګډاوې او بدلې دوام پیدا کوي، ترڅو د ډوډۍ وخت راورسېږي، تر ډوډۍ وروسته خېښانې (ټنګورې) د بدلو په ویلو سره د نجلۍ په کور کې راغونډېږو شویو ښځو ته چې د نجلۍ د کورنۍ له خوا راغوښتل شوي وي پوښ ښکاره کوي، پر دې مهال داسې ستاینې او سندرې وايي، لکه:

یخدان خلاص کړئ منځ یې کورئ
که اصیل شال پکې نه ؤ فلانۍ جان ژنی رابولی

یا:

موږه پوښ راوړی په جیپانو کې
زر، زر یې ورخلاص کړئ په سیالانو کې
زر، زر یې ورخلاص کړئ په سیالانو کې

[4] - دا بدله د خلکو سندرې په ۷۹ مخ کې او په لږ بدلون سره د پښتني ودونه په ۴۴ مخ کې په لاندې ډول خوندي ده.

د پاسه اوبه راغلې په سر یې شنې او بړۍ راوړې
(پلانکي) ته ویه (وایه) راووزه کلا ته شاهزادګۍ راغلې (٦: ٧٩)

او احسان الله آرینزي هم په خپل کتاب کې راوړې ده:

د پاسه اوبه راغلې په سر یې شنې اوبړۍ راوړې
(... خان) ته ویه راووزه ، کلي ته دې شازادګۍ راغلې(١: ١٩٧)

(c) ketabton.com: The Digital Library

یا:

خلاص کړئ یخدانونه پوښ یې وګورئ
که طلایي ګوټیې یې نه وي فلانۍ دوسکۍ وبولۍ

د پوښ تر ښکارولو وروسته ټنګورې د نجلۍ د کټلو غوښتنه کوي، ناوې مخکې له مخکې د همزولو لخوا سینګار شوې وي او د کور مېرمنې د نجلۍ د تیارۍ خبر راوړي بیا نو څو ټنګورې ورپاڅېږي او ناوې له درېیې (دایرې، چمبې) او بدلو سره له یوې کوټې نه تر بلې پورې بدرګه کوي. د نجلۍ مخ په شال کې پټ وي، ورو-ورو ځي او د یوې همزولې لخوا یې قرآن شریف هم پرسر نیول شوی وي او دلته بیا د ناوې د بدرګې دا خاصه بدله ویل کېږي:

بلبلې ورو ځه لیلا ورو ځه
باد دې د زلفو بوی راوړي پرې تازه یمه - بلبلې ورو ځه [1]

یا:

میرزایي قدم را واخله په خیالي قدم راځه
فلانۍ درته راغلې خورې شکور(شکر) وباسه

ناوې چې کوټې ته راوستل شوه بیا ښځو او ټنګورو ته ورښودل کېږي مخکې له هغې یې ټنګوروته نه ښیي ځکه د عامیانه ذهنیتونو له مخې که مخکې له مخکې ټنګورې ناوې ووینې نو د ناوې د مخ نورځي یا بې نوره

---

[1] - دې ته ورته سندره ښاغلي محمد عارف غروال په خپل کتاب کې په لاندې ډول راوړې ده:
په بلۍ ورو ځه لیلا ورو ځه★باد دې د زلفو بوی راوړي پرې تازه یمه★په بلۍ وروځه
(۱۳: ۷۵)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ښادۍ سندرې

کېږي د ناوې د ښودلو طريقه داسې ده، چې ناوې د مخ دستمالونه په دواړو لاسونو کې مخ ته نيولي وي او بيا يې يوه نژدې خپله يا همزولې لاسونه له مخ نه لرې کوي او په داسې حال کې چې ناوې سترګې پټې نيولې وي ښځو او ټنګورو ته يې ور ښيي او دا جمله ورسره تکراروي چې (دغه ده وګورئ دغه ده) ټنګورې په دې وخت کې خپله ناوې په داسې الفاظو کې ستايي:

ناوې ولاړه ده وګورئ عالمه

زيړه يې غاړه ده وګورئ عالمه

يا: نرۍ يې غاړه ده وګورئ عالمه[2]

يا: لرې کړه پلو له مخې چې زه دې ننداره کړم

اوس به دې د غاړې لونګين دانې دانې کړم

د دې مراسمو تر ادا کېدنې وروسته ټنګورې بېرته خپلو کورونو ته ستنيږي، د ستنېدو په وخت کې دوی ته دنجلۍ دکورنۍ لخوا د نوموړيو د درناوي په منظور ختونه او د بوخچې ټوټې له چاکليټو او يا شيرينيو سره ورکول کېږي او نارينه وو ته پټووان يا لونګۍ ورکول کېږي.

[2] - دا بدله په ځينې ځايونو کې داسې هم ويله کېږي:

په بام ولاړه ده وګورئ عالمه

زيړه يې غاړه ده وګورئ عالمه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ناسته

د ناستې او ستنې د لمانځلو د دودونو تر منځ څه نا څه توپير شته دی، که چېرې د خېښانو تر منځ د ناستې تړون وشي نو د ناستې لګښت د زوم خيلو په غاړه وي تر ټولو د مخه له ناستې څخه يوه ورځ مخکې د هلک کورنۍ خپلو خېښانو ته يو پسه، څو منه وريجې، غوړي او نور ضروري خوراکي توکي وروړي، د ناستې په ورځ دوې يا درې ښځې له پوښ سره په ټنګورولۍ ځي، خو د نارينه وو شمېر ډېر وي له کور او کلي نه ډېرکسان غوښتل کېږي دوی ټول د زوم په ګډون له خېښانو کره ځي، بيا هم بدلې، اتڼونه او ډولونه وهل کېږي، لکه:

سور سالو مې کور دی زه سر توره باغ ته ځمه
د فلانې کره مې ګل دی نندارو ته يې ورځمه

يا: جوړ کړئ ،جوړ کړئ رومال جوړ کړئ ګل به موږ راسره وړو
دا د فلانې د کوټې ګله ګل به موږ راسره وړو

يا: د غره په (پر) سر سپوږمۍ ده زه په ړنګ بازار کې ځم (ځم)
د فلانکې کره مې ګل دی ګل به واخلم ستې (زياتې) به ځم (ځم)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ښادۍ سندرې

د پوښ او ناوې ښکارولو مراسم هم د ستنې د مراسمو په شان ادا کېږي، یوازې په دې توپیر سره چې په ناسته کې د ښځو شمېر لږ او د نارینه وو ډېر وي، او په ځینې ځایونوکې د ناستې پر ورځ د نجلۍ کورنۍ د ګهیځ (سهار) د چای لپاره هم تیاري نیسي او ډول، ډول خواړه لکه، رش (پېروی)، اېږدک یا ایګدګ(پنېر)، پوڅه (خام پنېر)، بوسراغې، غوړې، شودې، جوش کړې هګۍ، کوچ، حلوا او نور خواړه برابروي، خو دا دود د وردګو په ټولو کلیو کې نه شته یوازې ځینې کورنۍ دا دود پالي.

بیا هم د ډوډۍ تر وخته ښځینه په کورکې او نارینه له کورنه بهر په حجرو او آزاده فضا کې اتڼونه کوي او بدلې بولي خو تر نارینه وو نه د ښځو مجلس ډېر تود وي او ډول، ډول ستاینې، بدلې، نڅاوې او اتڼونه پکې ترسره کېږي، لکه: دا سروکي چې ښځې یې د ناستې په حالت کې وایي:

بېرون، بېرون

بېرون وځه چلمه، واړه خانان دې سیلاني راغلي دینه

بیرون

یا: سردار بیا وتلی دی

مخ یې ګرد نیولی دی

یا: چیرې یې وړې سالو مې راوړه

دومره دومره شي سالو مې راوړه

ټوټه، ټوټه شي سالو مې راوړه

یا: ګل په بام اوبه کومه- اوبه مې نه کا

هلکانو ولیدمه - ګل راوړه جانانه

(c) ketabton.com: The Digital Library

یا: په غره کې څه نرۍ د صبر ونه ده

خدایه خور تې (ترې) جر (جار یا ځار) کړې فلانۍ جانه پې (پرې) مینه ده

یا: تور ټوپک دې اېښی برېښی

فلانکۍ جانه زه دې جر(جار)شم نن دې بیا په اوږه اېښی [1]

یا: د کېیه (له کښته) باد لګېږي د لوړ پاڼې ښوروي

ښادي مې د وروړک ده عالمونه خبروي

یا هم اتڼ کوي، د اتڼ لپاره بیا ځانګړې نارې او یا سروکې شته دي چې په لنډیو سره بشپړېږي، لکه:

سر په لنډۍ کې:

په آخرت خوار شې ریباره

د شنو ونو وۍ څه عجب بوی دی د زېړو ګلو

په ایرو پټ اور دې لیده زه دې پرې سومه

د شنو ونو وۍ څه عجب بوی دی د زېړو ګلو

یا:

سر په لنډۍ کې

جانانه راشه چې پخلا شو- مازدیګر

پورته وړئ لاسونه مازدیګر ، مازدیګر دی

---

[1]- دا بدله په پښتني سندرې نومي کتاب کې په دې ډول راغلې ده:

چه ټوپک یې پر پښې ایښی

تر داسې غیرت جار شم ★ زما جان دی سر پر ایښی (۹: ۱۹)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ښادۍ سندرې

عمر د ژمي مازدیګر دی تېر به شینه - مازدیګر
پورته وړئ لاسونه مازدیګر ، مازدیګر دی

د ډوډۍ تر خوړلو وروسته په لومړي سر کې د کلي د ملا لخوا د نجلۍ او هلک تر منځ د ایجاب او قبول دیني مناسک پر ځای کېږي او د دې مراسمو په پای کې ملا ته لونګۍ او یو پاکټ چاکلیټ له وچې مېوې سره ورکول کېږي.

که چېرې زوم د خسرکره د شپې تېرولو په نیت راغلی وي، نو هغه وخت د زوم ګوته په نکریزونه سره کېږي، خو که له خپلې کورنۍ سره د بېرته تګ اټکل وکړي د کلي یو ځوان راځي د زوم د کیڼ لاس غچه یا غچۍ ګوته په نکریزو سره کوي او په یوه ښکلي خینه پیچ چې ډېر رنګین جوړشوی وي تړي یې، له ده سره دتللیو همزولو ګوتې او یا هم ورغوي (کف دست) هم په نکریزو ورسره کوي. دننه په کور هم د پوښ ښکارولو او ناوې کتلو مراسم ترسره کېږي. دا ټول چې پای ته ورسېږي، د ستنې ښودلو او وړلو وار رارسېږي، لومړی په کور کې ستن ښځو ته ورښودل کېږي او ښځې یې په ډېرو ستاینو کتنه کوي، لکه:

راغی دستمال راغی ـ دستمال پټ دی په قبو
فلانی یې ته (تر) مخ راغی لکه لمر په ګرنګو[۱]

---

[۱] - د دې ډول بدلو الفاظ د لېرد او بدلون په حال کې دي دا بدله رفیع صاحب په خپلو کتابونو کې دا ډول راوړې ده:

راغی رومال راغی – رومال پټ دی په قبو کې
د (پلانکي) په سر کې ایښی سر یې لوړ دی په تربرو کې(٦: ٧٨)
راغی رومال راغی – رومال پټ دی په قبو کښې

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ښادۍ سندرې

ښځې بهر ته په بېړه د ستنې وړلو لپاره داسې ستاينې وايي:

راوباسی دستمال چې ګرمي کېږي (هوی) ګرمي کېږي
فلانی تر ګل نازک دی خولې کېږي (هوی) خولې کېږي

بیا نو ستن بهر حجرې یا جومات[۲] ته تر وړلو وروسته د ملا مخې ته اېښودل کېږي، ملا د دواړو (هلک او نجلۍ) د راتلونکي ژوند د ښه والي لپاره د خیر دعا کوي او بیا دا ستن د زوم د کورنۍ مشر ته وړاندې کوي او ټول یو او بل ته د ستنې مبارکي وايي. د هلک لخوا مشر سړی د ولواره د پیسو یوه برخه د ستنې په پتناسه کې ږدي او ستن اخلي خپل کور ته د تګ لپاره ځانونه چمتو کوي. د هلک کره هم ښځې د ستنې انتظار وباسي او سندرې وايي، لکه:

په (پر) غرو باران دی ګلان به راوړي
فلانی جان مې تللی سور ګل به راوړي

دلته ضرور دي چې د ستنې د ډول او جوړښت په اړه هم لږ څه خبرې وکړم. ستن له مریو او آیینو (هېندارو) څخه جوړ شوی شکل دی چې لاندې ترې د مریو او هونو ځوندې ځوړند وي، په سر کې یې د ګنډلو یوه ستنه چې پخوا به د سرو یا سپینو زرو وه خو اوس عادي ستنه پکې بنده وي. دا ستنه په یوه دستمال ټینګه وي چې دا دستمال هم ډول، ډول ښې لري،

د تورګل په سر کښې ایښی سر یې لوړ دی په تربرو کښې (۷: ۳۶)

[۲]- په وردګو کې پخوا بېلې حجرې نه وې د جومات په خواکې به یې یوه کوټه یا هم دوې کوټې جوړې کړې چې د لمانځه د کوټې ور به هم ورته راختلی ؤ او دلته به یې مېلمانه کینول او ځینې خلکو به ګلخانې هم ورسره جوړې کړې وې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ښادۍ سندرې

پخوا به دا دستمال له ورېښمين ټوکر څخه په ګوتو په ورېښمو ګنډل شوی ؤ او له ګنډلو نه به يې د پېغلې د لاسي ګنډلو مهارت څرګندېده، خو اوس دا دستمال اکثراً د زري ټوکر يا هم د خال لرونکي او يا هم بنارسي ټوټې نه جوړېږي، په يو نيم ځای که به په پخواني شکل هم پاتې وي خو زما تر سترګو نه دی شوی.

دستمال د څلورو کونجونو (چهار کنجه) لرونکی مربع شکل وي، تر ټولو څلورو څنډو نه يې يوه ښکلې فيته ايستل شوې وي او دستمال ته استر هم ورکول کېږي او په څلورو کنجونو پورې يې پخوا د زرو او اوس عادي کوبې (قبه) او رنګارنګ ځوندي چې په تېرو وختونو کې به له مريو او هونو څخه جوړ ؤ او اوس اکثراً له يو ډول مريو څخه جوړ شوي پرې پورې وي، په منځ کې يې د سپينو زرو کلمه (آيت الکرسي يا د الله نوم) هم بنده يا ټينګه يعنې ټومبل شوې وي اوس د سرو زرو کلمې هم لږ لږ دود مونډلی دی او دا دستمال په داسې بڼه کت (قات) کوي يا غبرګوي چې د مثلث بڼه غوره کړي او د غبرګ شوي دستمال په پاسنۍ برخه کې هغه له مريو جوړه شوې ستنه هم نښلوي او دستنې په څنګ پورې يا په خوا کې يو بل ووړ (کوچنی) ځوندي ته ورته تار ټومبل شوی وي چې په هغه کې لونګ، غنم، رنه مالګه، چاکليټ، پچه او وربشې پېيل شوي وي او کوښښ کېږي چې غنم هم څو ډوله رنګ کړي ترڅو د ستنې ښکلا لا ډېره کړي.

پر دستمال باندې د ډول، ډول څيزونو نښلول د ولسي خلکو د ذوقونو او سليقو يو ښکلی مظهر وړاندې کوي او ځانته يوه ځانګړې کليوالي فلسفه لري؛ د عامه ذهنيتونو او عقايدو پر بنسټ لونګ د ناوې او زوم يا هلک او

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ښادۍ سندرې

نجلۍ راتلونکي ژوند ته د خوشبويۍ د سمبول لپاره کارول کېږي، مالګه د دې لپاره چې ژوند يې مالګين (نمکي) وي او خواږه د دې لپاره چې دواړه خوږ ژوند ولري، د غنمو او وربشو پېيل دا معنی چې د پراخې روزۍ ښتنان وي، پچه د مالدارۍ لپاره سمبول ګڼل کېږي، رنګه ځونډې د ژوند د رنګينۍ لپاره او آيينه يا هېنداره د دوی د ژوند د رڼايۍ او رښتينولۍ لپاره سمبول دی.

پر دستمال باندې د ستنې بندول هم څو ډوله تفسير او فلسفه لري، يو خو ستن د ښځې له ژوند سره پتليز ده ځکه د جامو ګنډل، د لاسي ځيزونو جوړول په ستنې سره د ښځو کار وي او بل دا چې کله چې دستمال د هلک کورنۍ يوسي نو پر ديوال ځړول کېږي او دا ستنه چې پکې ټينګه ده، هره مېرمن چې مبارکۍ ته ورځي د همدې ستنې په وسيله پر دستمال باندې د مبارکې او دستمال ليدلو پيسې ګنډي.

کله چې خېښانو ستن ترلاسه کړه دستنې د دستمال پاسنۍ برخه يا يو کنج د هلک د ورور، د تره د زوی، همزولي او يا بل نږدې خپل په لونګۍ دځې (شاه) لخوا د کلپي ستنې (پنګ) په واسطه داسې ټينګيږي چې دوې پيڅکې (کنجونه) يې په دواړو اوږو او يوه پيڅکه يې څټ يا شاه ته خوره شي او بيا تر کوره پورې ورسره راځي. ښځې دا نظاره په ډېر هنري انداز داسې بيانوي:

په نريو سرو اور دی لګېدلی

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ښادۍ سندرې

د فلاني تر لونګۍ نوی ګل ختلی [۱]

خو دا سندره داسې هم ویل کېږي:

په نریو سرو [۱] اور دی لګېدلی

د ناوۍ تر نګېښي نوی ګل ختلی

یا:د دوو ډولو درزی شو شینکی رود وبهېدا (وبهېده)

فلانکی يې تر مخ راغی لکه ستوری ځلېدا (ځلیده)

یا: شنې کوترې راغلې د کاریز سپرغۍ يې ونیولې

سور دستمال يې راووړ د ماما متې يې ونیولې

د یوې بلې خبرې یادول هم ضروري برېښي او هغه دا چې اوس مهال د کلي او ښارونو تر منځ د تګ راتګ له امله ښاري دود او فرهنګ کلیو ته هم لاره پیدا کړې ده، په دې تېرو څو کلونو کې د ستنې پر دستمال سربېره د خنچې جوړول او خېښانو ته يې ورکول هم یو مود ګرځېدلی دی.

---

[۱] - دا سندره احسان الله آرینزي هم په خپل کتاب کې د توریو په لړ بدلون او د سرو یا سریو په معنوي توپیر سره دا ډول راوړې ده:

په نریو سریو ۲ اور دی لګېدلی د(...) ته دستار نوی ګل ختلی(۱: ۱۲۴)

ښاغلي آرین زي ۲ شمېره یعنی د سریو کلمه داسې تشریح کړې ده: (سری- یو ډول ګڼه ټېټه ونه چې سرې وړې – وړې مېوې کوي.)

دا کلمه زموږ په لهجه کې هم د (سرۍ) په شکل شته او همدا معنی چې ښاغلي آرینزي يې تشریح کړې، افاده کوي. خو سره چې جمع يې سرې او د جمع مغییره بڼه يې سرو ده، بیله کلمه ده او بیله معنی لري، چې ما يې لاندې د ۱ شمیرې په لیکلو سره بشپړ مفهوم تشریح او توضیع کړی.

[۱] - سره د (غوشایو) په معنی یعنې په شپاله کې د مال یا څارویو (ژویو) تر پښو لاندې چې غوشایه کلک یا سخت شي او بیا يې په کلنګ (زاغ نول) د شپاله له غولي نه رابېل کړي دا بېلې شوې لویې، لویې ټوټې، لکه چپکه (څپیکه) ډېر دوامداره اور لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ښادۍ سندرې

خېښان کور ته د ستنېدو په وخت کې د نجلۍ له کور نه نيولي تر کوره پورې پر لاره بدلې بولي، کور ته چې نيږدې شي ډزې کوي، دلته داسې بدله بلل کيږي:

اوس به دپلپل ونه مړې (منهې) وکا (وکړي)
اوس به د فلانکي ټوپک شغلې وکا (وکړي) [1]

اوس مهال د امنيت د خرابېدلو له امله څوک ډزې هم نه کوي. دلته د اتڼ، ډولونو، دايرو او بدلو ميدان لا ډېر تود شي. دا منظره په دې سندرې سره انځوروي:

له پاسه ورګډه شوم نارنج مې راووړ
د فلانې په کور ورګډه شوم سور ګل مې راووړ [2]
يا: پورې سر دستمال ووړکيو غرځه ويشتلې
په ماما به زورى(زېرى) څوک کا(کړي)موږ سور ګل راوړى
يا: سور سالو مې کور دى زه سر توره باغ ته ځمه
د فلاني کره مې ګل دى نندارو ته يې ورځمه

---

[1] - دا بدله ښاغلي آرينزي په خپل کتاب کې په دې ډول راوړې ده:
اوس به د پلپل پاڼې مړې وکا
اوس به د(...)ټوپک شغلې وکا (۱:۱۱۲)
او په ۱۱ مخ کې په لاندې ډول راغلې ده:
اوس به د شاتوت ونه دانې وکي اوس به د فاروق ټوپک ډډې وکي (۱۱: ۵۷)

[2] - دا بدله هم آرينزي صاحب په لاندې ډول راوړې ده:
کوزه په باغ ګډه شوم نارنج مې راوړ
او کليه منې بې چې سور ګل مې راوړ (۱: ۲۳۹)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ښادۍ سندرې

د هلک مور، خور او د کور نورو غړیو ته ټول مبارکۍ وایي، او ښځې په منظومو الفاظو کې خپله مبارکي داسې ورته وړاندې کوي:

دستمال یې راووړ څونډې یې پې (پرې) پورې
مبارکه دې شه د هلک مورې
یا: پې (پرې) بوره مه شې دهلک مورې [1]
یا: تاسې د کالینو (قالینو) غوړول ګورئ
تاسې د ماما په کور کې ګل ګورئ
یا: سور سالو مې کور دی زه سرتوره باغ ته ځم
ماما مې ګل راوړی اوس یې سیل ته ورځم

ځینې چې د خېښانو له کوره خپه راغلي وي او یا هم د ملنډو او د خلکو خندونې په خاطر دا بدله په دې ډول وایي:

دستمال یې راووړ سوټې پې (پرې) پورې
له کوره وزه(وځه) د هلک مورې

ستن پر دېوال وځړول شي، خلک پیسې پرې ګنډي دا لړۍ دوې، درې یا څو ورځې دوام کوي او که هلک نېږدې خپل او خپلوان ولري لکه، تره، عمه... هغوی هم په نوبت مېلمستیاوې کوي او د ده د کوژدې سوبتونه (صحبتونه) کوي. زیاتره د شپې له خوا په کورونو او حجرو کې سیلونه

---

[1]- دا سندره (دغرونو څوکې) لیکوال په دې ډول راوړې ده:
دستمال یې راووړ څونډې پرې پورې
پرې بوره مه شې د فلانې مورې (۲: ۷)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ښادۍ سندرې

جوړېږي، اوس به د هغو سندرو او سرکيو څو نمونې وړاندې کړم چې په لنډۍ سره پيل کېږي او يا هم په منځ کې لنډۍ وراچول کېږي او بشپړېږي. سرپه لنډۍ کې:

باران که اوري ودې اوري
باران ورو، ورو ورېده ولاړه ومه
سور سالوګی مې لمديده ولاړه ومه
واورې دې نه اوري چې لارې بندوينه
باران ورو، ورو ورېده ولاړه ومه
سور سالوګی مې لمديده ولاړه ومه

يا سر په لنډۍ کې:

ګل دې ګلاب به خدای رانه کا
انارګله، دما (زما) ړنګه وربله (اوربله) دما (زما) (وی)
د نوروګلو مې باغچې ولاړې دينه
انارګله، دما (زما) ړنګه وربله (اوربله) دما (زما) (وی)
يا: ليلی د کوز کلي کفتره، لاونګينه، ليلی يې يووړه
په وزر چا ويشتلې ده چې ټيټه ځينه
لاونګينه (وه) ليلی يې يووړه
يا: په زيړو ګلو کې راتلم ورک مې پېزوان دی
وی ارمان دی زيړو ګلو وی ارمان دی
يا: مورې کوچيانو ته مې ورکړه
کابلې بلې

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ښادۍ سندرې

چې تور پېکی مې د هلمند شمال وهینه
کېږدۍ ولاړې دینه
کوچیان راغلي دینه

یا سر په لنډۍ کې:

په باغ کې مه ګرځه دلبره - بلبل مه وله
مه وله باغبانه بلبل مه وله
ګلان شرمیږي مخ په پاڼو پټوینه
بلبل مه وله
مه وله باغبانه بلبل مه وله
یا: غونډو ټولې به ځو
نن چې یو دلې ته (دلته)
سبا به ځو مېلې ته
یا: ننواتې دې وړې، وړې
ټینګ نیسه مړوند
زړه په تاپسې زرې ورې
راغلې مابوبې (محبوبې)
یا: ښکلې مابوبا (محبوبه) په بام ولاړه
سپینه یې اوږۍ زیړه یې غاړه
جانانه[1]

[1] - دا بدله په غرنۍ سندرې نومي کتاب کې په لاندې بدلون سره ثبت ده:
ښکلې محبوبا په بام ولاړه سپینه یې خولګۍ جګه یې غاړه جانانه (۱۳: ۱۷۳)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ښادۍ سندرې

یا سر په لنډۍ کې:

د بنګړي والې یاري مه کړه

(ویې)بنګړي، بنګړي نارې وهي او تا یادوینه

ولاړې بنګړیوالې

یا سر په لنډۍ کې:

بلبل به خدای په ګلو موړکړي

بلبل مه، مه شړه له باغه باغوانه (باغبانه)

باغوانه ستا نیمګړی نیت مې ژړوینه

بلبل مه ، مه شړه له باغه باغوانه (باغبانه)

یا: د مازدیګر اوبو ته کله ځمه(ځمه)

د ورور تر مخ لکه طاووس لکه بلبله ځمه(ځمه)

زیړ مازدیګر دی

یا: ساز ته ځمه څه په نخرو

جامن مې ګوره ډک له ستارو

یا سر په لنډۍ کې:

په آخرت به اجر غواړم

پیره ستا مریده یم

په دې فاني دنیا مې تېر کړل زحمتونه

پیره ستا مریده یم

په باغچو در ګډه شومه

پیره ستا مریده یمه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګله لاس راکړه درځم

په سر شالونه سموم

کله هم راټولې شوې ښځې اتڼ واچوي او په اتڼ کې ډول، ډول سروکي او د اتڼ نارې وايي دا سروکي وګورئ چې په لنډۍ سره بشپړېږي:

سر په لنډۍ کې:

پېزوان په لوړه پوزه خوند کا

غورځومه دې نه

(اوه) زما د سرو شونډو پېزوانه، پېزوانه

لکه په لوړ چينار(چنار) کې واچوي ټالونه

غورځومه دې نه

(اوه) زما د سرو شونډو پېزوانه، پېزوانه

يا: يار مې جوړ کړی د کابل په لوی بازار دی

سورټيک مې ځنځير دار ځنځيردار دی

زما په زړه خبره خدايه

سورټيک مې ځنځير دار ځنځيردار دی

ته پرې خبر يې نور به نه پرې خبرومه

سورټيک مې ځنځير دار ځنځيردار دی

يار مې جوړ کړی د کابل په لوی بازار دی

سورټيک مې ځنځير دار ځنځيردار دی

اتڼ چې اخر شي بيا دا يوه ناره وکړي چې د اتڼ اړخ واوړي يعنې درې اړخه شي، په کليو کې زيات وختونه ښځې ساده درې اړخه اتڼ کوي، ځکه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښځه تر نارينه په فزيکي لحاظ باندې کمزورې ده تردې ډېر تاوېدل يا تېز تاوېدل لکه نارينه چې څو اړخه تاويږي او داسې په تېزۍ سره پښې ږدي چې سترګې يې سمې نه شي تشخيصولای چې کومه خوا ګرځي د دوی په وس او قدرت نه دي پوره، هغه ناره دا ده:

واړوئ، واړوئ لاسونه راواړوئ

او په دې ناره کې هم ډول، ډول لنډۍ وايي. لکه:

کاشکي زما دورور واده وی

واړوئ، واړوئ لاسونه راواړوئ

تر ټولو نجونو به ما پورته وړل لاسونه

واړوئ، واړوئ لاسونه راواړوئ

که نجلۍ تر ډېرې مودې پورې پيغله کيني، اخترونه او براتۍ په منځ کې راشي، نو د هلک کورنۍ نجلۍ ته اختري (عيدي) او براتي يا د اختر پوښ هم وروړي. د اختر په پوښ کې يو يا دوه منه وچه مېوه له دوو يا درېيو جوړو جامو او د سينګار له توکيو سره نجلۍ ته استول کېږي، کله نا کله يوه يا دوې ښځې هم ورسره ځي، خو ډېر ځله د يو چا په لاس ورلېږل کېږي. که د برات[1] د مياشتې پنځلسم راشي ناوې ته په براتۍ کې يو جوړ جامې او که يې خيرات کړی وي يا يې په کور کې څه پاخه کړي وي هم وړل کېږي.

[1] - د شعبان د ميا شتې پر پنځلسمه نېټه چې عام خلک يې د برات ښه شپه بولي او دا شپه لمانځي خيراتونه پکې کوي، ښځې يې رېه يا رڼا کوي، يعنې په دې شپه فالونه اچوي او بدلې بولي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ښادۍ سندرې

او همدا ډول که ژمی په منځ کې راشي ناوې ته زمستانه یا ژمنۍ جامې، جاکټ او بوټان استول کېږي.

د نوي کال یا نوروزۍ دود پخوا په وردګو کې نه پالل کېده خو اوس د نوروزۍ وړلو هم په ډېرو کلیو کې رواج موندلی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نکریزو شپه او د توی (واده) ورځ

په وردگو کې زیاتره ودونه په منې کې ترسره کېږي ځکه چې ژمنی هوا یې ډېره سړه وي د خلکو د ناستې لپاره ځای کم وي، د کلیو په ودونو کې ډېر خلک گډون کوي، که کلاوې هر څومره لویې هم وي د نارینه وو د ناستې پاستې لپاره ځای محدود دی، یوازې بهر یوه یا دوې حجرې (مهمانخانې) وي چې د دومره لویو کلیو او چارده (چهار ده)[1] د خلکو گنجایش نه لري، په څوړموني (پسرلي) کې اوربښتونه ډېر وي او همدارنگه د کښت او کرنې موسم وي او خلک پکې مصروف وي، په اوړي کې خو د لوونو، څپرونو او درمند اخیستلو دوران وي او خلک ډېر بوخت وي، منی چې حاصلات راټول شي او د زراعتي محصولاتو پیسې هم خلکو ته په لاس ورشي نو د توی (واده) لپاره تر ټولو ښه موقع همدا موسم وي.

کله چې د هلک کورنۍ د نجلۍ د ودولو تابیا وکړي له واده نه یوه یا دوې میاشتې مخکې د نجلۍ کورنۍ ته دوه یا درې سپین ږیري د

[1] - چهار ده یا چار ده له کلي چاپیرو څلورو کلیو ته وایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ښادۍ سندرې

جوړښت[2] لپاره ورځې او د ولواره پیسې هم وروړي تر څو د نجلۍ کورنۍ د واده لپاره تیاري ونیسي او کور[3] ورته واخلي.

تر جوړښت وروسته نو د هلک او نجلۍ کورونه د واده لپاره ځانونه چمتو کوي، د هلک له لوري چې په پوښ پسې سړي ولاړ شي– پوښ اکثره نارینه اخلي ځکه په کلیو کې بازار نشته دوی د غزني یا کابل په ښارونو کې پوښ اخلي او که د ښځو د تګ امکان وي ښځې هم پسې ځي- په کور کې ښځې داسې سندرې بولي:

شین لښتی وای زیړي ګلونه
فلانی په پوښ پسې تللی، پلټې راوړي ختونه
یا: ناوې یې که شال غواړې اوس دې وار دی
پلانکی مې په دوکان درته ولاړ دی

د ناوې په کور کې د واده لپاره ډېره تیاري نیول کیږي ځکه، چې باید ناوې او زوم ته جامې وګنډل شي، د کور ضروري لوښي او نور سامانونه واخیستل شي، بستره جوړه شي، د بسترې د جوړولو په برخه کې تر ټولو مهمه د بړستنې ګنډل دي، ځکه په وردګو کې د ژمني هوا ډېره سړه وي؛ نو د بړستنې ګنډل حتمي دي. او دا کار د یوې ښځې په وس کې نه وي باید له کلي او کور نه هغه ښځې چې د بړستنې ګنډلو په برخه کې ځانګړی

---

[2] - جوړښت هغه ورځ ده چې د هلک کورنۍ خپښانو ته د ولواره د وروړلو او بیا هم پر دوی د اېښودل شویو شیانو او د واده د ورځې د تعیین لپاره ورځی او دا ځانته معلوموي چې خپښان لا تر اوسه په هماغه ایښودل شوي ولواره قانع دي او که بابېړی کوي او ولور نور هم لوړوي.

[3] - دلته له کور نه منظور ځمکه او کوټې نه دي، کور په دې معنی چې په کورکې کار آمد څیزونه او د ورځني ژوند د چارو د پرمخ بولو لپاره لوښی او نور سامانونه واخیستل شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مهارت ولري راوغوښتلې شي، چې د ناوې بړستنه باید تر ټولو ښه او په ښکليو نقشونو جوړه شي.

کله چې د بړستنې توکي برابر شي او ښځې يې ګنډلو ته راوبللې شي، بيا نو تر ګنډلو مخکې پر ماشومانو وچه ګډه مېوه وېشله کېږي او يوه سپين سرې مشره ښځه د دوى د راتلونکي نيکمرغه ژوند لپاره تر دعا وروسته د بړستنې پر ګنډولو پيل کوي، ځينې مېرمنې د ناوې د نيکبختۍ په منظور بدلې هم ورسره وايي. د بړستنې په څنډو کې شاخ ګوز[1]او منځ کې يې رخچين ګلی[1] ګنډي، د بړستنې شېت (پوښ)، د بالښت پوښ او ځينې وخت روی جايي هم په ګوتو ګنډي او لاسي دوختونه پکې کوي، په دې توګه د ناوې بسته بستره لکه دوشکه، بالښت، بړستن، روی جايي، بوغبندپيچ (رخت خواب) ټول آماده کوي.

د بړستنې ګنډلو پر مهال داسې بدلې بلل کېږي:

د بړستنې څلور خواوو کې په نګيندو ګلان ګنډيه

څنډې يې رنګينې په منځ کې يې رخچين ګولی (ګلی) وګنډيه

کله چې د جوړښت په ورځ ټاکلې موده پوره شي د هلک له کوره بيا هم يوکس له خېښانو نه د تيارۍ د احوال راوړلو لپاره د نجلۍ کره ورځي، که چېرې د خېښانو کارونه سرته رسېدلي وي او د واده لپاره آماده وي، د واده ورځ هم ټاکل کېږي. په دې مرحله کې د نجلۍ او هلک کورنۍ خپلې لرې واده شوې خورلڼې راغونډوي او له توی نه يوه يا دوې ورځې مخکې خېښانو

[1] - شاخ ګوز او ريخچين ګلی د بړستنې ګنډولو لپاره يو ځانګړی ډول دوخت دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ښادۍ سندرې

ته خوږه[1] وږل کېږي په دې وخت کې د هلک په کور کې د بدلو لړۍ بیا پیل شي،لکه:

پورې پټې تږي دي اوبه غواړي

ماما چې سترګې تورې کا واده غواړي

* * *

د ورور واده ته مې کړې دواړې سترګې تورې

سالو مې راوړه،

ادکې مورې ،سالو مې راوړه

* * *

دا پورې غر د پښتنو شور د بلبلو دی

دا واده د فلاني جان خوشحال پې (پرې)کلی دی

(هوی) خوشحال پې (پرې) کلی دی

* * *

دا پورې غر د پښتنو که د بلبلو دی

دا نن ښادي د فلانکي جان کلی خوشاله (خوشحاله) دی

[1] - خوږه د واده د شپې او ورځې خوراکي موادو وږلو ته وایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ښادۍ سندرې

خېښانو ته له خوړې سره د غوښې پر ځای غويی وروستل کېږي او د غوايه په غاړه کې يې په رنګارنګ څونډيو جوړ شوی غړوندی[1] وراچولی وي او په تندي يې ښه ښايسته تاوتک[2]ځړېدلی وي.

پخوا چې په کليو کې موټرونه نه وو يا هم لږ وو، پوښ به پر خره باندې وړل کېده، د ناوې کورنۍ به د خرې غاړې ته پټاره[3] او د آسپې غاړې ته ګردنۍ جوړوله او د خرې او يا آسپې د ښرته لېږلو پر مهال به يې په غاړه کې وراچوله.

د نجلۍ کورنۍ وروستل شوی غويی او پسه يوه ورځ مخکې له واده نه حلالوي، چې د سبا شپې (د واده د شپې) لپاره غوښه تياره وي، او د حلالولو لپاره يې له کلي او کور نه مشران راغوښتل کېږي او ورته وايي چې د پوښ مال حلالوو د دعا لپاره راشئ.

دا وخت په کور کې مېرمنې داسې بدلې بولي:

تور غويی حلال کړئ لکۍ يې پرېږدئ

لکۍ يې د فلانې يا دفلانۍ په لکۍ کېږدئ[4]

---

[1]- غړوندی په څونډيواوهونو جوړشوی يو ټوکر دی چې لکه غاړکۍ د څارويو يا مال په غاړه کې اچول کېږي.

[2] - تاوتک هم يوه مثلث شکله ښايسته جوړه شوې ټوټه ده چې دغوايه دښه ښکاره کېدو په منظورېې پر تندي ورځړوي يا ښلوي.

[3] - پټاره لکه غړوندی د خرې د غاړې لپاره جوړه شوې تکه وي.

[4] - مګر دا بدله رفيع صاحب په دې ډول را اخيستې ده:

غويی چې للوئ (حلالوئ) لکۍ يې پرېږدئ (دوه څل) لکۍ يې د (پلانکي) په نګښي کېږدئ! (٦: ٧٩) دا بدله احسان الله ارينزي هم د خپل کتاب د وردګو د واده دود او بدلې په ١٥٦ مخ کې په

(c) ketabton.com: The Digital Library

مقابل لورى هم غويى حلالوي او د سبا لپاره آماده ګي نيسي.

په دې ورځ د کلي هر يوه کورته يو-يو من اوړه (سپېره) د پاستيو (مکې) پخولو لپاره وېشل کېږي او بيا د سبا ورځې د ورا د ټکلې (ډوډۍ) لپاره هم په کلي اوړه وېشي، ځکه هلته د نانواييو د نشتون له کبله يو کور د واده د ګڼو خلکو لپاره دومره ډېره ډوډۍ په يو ځل سره نه شي پخولای.

د نکاح د شپې[1] پر ورځ باندې زوم خېل د واده د پوښ ښکاره کولو لپاره ماسپيښين يوې بجې ته يا د غرمې ډوډۍ ته د کلي ښځې راټولوي، راغلې ښځې د واده خونى هم ورسره راوړي، په خوني کې د ټکري، د کميسونو رختونه يا ختونه، جامې، شيريني يا چاکليټ، بوسراغې او غونډارۍ راوړل کېږي، د زوم نېږدې خپلې په پوښ کې ناوې ته جامې ږدي او نورې ښځې يوازې ختونه (دکميسونو تکې) راوړي.

د ښځو تر راغونډېدو وروسته پوښ ښودل کېږي، د زوم کره د پوښ ښکارولو پر مهال پر وړو او ماشومانو باندې وچه مېوه وېشل کېږي، تر پوښ کتنې وروسته له پوښ سره ځو ښځې په ټنګوروله او ځو نارينه د نکاح لپاره د خېښانو د کور خوا ته رهي کېږي، او داسې بدلې زمزمه کېږي:

شکور(شکر) شنې کفترې باغدادي (بغدادي) شولې

شکور(شکر) دفلانې ټنګورې ريي (رهي ياراهي) شولې

همدې بڼه او د پېښتني ودونه ليکوال د خپل کتاب په ۵۱ مخ کې د توريو په لړ بدلون سره ثبت کړې ده.

[1]- د وردګو په جغتو ولسوالۍ کې د نکريزو شپې ته د نکاح شپه ځکه وايي چې په دې شپه د ناوې او زوم نکاح هم تړل کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یا: شین طوطي وی غږ یې د ببر

فلاني جان ته ویه (وایه) رووځه (راووځه) نن دې بیا ښادي په دور

هلته د نجلۍ په کور کې هم ښځې راټولې شوې ناوې ته یې اچونه[۲] راوړي وي او د پوښ انتظار وباسي، واړه هلکان د ټنګورو لاره څاري د دوی له ښکاره کېدو سره سم هلکان نارې کړي چې ټنګورې راغلې، سمدلاسه ځو نجونې راولاړېږي او ناوې د کور بام ته خېژوي؛ ناوې ته په لاس کې یوه چاړه چې یو متوسط پیاز پکې ټومبلی وي، ورکول کېږي، سرای (انګړ) ته د ټنګورو له ننوتو سره سم ناوې دا پیاز د چاړې په حرکت سره د ټنګورو لور ته ورګذاروي نورې مېرمنې پر ټنګورو نقل او چاکلیټ او اوبه شیندي او په دې توګه د دوی هرکلی کوي.

ټنګورې په دایرو او بدلو کور ته دننه راځي د خېښانو لخوا د دوی لپاره مخکې له مخکې د ښه غوړ چې (چای) تیاري نیول شوې وي، خو که خواړه ورسره نه وي ټنګورې خېښانو ته داسې بدله بولي:

موره تریخ چی(چای) نه چښو(څښو) نازولې یو

موره د فلاني ټنګورې رغلې (راغلې) یو

یا: موره شین چی نه چښو (څښو) نازولې یو

موره د فلانکي ټنګورې رغلې (راغلې) یو[۲]

---

[2] - اچونه د کورني ژوند لپاره لوښي او سامان ته وایي چې ښځې یې د ناوې د نوي کور لپاره په سوغات کې راوړي.

[۲] – (د وردګو د واده دود او بدلې) نومي کتاب کې دا بدله په لاندې ډول ثبت شوې ده:

موږ شین چی نه خورو نازولې یو موږ د (...) په واده رغلې یو (۱: ۴۰۹)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ښادۍ سندرې

تر چې (چاى) وروسته هغه مېوه چې مخکې مې يې د واده په ليست کې يادونه کړې ده چې د هلک د کورنۍ لخوا له خوړې سره راوړل شوې وي، په يوه لوى ټوکر يا څادر تشه (واچول شي) او له څيره سره پر کلي وېشل کېږي او هر کور ته چې مېوه وروړل شي له هغه لوري نه يو دستمال يا د بوخڅې د ټوټې په نامه په ګوتو جوړ شوى ټوکر د ناوې کورته لېږل کېږي. اوسمهال دا مېوه په هماغه ورځ چې له خوړې سره يې راوړې يعنې له واده نه يوه ورځ مخکې وېشل کېږي. خېښې خپلې بدلې بولي، لکه:

ناوکې نن کرايي خالونه کېږده

سبا دې په لېورو نومونه کېږده[1]

يا: لوړې خورې لوړې اوبه وړې ته دې ژورې

فلانى د تا لېور دى بختورې

يا: فلانى د تا مېړه دى څښيورې

يا: د مازديګر اوبو ته کله ځمه

د يار ته (تر) مخ لکه طاووس لکه بلبله ځمه - زيړ مازديګر دى

ټنګورې هم تر چاى څښلو وروسته ناوې ته راوړى پوښ ښځو ته ورښيي او دا ستاينې وايي:

شين بادرنګ اوبو راوړى

موږه داسې پوښ راوړى چا په خوب نه دى ليدلى[2]

---

[1] - ښاغلي آرينزي او محمد عارف غروال دا بدله په خپلو کتابونو کې په دې ډول راوړې ده:

ناوې لاسونه پاس په تندي کېږده   ناوې په لېورو ښه نومونه کېږده   (۱: ۱۷۹)

ناوې سره خالونه کېږده د پلاني کره چې ورسې پرلېورونومونه کېږده   (۱۳: ۲۷)

[2] - دا بابولاله رفيع صاحب په لږ بدلون سره داسې ليکلې ده:

(c) ketabton.com: The Digital Library

یا: مورہ پوښ راوړی په مونیانو[1] کې

فلانۍ خو یې ورښیي په سیالانو کې

یا: ځای جارو کویه ګرد یې مه پورته کویه

مورہ داسې پوښ راوړی ګل یې مه خرابویه [2]

یا: مورِ د لویو غرو کجیر نیولی دی

مورِ د غزني ټول بازار راوړی دی

بیا نو مخکې تر دې چې لمر ولویږي (ډوب شي) ناوې د ښځو منځ ته راوستل کېږي تر څو سر یې خلاص کړي، کله چې ناوې د ښځو منځ ته راوستل شوه دیوه واړه هلک یا ماشوم لکه ورور، د تره زوی یا کوم بل خپل په واسطه یې د وېښتانو ځونډۍ سپړل کېږي چې دې ته د سر خلاصول وایي او ټنګورې دا سندره ورسره زمزمه کوي:

زیړی مازدیګر ولوېدا (ولوېده) ماښام شو

د فلاني د خور وربل (اوربل) ولې بېران شو

یا:

چې تور اوربل دې جوړاوا (جوړوه) په خیال میینه وې

(هوی) په خیال میینه وې

شین بادرنګ اوبو راوړی(دوه ځل) - مورہ داسې پوښ راوړی چا یې ګل – ګل نه دی لیدلی (٦: ٧٩) (٧: ۴۴)

1- مونیان (فلانکوچونه) او مفرده بڼه یې مونی دی (فلانکوچ موټر).

2- دا بدله په (د وردګو د واده دود او بدلې) نومي اثر کې په لاندې ډول خوندي ده:

کوټې جورو کړئ ګرد یې مه پورته کوئ   مورہ داسې پوښ روړی ګل یې مه خرابوئ (١: ٣٧۴)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ښادۍ سندرې

چې فلانکی جان يې ورانوي اوس يې واک نه لرې[۱]

(هوی)اوس يې واک نه لرې

يا: پېکی دې په وړو خالو جوړ کړی دی

فلانی يې ورانولو ته راغلی دی

يا: د مازديګر سيرې (سيوري) کړې شوې

ناوې ژاړه په نارو

فلانی درپسې راغی

سبا دې اړوي تر غرو

ناوې ژاړه په نارو

يا: شکور چې په تور پېکي دې منی شو

شکور د فلانکي سره دې ژمی شو

يا: سم د مازديګره بلبل وويشته کفتره

فلانۍ په بام ولاړه شال يې ولوېدا (ولوېده) له سره

ناوې بېرته د سر مينځلو لپاره بيايي خو ټنګورې په کرار نه وي ناستې او خپلې بدلې بولي. د بېلګې په توګه که کوم يو نارينه ډېر تګ راتګ وکړي داسې ورته وايي:

---

۱ – (د خلکو سندرې)، (د وردګو د واده دود او بدلې) او (پښتني ودونه) کې دا بدله په لاندې ډول راغلې ده:

دا تور وربل دې چې اوبدو په خيال مينه وې (هوی) په خيال مينه وې

چې (پلانکی) خان يې ورانوي اوس ګيله منه يې (هوی) اوس ګيله منه يې

(٦ : ٨٠) (١ : ٣٧٩) (٧: ٥٣)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ښادۍ سندرې

فلانکی په وره کې وځي ننوځي
سبا يې خيالي خور له کوره وځي

د زوم کره هم د بدلو، ډولونو، اتڼونو او دايرو ځوږ لګي، هلته هم ځوانان راټول شوي او سوبتونه (صحبتونه) کوي.

دغه لاندې سندرې ما پخپله د ځوانانو له خولې اورېدلې دي، ځکه کله چې دوی زموږ د يوه خپل د واده په شپه د نوموړيو په بېرون کوټه (حجره) کې سيل جوړ کړی ؤ موږ څو تنې د بام پر سر چې يوه په پخواني ډيزاين جوړه شوې کوټه وه او يوه وړه ورسۍ (کړکۍ) يې د بام خوا ته ختلې وه ورته پټې شوو، چې د دوی بدلې واورو، د نوموړيو دا څو بدلې تر اوسه زما په غوږونو کې انګازې کوي، لکه:

توره باران خانه نوابه
څنيې دې غوږې کړه چې باد يې رپوينه
نوابه ګل [1]

يا:

---

[1] - دا بدله په (د پښتو شفاهي ادبيات شکل او مضمون) او (پښتني سندرې) نومي کتاب کې په لاندې ډول ثبت ده:

نواب يې مړ کړ په ځنګله کې نوابه ګل   وينې يې راغلې په راده کې نوابه ګل
د نواب سترګې غټې نوابه   په هر ميدان يې اړوي لکه سکروټې نوابه ګل
نواب وې پټ مې تېرويه نوابه   دلته مې خور ده او وروڼه مه را خبروئ نوابه ګل (۵ :۵۱-۵۲)

خاني دې ستا وي برو خانه، نوابه، نه دې بل خان شي نه دې واخلي ماجبونه، نوابه، خانه برو خانه نوابه، که ته راځې وربل مې ښه جوړومه نوابه .... (۱۲: ۲۳۵)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ښادۍ سندرې

شهباز دې اوبدلی دی خارو
سور ګل دې پکې ټومبلی دی خارو
دا علامه د پسرلي ده
شهباز دې اوبدلی دی خارو
نجونو ټومبلي په وربل کې زیړ ګلونه
سور ګل دې پکې ټومبلی دی خارو
شهباز دې اوبدلی دی خارو
سور ګل دې پکې ټومبلی دی خارو

دا پورته سندرې یې له څو نورو سره چې اوس زما په ذهن کې نشته بیا په منځ کې د ډېرو ښکلیو لنډیو په تکرارولو سره ترنیمو شپو پورې ویلې او په اتڼ کې یې دا سندره ویله:

د شاه لیلا په لاس کې دروی د بادام دی
نری پشم د باران، د باران دی
بارانه ورو، ورو راوربېږه
نری پشم د باران د باران دی
لیلا سالو لرې کوي لمده به شینه
نری پشم د باران د باران دی
د شاه لیلا په لاس کې دروی د بادام دی
نری پشم د باران، دباران دی
دغه سندره هم نارینه وایي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ښادۍ سندرې

په بایسکیل به درته سور شم
بګۍ اور
اوس ځوان یم بیا به زوړ شم
بګۍ اور

دغه لاندې سندره مې هم له دې لنډیو سره د یوه نارینه له خولې په یوه ویډیو ټیپ کې چې زموږ د یوه خپل د واده په شپه یې ویلې وه، واوریده:

ما خودې ښې ننداري وکړې

د ټکري پیڅکې دې لنډې کړه باران دی
چې شنه منګي ته دې اړم کړل زنګنونه
د ټکري پیڅکې دې لنډې کړه ماښام دی
راځه راځه یار دې راغلی په ماښام دی
د ټکري پیڅکې دې ټولې کړه باران دی
د شهدانو لویه خدایه
د ټکري پیڅکې دې ټولې کړه باران دی
په وینو رنګ شول د وردګو سپېره غرونه
د ټکري پیڅکې دې ټولې کړه باران دی
راځه راځه یار دې راغلی په ماښام دی
د ټکري پیڅکې دې ټولې کړه باران دی

ښځې هم په خپل وار په کور کې بدلې بولي، ګډاوې او اتڼونه کوي، لکه دا لاندې بدلې چې له لنډیو سره یې وایي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بر کلي طالبه
ماته تاویز د سردردۍ وکړه میینه
یا: د هجرې ګۍ طالبه خدای درکړې یمه
د هجرې طالب جانه - د هجرې

یا سر په لنډۍ کې:

خاونده بیا دې پسرلی کړ
له سپېرو دښتو د لونګو بوی راځینه
کېږدۍ ولاړې دینه - کوچیان راغلي دینه
یار مې کوچی ؤ کوچ یې وکړ
مایې خیالي دربار ته وکړل سلامونه
کېږدۍ ولاړې دینه - کوچیان راغلي دینه
یا: دا د مقر په غرو باران دی
جانان به سپینې رمې چېرته پنډوینه
نارې دي لاونګینه (لونګینه)
یا: زه په جاله کې نه سورېږم او لالیه
جاله مې کارته(کښته) غرقوي ماهیان مې خورینه یا(اوبه مې وړینه)
دسیند غاړه جاله واله
یا: چار ګل مې شرنګ له پوزې ولوېد
په ما راپسې هلکه غواړم تاوانونه
چارګل مې بایلود
یا: سیلمانخیلې شین خالې شلګر ته ولوېدې غدۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ښادۍ سندرې

پاڼې، پاڼې لټوم د بنګو پاڼې [1]

یا: په ګل بوټو دې پرېوتل ګردونه

سبا به د غزني کوې مزلونه

یا د سر پیل په لنډۍ سره:

خوب تصور دواړه مې خوښ دي

مه راوړه ساړه، ساړه لاسونه له خوبه یمه

زه د خواړه جانان دیدن پکې کومه

مه راوړه ساړه، ساړه لاسونه له خوبه یمه [1]

---

[1] - دې ته ورته بدله (د غرونو څوکې) نومي کتاب کې هم راغلې ده:

پاڼې لټوم

دبنګو پاڼې لټوم

چارګل د نجلۍ ورک دی

ډېوه بله ګرځوم

پاڼې لټوم (۲: ۸۴)

[1]- (د غرنۍ سندرې) او (اولسي پوهې) لیکوالو دا سندره په لاندې ډول را اخیستې ده:

مه راوړه ساړه لاسونه خوب مې زنګوینه

مه راوړه ساړه لاسونه ډېر ساړه مې شینه

سور سالو مې ورو ورو جګوه له خوبه یمه

ټینګه خوبولې یاره تا بیداره کړمه (۱۳: ۱۳۶)

زما دکټ نري برځونه (برجونه) له خوبه یمه★یاره مه راوړه لاسونه له خوبه یمه

یاره مه راوړه لاسونه له خوبه یمه (۱۱: ۳۵)

(c) ketabton.com: The Digital Library

یا:

کاشکي د لوړ چینار منه وای
چې ورور مې راسره وای
یوازې نه وای

یا: کاشکی سورکی لعل په آمیله کې وی (وای)
کاشکي فلانکی جان په نن واده کې وی (وای)

یا سر په لنډۍ کې:

بارانه مه ووره (اوره) ودریږه
باران وریږي
هله بابولالې نری باران دی
په مسافر اشنا مې نشته دالانونه
باران وریږي
هله بابولالې نری باران دی

یا: غنمرنګه یاره څنګ ورکړه پیکي ته راځه جانانه
څه چې څو غزني ته راځه جانانه
د زړه مراد به یوسو شاه مست ګرندي ته راځه جانانه
ځه چې ځو غزني ته راځه جانانه

یا: زړګیه صبر ستا به څه غم ورسره وي
اوس به ړنګ بنګ ویده وي
اوس به ړنګ بنګ
زما په زړه خبره خدایه

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوس به رنګ بنګ ویده وي
اوس به رنګ بنګ
ته پرې خبر یې نور به نه پرې خبرومه
اوس به رنګ بنګ ویده وي
اوس به رنګ بنګ
یا: چې خماري سترګې لرې مور ته اور رالګوې
د فلاني په کور میینې لاس په زور لګوې، لاس په زور لګوې
یا: تورې سترګې سره لاسونه تېر به شي وختونه
راوړه دیدنونه، راوړه دیدنونه
یا: مرم چکنه مرمه
د تا ارمان به خاورو ته زه وړمه
ولې به یې وړمه
چکن په بازار ډېردي ډېر دي راوبه یې وړمه
یا: ځنې دې ګېډۍ، وۍ ګېډۍ په ګوتو راغلې
لاس راکړه جانانه، جانانه کډې ولاړې
راوړه یو لاونګ (لونګ) زما خال پې (پرې) تازه کړه
ملغلرې په پیزوان زما تور د راهي راوړه
یا: ما ستا لپاره چاوکلۍ په تار پېیلې دي
ماشاء الله، نام خدا ډېر مې په ارمان ارمان درته ژړلي دي
یا: سیند راغی چپې چپې یو یې وړل بندونه
سور انار دانې دانې

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردگو د ښادۍ سندرې

یا: تر خولې وینې یولې (ویالې) یولې (ویالې) چا بنګ راکړي

اوه مستې لیلې(لې لې لې)

ویاره ماشوم د زمانې

یا: د زیړو ګلو څانګې مه نیسه ماتیږي

باغ مې د لاونګو(لونګو) دی

زړه مې پې (پرې) بدېګي (بدیږي)

شین بوټی د بنګو دی [1]

په اتڼ کې دا لاندې سروکي وايي:

جر (جار) شه لېونی (وی‌وی)

ما ویل نه ووري (اوري) باران دی - باران دی

یا: د شنو ونو، د شنو ونو سرونه

(وی) څه عجب بوی دی د زیړو ګلو

یا: شنې کفترې باغدادي (بغدادي) - لوی آمیل تر غاړه

لیلا له سیله ولاړه

یا: شاه زرګره- شاه زرګره ټیک مې لرزان دی

یار مې نادان دی- نادان دی

یا: نیمه شپه شوه، نیمه شپه شوه

(اوه) خیالي نور جانې یخ شمال لګیږي

---

[1] – (د غرنۍ سندرې) لیکوال دا سروکی په دې ډول راوړی دی:

د زیړو ګلو څانګې مه نیسه ماتیږي

زړه مې په بدیږي(۱۳: ۱۵۳)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ښادۍ سندرې

ډېر مراسم په نجلۍ پورې مربوط وي او په دې شپه د ناوې په کور کې هم سيل او ساتيري زياته وي، او هم د ناوې نکاح تړل کېږي، مخکې تر دې چې د ناوې سر خلاص کړي، ناوې ته د نژدې خپلو کسانو څخه دوه تنه د شاهدۍ لپاره راځي، دلته له دواړو لوريو نه ښځې ناوې ته داسې بدله بولي:

د نکاح شپې ته وکيل ونيسه

د نکاح شپې ته وکيل ونيسه

پرې به دې نه ږدم د پلار کور ته وکيل ونيسه

د نکاح شپې ته وکيل نيسمه

د سر پړونی غورځوم خپلې ادې ته -وکيل نيسمه

نجلۍ د سرو زرو غوټۍ ده وکيل ونيسه

واک يې د پلار دی خرڅوينه وکيل ونيسه

يا: شاهد مې شاهنين ولې تاوېږي

فلانکی په شاهدۍ کله پوهېږي

يا: زموږ ناوکۍ مه ژاړه ماښام دی

فلانی مې په ميدان درته ولاړ دی

شاهدان راځي او ناوې پوښتي چې د خپلې نکاح پلار څوک نيسي يا تعيينوي او کله کله تر پوښتنې د مخه د ناوې مخ هم ګوري، ځکه شاهدان د کور د خپلوانو ښځو لخوا د شوخۍ، مسخرو او ملنډو لپاره ځورول کېږي او د ناوې پر ځای کومه بله پيغله تر شال لاندې کيني او شاهدانو ته يا

(c) ketabton.com: The Digital Library

څواب نه وايي يا يې سکوندېږي، يا يې په تګ راتګ ستړي کړي او داسې نورې پېرې او نخرې پرې کوي.

ناوې په دومره آسانۍ سره خبرې نه کوي شاهدان[1] بايد څو ځلې بهر ووځي او بيا راشي خو درې ځلې يې له کوټې نه وتل حتمي دي، تر څو ناوې ځواب ورته ووايي، د ناوې همزولې د ناوې د لمسولو لپاره داسې ورته وايي:

زيړې لمر ليه (لا) په (پر) غرو شته دی چې ونه وييې (ونه وايې)

شاهدان دي شيطانان دي چې ونه ييې (ونه وايې)

ناوې درې ځلې په مکرر ډول د خپل ټاکلي نکاح پلار چې مخکې يې يوه مشره ښځه ورته چې څوک د نکاح د پلار په توګه ومني لارښوونه کوي، نوم واخلي. شاهدانو چې له ناوې نه د نکاح د پلار (وکيل) نوم واورېده او درې ځله يې پرې تکرار کړ، مخ په حجره د شاهدۍ ويلو لپاره روانيږي، دلته بيا هم شاهدانو ته محرمې مېرمنې د ملنډو او ساعتېرۍ په منظور په شاهدانو پورې څړۍ ګنډېږي[1] شاهدان که پرې خبر شي له ځانه يې لرې کړي او که نه نو له همدې څړي، يوه پټناسه وچې مېوې، نقلو او چاکليټو سره حجرې ته ورځي، او هلته خلک د څيړي په ليدلو سره خنداګانې پرې کوي او ملنډې ورپورې جوړوي، شاهدان ملا ته خپله شاهدي ووايي او د مهر تر ټاکلو وروسته نکاح وتړل شي. تر نکاح تړلو وروسته ملاته لونګۍ

---

[1]- شاهدان بايد ناوې ته له خپلو نه وټاکل شي يعنې چې محرم وي.

[1] - څړی هغه ټوټه چې تنور پرې پاکوي يا نورو زړو او خيرنو ټوټو ته څړی وايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ښادۍ سندرې

ورکول کېږي، مېوه، نقل، چاکلیټ او دستمالونه پر خلکو وېشل کېږي، په دې توګه د نکاح مراسم پای ته رسېږي.

که خېښان سره خپه وي او یا هم له خېښانو سره د ټوکې په منظور مخکې تر ډوډۍ داسې بدله بلل کېږي:

سپینې وریژې(وریجې)راځي، زیړغوړي پې (پرې) باندي
فلانیه وږیه زېری مې دربانديې

د شپې تر ډوډۍ وروسته بیا هم ناوې د سر جوړولو لپاره د ښځو منځ ته راوستله کېږي، د راوستلو پر مهال یې همزولې د نوموړې د بدرګه کولو لپاره سندرې ورسره وایي او ټنګورې یې هم مخې ته بدلې بولي، لکه:

بلبلې ورو ځه- لیلا ورو ځه
باد دې د زلفو بوی راوړي پرې تازه یمه
بلبلې ورو ځه

ناوې ته د کوټې په منځ کې ځای جوړېږي، چې پرې کېنوله شي دا ځای داسې وي چې یوه سور رنګه بړستنه ځلور کته کړي او په خوا کې یې د تکیې لپاره ټوله شوې یا نغښتل شوې بستره شاه ته کېږدي او ناوې پر بړستنه داسې کینوي چې مخ یې د قبلې په لوري وي، مګر په دې وروستیو وختونو کې د تخت د دوشکې په نامه د نجلۍد کور ښځې مخکې یوه وړه دوشکه جوړوي چې بیا ناوې پرې کېنول شي.

کله چې ناوې ځای پرځای شوه یوه ټنګور چې اکثره د زوم خوروي د ناوې موټی خلاصوي[1] ناوې د ښي لاس په موټي کې چاکلیټ اېښی وي او

[1]- په ښارونو او ځینې کلیو کې د ناوې موټی زوم خلاصوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر سر يې نيولی وي، او هڅه کوي؛ خپل موټی دومره کلک يا ټينګ ونيسي چې ټنګورې يې په خلاصولو کې پاتې راشي، د دې لپاره چې ټنګور يې په آسانۍ سره لاس خلاص نه شي کړای همزولې يې لاس ښه ورغوړ کړي، په عامه اصطلاح يا د کليوالو ښځو د عقايدو او باورونو له مخې دوی وايي چې له ناوې سره ملايکې ملګرې وي، ځکه يې څوک لاس زر نه شي خلاصولای، تر ډېرې زور آزمايۍ وروسته يا په زور او يا هم د نورو په وينا ناوې خپل موټی پرانيزي، ټنګور چاکليټ ترې واخلي او پرځای يې د سرو يا سپينو زرو ګوتيې او يا هم کومه بله ګاڼه کېږدي، او بيا اووه پيغلې راشي د ناوې په لاس کې نکريزې ږدي. تر دې وروسته د سر اخيستلو نوبت رارسېږي، د سر اخيستلو لپاره يوښه نيک عمله سړی راغوښتل کېږي، څو د قرآني آيتونو په ويلو سره د ناوې سر واخلي، سر يې بايد په يوه د سرو يا سپينو زرو څخه جوړه شوې کلمه داره باندې واخيستل شي، او هغه داسې چې د ناوې ويښتان مخې ته را ږمنځ کړي او نوموړی کس يې په منځ کې سره بېل کړي[۲]، سر اخيستونکي په خوله کې بوره نيولې وي او تر سر اخيستلو وروسته يې د ناوې په سر کې ور پوف کړي، دلته نو ټنګورې داسې بدله ورته بولي:

---

[۲] - تر واده مخکې نجلۍ ويښتان په منځ کې نه نيموي يعنې يوه خوا اوبله خوا يې نه اړوي په ساده الفاظو که ووايو په منځ کې يې ليکه يا چاک نه وباسي بلکې په څنګ کې ليکه پکې وباسي او ترهمدې سراخيستلو وروسته ناوې شوې ښځه تل ويښتان په منځ کې نيموي، او دواده او نا واده شوې نجلۍ يو توپير همدا د ويښتانو جوړول دي.
په کوچيانو کې بيا نجلۍ تر څو چې کوژده ونه کړي پيکی بياتي کوي او چې نامزاده شي بيا نو پيکی پرېږدي، چې اوږد شي او د واده په ورځ واوبدل شي، که کومه پيغله په کوژده کېدنه خوښه نه وي او يا يې هغه کس چې ورته کوژده ده نه خوښېږي، د واده په شپو کې له قصده خپل پيکی بياتي کړي او په دې توګه يې نارضايتي ښکاره شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ښادۍ سندرې

په تور پيکي دې ونيسه لاسونه
نامرادې بيا به وکړې ارمانونه
يا: وروره راشه سر يې واخله
که طلا درسره نه وي دهوسۍ په ښکر يې واخله [1]

تر دې رسم وروسته ښځې د ناوې د سر جوړولو هوډ کوي، دوې ښې ماهرې او بيدارې ښځې چې د سر جوړول يې ښه زده وي د ناوې يوه او بل څنګ (خوا) ته کيني او په سر پورې يې وړو نجونو ته هغه بل شوي شمعونه نيولي وي، چې زوم خېلو په پوښ کې راوړي وي تر څو سر جوړونکيو ته رڼا ډېره شي او په سر جوړولو کې خرابوالی را نه شي، همدارنګه له شمعونو سره ړمنځې (ږمنځ) هم راوړل کېږي ترڅو سرجوړونکې د ناوې د سر جوړولو په وخت کې کار ترې واخلې او نورې پاتې ږمنځې پر شمع نيوونکيو نجونو باندې وېشل کېږي. د ناوې سر جوړول ډېر وخت نيسي په دې جريان کې ټنګورې بيا هم بدلې ورته بولي، لکه:

پرون دې نرۍ لښتې ماتولې
نن مې کلا بنده کينولې
يا: پيغلې چې پرون دا وخت دې غورې کړې

---

[1] – په (دوردګو د واده دود او بدلې) کې دا بدله د (يې) د کمزوري ضمير پر ځای د (مې) د کمزوري ضمير په راوړلو سره ثبت ده:
وروره راشه سر مې واخله
که طلا درسره نه وي د هوسۍ په ښکر يې واخله
(۱ :۳۸٦)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ښادۍ سندرې

اوس به سره ګلان له پېکي لرې کړې [1]

یا: پرون دې نرۍ لښتې ماتولې

نن مې کلا بنده کینولې [2]

یا: پرون دا وخت د سیند مېلې ته تللې وې

نن مې نظر بنده کېنولې یې

یا: ناوې چې سر دې جوړاوا (جوړوه) دپیکي ول ونیسه

چې فلانی جان یې ورانیوي مخ ته بخمل ونیسه [1]

یا: پېکی دې د لوجروملې په شان ونغاړه

همزولې درته ناستې په ناورین ژاړه [1]

---

[1] - (د وردګو د واده دود او بدلې) لیکوال دا بدله په لاندې ډولونو خوندي کړې ده:

پیغلې چې پرون ده وخت دې غورې کړې   نن به ګیراګان د پیکي لیرې کړې(۱: ۳۷۹)

ناوې چې پرون ده وخت دې غورې کړې   نن به سپین پرتوګ له پښو نه لیرې کړې(۱: ۱۸۵)

[2] - (د وردګو د واده دود او بدلې) کتاب کې دا سندره داسې راغلې ده:

ناوې چې پرون ده وخت دې لښتې ماتولې   نن مې نظر بنده کېنولې(۱: ۲۴۸)

ناوې چې پرون ده وخت دې کړې غورې   نن مې خنګه دکلا بنده کېنولې (۱: ۱۶۵)

[1] - دا بدله په(د وردګو د واده دود او بدلې) ، (دغرونو څوکې) او (غرنۍ سندرې) نومیو کتابونو کې په دې ډول ثبت ده:

ناوې چې سر دې خلاصوي کوځۍ دې ول نیسه

همځولې تولې درته ناستې، مخ ته پلو نیسه(۱: ۱۶۵)

د کوځۍ ول ونیسه، د کوځۍ ول ونیسه   دا پلانی درته ولاړ دی   سپروي به دې(۲ :۱۵)

د ناوې سر چې جوړوئ د کوځۍ ول نیسئ د کوځۍ ول نیسئ

چې دا ترلې یې جوړوي خولې ته پلو نیسئ خولې ته پلو نیسئ(۱۳: ۱۹۷)

[1]- دا سندره په لاندې ډول (د خلکو سندرې) کې راغلې ده او احسان الله آرینزي هم په خپل کتاب کې کټ مټ د خلکو سندرې په شان ثبت کړې ده:

دا تور وربل دې د لوجروملې په دود ونغاړه – (هوی) ونغاړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

یا: دوه دوه تاره اخله سر یې ورو ورو جوړویه
زموږ ناوې ښایسته ده په نخرو یې جوړویه [2]

یا: سر بافې سر یې ورو،ورو جوړویه
که یې نه شې جوړولی نور یې مه پې (پرې) شکویه

یا: سترګې یې تورې کړئ
سبا به یې ډولۍ راشي
همزولو شال یې دورې کړئ

یا: پیکی یې د لوجروملې په شان ونغاړه
همزولې دې درغونډې په ناز وژاړه

یا: په تور پیکي دې ډېرې منډې وکړې
ابه دې غورې کړې خلاصه یې نه کړې

یا: د ناوې سر په غوړو غوړ کړئ نور یې مه ووئ
چې د فلاني جان د ټوپک غږ شي بیا یې ښه ووئ

د ناوې سر چې جوړ شي بیا یې نو د لاس سره کولو لپاره ښځې داسې رابولي:

چې (پلانکی) یې ورانوي اوس په ناورین ژاړه (هوی) په ناورین ژاړه (٦ :٨٠)

[2] دا بدله په (د خلکو سندرې) نومي کتاب کې هم په لږ څه توپير سره راغلې ده:

دوه دوه تاره اخلئ ګیسو ورو – ورو یې بېلویه
ناوکۍ مو ده ناندانه تر غرمې یې – مې یې ځنډویه
ناوکۍ مو ده نندانه تر غرمې یې ځنډویه (٦: ٩٥)

همدا بدلې د لوګر او ننګرهار پښتنې داسې وایي:

دوه – دوه تاره اخلی سر یې ورو – ورو جوړوئ   زموږ ناوې نندانه تر غرمې یې جوړوئ(١: ٤٢)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ښادۍ سندرې

پورې شنه غونډۍ سر يې رېبلی دی
راشه فلانۍ سر يې جوړ شوی دی

سر جوړونکيو او شمع نيوونکيو ته د کار په پای کې پيسې ورکول کېږي او ناوې بلې خوني (کوټې) ته چې نومړې باید پکې ویده شي یا ویده کېږي، د لاسونو او پښو سرو کولو لپاره بوول کېږي، په اوسنيو وختونو کې چې د موټرونو آسانتياوې رامنځ ته شوې پرته له ټنګورو تر ډوډۍ خوړلو وروسته د زوم له کوره نورې ښځې هم د سر جوړولو او ناوې ته د نکريزو راوړلو په منظور د ناوې خيلو کره راځي. دې ښځو نومړې نکريزې په يوه يا څو ښکليو لوښيو کې خيشتې کړې وي، په منځ کې يې شمعونه بل کړي او د ډيزاين لپاره يې نقل او چاکليټ هم پکې ټومبلي وي، دا نکريزې هم په بدلو او دايرې وهلو سره د ناوې کوټې ته وروړل کېږي. لکه:

ناوې په (پر) بام ولاړه ريدي ګل اوبه کېوي (کوي)
له ادې نه رخصت اخلي لاس او پښې يې سرې کوي
يا: سمې نيمې شپې شوې مرکې په خوب ويدې شوې
په نجونو کې نارې شوې د فلانۍ منګولې سرې شوې
يا: نکريزې مې خوشتې کړې
دغه څه بلا پرې پرېوته
نوره بلا نه وه
دا د چا بلا پرې پرېوته

يوه طالع منه ښځه د ناوې لاس او پښې ورسره کوي. ولسي خلک طالع منه ښځه داسې چا ته وايي چې د ډېرو زامنو مور وي او شته ولري. او په

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ښادۍ سندرې

هغو خینه پیچونو کې چې مخکې یې کورنۍ له یوه ښه زرین ټوکر څخه جوړکړې وي نغاړي یا تړي یې.

ټنګورې تر نیمو شپو پورې سندرې وايي، اتڼونه کوي، دوګانه بدلې وايي او ګډا ګانې (نڅاوې) ورسره کوي. لکه:

سمې نیمې شپې شوې پړشمی دی لیلې
ته (تر) خدای مې جر(جار) کړې د فلاني د آس شرنګی دی لیلې[1]
یا: سمې نیمې شپې شوې خدایه اوس به سبا شینه
د خور او د ورور مینه خدایه اوس به جلا شینه
یا: مړوند مې سر ته کېږده
کراره شپه ده لیلی
خوب مې زنګوینه دولس بجې دي
یا: اوس به ګلابي ګلان غوړیږي
سبا به رنګارنګ نجونې ژړیږي
یا: سبا به د ناوې خویندې ژړیږي
یا: موږ نه دلې (دلته) یو نه دلې(دلته) اوسو
سبا به ځنیوره ناوې یوسو
په اتڼ کې داسې سندره وايي:
سور ټیک مې ځنځیر دار دی

[1] - د (د وردګو د واده دود او بدلې) کې په دې ډول راغلې ده:
سمې نیمې شپې شوې پړشمی دی لیلې د(پلاني) کوډی مې په وره کې سوروی دی لیلې (۱: ۳۷۷)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ښادۍ سندرې

ورور مې جوړ کړی د کابل په لوی بازار دی
سور ټيک مې ځنځير دار ځنځيردار دی

د خوب وخت چې رالنډ شي په کلي کې د نېږدې کورونو مېرمنې خپلو کورونو ته روانېږي، د ناوې د کور يوه ښځه يا واکداره مشره هرې يوې ته د تګ پر مهال وچې يا لمدې نکريزې ورکوي چې خپل لاسونه پرې سره کړي.

ټنګورو ته هم تر ځايونو همواړولو او يا ځای جوړولو وروسته نکريزې راوړي او لاسونه يې ورسره کوي، ځينې ښځې خو لا مخکې تر دې چې په ټنګورولۍ راشي د ټنګور توب لپاره لاسونه په کور کې يا د زوم کره سره کوي.

په دې منځ کې هم ټنګورې بدلې بولي او که د ټنګورو لاسونه خېښان ورسره نه کړي په ستاينو او پيغورونو کې يې پام دې ته اړوي چې د دوی لاسونه بايد سره شي، لکه:

سور شو کلی سور شو موږه سپين لاسونه ځو
داسرې (داخلې) يې راسره کړئ بيا به نه درته راځو

سهار وخته تر لمانځه وروسته بيا ټنګورې بدلو ته زور ورته کړي او د سهار سبا بدلې وايي لکه:

د سهار سترګه راوخته ملکه ده
فلانۍ په ځای کې لاس وهي لور يې تې (ترې) ورکه ده
يا: سهار سبا ملا اذان کا،
بلبلې ورونه
او خلاصېوي (خلاصوي) طوطيان تې (ترې) ځينه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ښادۍ سندرې

سهار سبا دی
سهار سبا دی وظیفې کړې
په یاد دې زه وم؛ او که دې نور کړل درخواستونه
سهار سبا دی
یا: د چا په غولي لمر دی
د فلاني په غولي لمر دی
پاستي يې پخېږي
تبخی يې د لاجبر(لاجورد) دی
یا: سهار چرګو نارې کړې چې(وی وی) له خوبه یمه
لورکۍ يې په ژړا شوه چې (وی‌وی) ورکه دې کړمه
یا: سهر چې سبا کېږي اوس پرې واچوه لونګۍ
فلانی ورته ولاړ دی دا وړې وړې سلګۍ
یا فلانی ورته ولاړ دی اوس به وړي خپله نګور کۍ (نږورکۍ)

تر چای ځښلو وروسته ټنګورې او نورې واده ته راغلې مېلمنې په جامو بدلولو او ځان سینګارولو بوختې شي او هلته د ناوې همزولې د ناوې په جوړولو او سینګارولو پیل وکړي بل ځای ناوې خپل د ورا د راتګ لپاره تیاري نیسي، او ښځې داسې بدلې بولي:

اوس به تور لونګ جوړه جوړه راشي
اوس به د فلاني جان ټولی بسته راشي
یا: اوس به تور لونګ جوړه جوړه راشي
اوس به فلانی جان ته (تر) ګل تازه راشي

(c) ketabton.com: The Digital Library

یا: اوس به تور لونګ جوړه جوړه راشي
اوس به فلانی جان ته (تر)ګل ښایسته راشي [1]
یا: اوس به جوړ کړی نیلی راشي د فلاني د (له) کوره
اوس به د ګلو غنچه یوسي د فلاني له کوره
ناوې جوړولو ته داسې بدلې بولي:
په پلو کې مې ګلان دي زه ګلابي راټولوم
وربندار مې ښایسته ده زه یې خپله جوړوم
یا: د سوندرو لار یې جوړه په تندي کړیه
د فلاني ناوې مې جوړه کاغذي کړیه [1]
یا: ناوې لوړ وهه خالونه
(وئ) لوړ وهه خالونه
مکتبیان د تا لېورونه
اوس به ونیسي ځایونه

---

[1] - (د وردګو د واده دود او بدلې) او (پښتني ودونه) کتابونو کې دا بدله داسې راغلې ده:
اوس به شین نیلی په دروازه درشي   اوس به (.....) ټولی بسته درشي (۱:۵۵)
اوس به تور لونګ جوړه – جوړه راشي   اوس به تور لونګ جوړه – جوړه راشي
اوس به د غونډک ټولی بسته راشي   (۷: ۷٦)

[1]- دا سندره د آرینزي په کتاب کې یوازې د (لار) پر ځای د (لیر) په راوړلو او د ښاغلي حبیب الله رفیع د خپل کتاب (پښتني ودونه) په ٦۵ مخ کې د فلانکي پرځای د زیړ ګل د نوم په راوړلو سره کټ مټ لکه (د خلکو سندرې) د کتاب په ډول ثبت کړې ده:
د چندښو لار یې جوړه په تندي کړه   د (پلانکي) ناوې یې جوړه کاغذي کړه(٦: ۸۳)
د سوندرو لیر یې جوړه په تندي که
یا: د چندښو لیر یې تیره په تندي که   د (پلاني) ناوې یې جوړه کاغذي که (۱:۲۱)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ناوې لوړ وهه خالونه
یا: د مورړه ناوې سپینه ملغلره ده
د پلار په کور کې ناسته مساپره ده
یا: ناوې زرورک مخ ته شنلي دي
ادکې یې زړګي ته لاس نیولي دي
که ټنګورې خپه وي داسې وایي:
په لوړه بلخانه (بالا خانه) کې لوړه ناوې جوړوي
ادې یې ورته ناسته نرۍ اوښکې تویوي
په اوښکو دې نالت (لعنت) شه لور خو هر څوک ودوي

د زوم کره هم خلک کرار نه وي ناست ډولونه وهل کېږي، سندرې ویل کېږي، د ورا د تللو لپاره خلک راغونډېږي په ورا د تګ لپاره نورې ټنګورې ټاکل کېږي، خو د نارینه وو لپاره ممانعت نه شته د زوم په ګډون هر څوک په ورا تللی شي، له دې امله په ورا کې د نارینه وو شمېر تر ښځو زیات وي، د کلي واړه، زاړه او ځوانان ټول په ورا ځي، د ورایځې ښځې هم بدلې بولي. لکه:

په شنه ډنډ کې ولوېدمه لمده نه شوم
ماما ته داسې وایه ټنګور دې زه شوم
یا: د لمر سترګه - سترګه په شغلو ځي
فلانکي ته ویه (وایه) رووځه (راووځه) ورا دې ټوله له تربرو ځي
یا: باغدادي(بغدادي) کفترو خوب کړئ که ویښېږئ
د فلاني خېښانو(خویشانو) کوچ کړئ روانېږئ

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر لاره په موټر کې دا بدلې بولي:
موټره د سرک غاړې دې ونیسه
فلانیه د خیښانو تیه (تهیه) ونیسه
یا: تاسې په پیسو کې یوه کلداره روپۍ وګورئ
تاسو په تربرو کې د فلانې مېړانه وګورئ
یا: په شرنګه ووره (اوره) بارانه چې کرار نه شې
ګوره فلانی جانه ورخطا نه شې
د ناوې کور ته له رسېدو سره سم په کور کې ناستې ټنګورې چې یوه ورځ مخکې راغلي دي داسې بدلې بولي:
اوس به ځوانان راشي وطن به شنه دودونه کا
موږ به ناوې یوسو وطن به دسمالونه کا
یا: هوښیارې ناوې ونغاړه کارونه
درتېر شول د تور ټوپک رڼه بندونه
یا: راغی موټر راغی – موټر ترخې ماتوي
فلانی پکې راغلی څښیوره ناوې وړي
یا: فلانی ورسره راغلی څښیوره پکې وړي
یا:فلانی ورته ولاړ دی څښیوره ناوې وړي
یا:پلانکی مې پکې ناست دی توره لونګۍ یې باد وهي
یا: د جغتو موټره ته په تعمیر ودرېدې
ورنځوره دې کړم ډېر مې یادېدې
او ناوې ته د زوم د راتګ په خاطر داسې سروکی وایي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ښادۍ سندرې

زما دې زېرى په تا شينه، مبارک دې شه
او وړې ليلې يار دې راغى[1]

او هغه ښځې چې اوس په ټنګورولۍ راځي په ګډا او اتڼ کور ته دننه راځي او دستمالونه ګډوي دا فضا په ډېرو ښکليو الفاظو داسې رنګينه کوي:

اوربل دې بل، بل سکاره دې مړه دي
فلاني ته ويه (ووايه) رووځه (راووځه) خانان دې مېلمانه دي[2]
يا: موږ درغلو په (پر) کلي اشرپۍ راوشنۍ
زموږ ځوانان ښايسته دي ښې غالۍ راوباسۍ
يا: ټېنګې دروازې کړۍ ژنيو دروستې نيلۍ
ته(تر)مخ يې فلانى جان دى مرغلرې پرې پاشۍ[1]

---

[1] - دا سروکى محمد عارف غروال په خپل کتاب کې په لاندې ډول راوړى دى:

مبارک دې شه واوړې ليلا يار دې راغى
زما دې زېرى په تا وينه مبارک دې شه واى يار دې راغى(۱۳: ۱۸۸)

[2] – (د وردګو د واده دود او بدلې)کې دا بدله په دې ډول خوندي ده:

اور دې بل سکاره دې مړه دي (...)ته ويه راووزه، ښه ځوانان دې ولمانه دي (۱ ۲۰۸)

[1]- دا سندره په ډېرو کتابونو کې څو ډوله راغلې ده، په لاندې توګه يې نمونې وګورئ:

ټېنګې دروازګېې – سپرو دروستې نيلېې
تر مخ يې پلانکى جان دى ورته وغوړوئ غالېې (٦: ۸۸)

دا سندره د (پښتني ودونه) په ۷٦مخ کې د پلانکي پر ځاى د (مست مير خان) د نوم په راوړلو سره ثبت ده او په لاندې ډول هم ويل کېږي:

ټېنګې دروازګېې – سپرو دروستې نيلېې
پلانکى جان د تاسو زوم دى ملغلرې پرې شنيه! (٦: ۸۸)

دا سندره په (پښتني ودونه ۷٦ مخ) کې د پلانکي پر ځاى د (نادرجان) د نوم په راوړلو سره ثبت ده. او (د وردګو د واده دود او بدلې) کې هم په همدې شان راغلې ده:

ټېنګې دروازګۍ، سورو دروسته نيليۍ (...خان) د تاسو زوم دى ملغلرې پرې شنيه

(c) ketabton.com: The Digital Library

یا: په ناورین چمن یې واړول بارونه
د فلاني په کور یې پرې ایستل ګردونه
یا: په شینکي چمن یې واړول بارونه
د فلانکي په کور کې ولوېدل ګردونه [1]
یا: سپینې سپینې اوبه راغلې
په سر یې سرې ډولۍ راوړې
ماما ته داسې وایه
چې کلې ته شین خالۍ راغلې
یا: ماما جوش کړه بخارۍ
ماما خلاصې کړه ورسۍ

هلته د زوم په کور کې هم ښځې بدلې بولي د ورا تر تللو وروسته د ورا د بېرته راتګ په انتظار وي او په ورا پسې دا سې بدلې وايي:

د فلاني کور مخ په لمر دی ښه ځوانان ورغلل
د فلاني سره مې ټول یکرنګ سیالان ورغلل
یا: فلانیه سرای دې فرش کړه په مرمرو
فلاني ته څوکۍ کېږده د سرو زرو
یا: په غرو باران دی ګلان به راوړي

یا: (...خان) د تاسو زوم دی ورته وغوړوئ غالۍ (۱ :۲۰۹)

[1]- دا سندره (د وردګو د واده دود او بدلې) په کتاب کې احسان الله آرینزي په لاندې ډول را اخیستې ده:

په نري چمن یې واړول بارونه   د (...)د ښادۍ غږ دی په ملکونه(۱: ۴۵۳)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ښادۍ سندرې

فلانکی مې تللی دی ناوی به راوړي

یا:

د غره د(له)سره مې سيي (صحيح) کړې انار ګله، ګله
پرې به دې نه ږدم د فلاني په کور کې ګله، ګله [1]

یا: د سرو زرو صندوق مې درلېږلی دی چې چپه یې نه کړئ
فلانی مې درلېږلی چې خپه یې نه کړئ

که خېښانو ته په غوسه وي او یا د دواړو خواوو تر منځ زړه بداوی رامنځ ته شوی وي، بیا غندنې او پیغورونه ورته وایي، لکه:

ناوۍ پټ کړه دا خیرن خیرن تربورونه
اوس به درشي فلانی جان زیړي ګلونه

یا: ناوې موږه سړ نه ناوې کولې
ابه (ابا) دې ننواتې ګرځولې

ورا چې د خېښانو کره ورسېږي په اتڼونو، بدلو، ښه ویشتلو او نیزه[1]وهلو پیل کوي، د کور ښځې یې مخې ته د ښه راغلاست لپاره ورځي، مېوې، نقل او چاکلېټ او مخې ته یې اوبه شیندي د ډوډۍ تر وخته د سیل او ساعتېریو میدانونه په ډول ډول لوبو تاوده ساتي. لکه:

---

[1]- (د وردګو د واده دود او بدلې) نومې کتاب کې په لږ توپیر سره ثبت ده:
د غره له سره مې سيیي کې د انار ګله – ګله
پرې به دې نه ږدم د (...) د کوټې ګله – ګله (۱: ۴۳۳)

[1]- د طالبانو تر واکمنېدو وروسته په دې لوبو هم بندیز لګیدلی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ښادۍ سندرې

خدایه فلاني تنګ غولی جوړ کړی دی
فلانی مې له تربرو سره راغلی دی
یا: فلانیه سرای دې ولې ختې کړی دی
فلانی مې له تربرو سره راغلی دی
یا: ناوکې سرای دې ولې ختې کړی دی
موږ موټر په څو لکه نیولی دی

ورا بانیواو ټنګورو ته تر ډوډۍ ورکولو وروسته یا په همدې منځ کې بیا هم ټنګورې بدلې بولي. لکه:

موږ په سرکاري موټر کې رغلې (راغلې) یو
موږه شوروا نه خورو نازولې یو

که دخېښانو تندی تریو وي او یا ښه وضعیت ورسره ونه کړي، بیا نو ټنګورې ورته وایي:

ګڼې باران چې ووري (اوري) تر ځنګانه چیکړې
فلانی ولې کرجن(قهرجن)دی شی خو موږ خپل راوړي

که د خېښانو په منځ کې خپګان وي او یا هم د خلکو د ساعتېرۍ او ملنډو لپاره د ناوې خیلو له خوا د ډوډۍ پرمهال داسې ستاینې ویل کېږي:

خدای دې وه سر خانه کاسې ډکې ډکې وړه
خېښان دې وړي رغلي (راغلي) اوس یې ښه پې (پرې) مړوه
یا: سرې مرغۍ کیسې کا
ډوم ډومکې یې پېښې کا

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ښادۍ سندرې

ټنګورې وړې رغليې (راغلې)
لکه پشۍ (پيشکې)منګولې پکې کا [1]

يا:

سپينې وريژې (وريجې) راځي زيړ غوړي پې (پرې) باندې
فلانيه وړيه زېرى مې درباندې

خو د ورا ډوډۍ په خېښانو پورې اړه لري، که يې مخکې پر خېښانو باندې دا اېښي وي يعنې دا خبره منلې وي، چې ورا به د دوی کره ډوډۍ خوري نو هلته ډوډۍ ته د خېښانو کره ورځي او که يې په لومړي سر کې دا خبره نه وي معلومه کړې او يا يې نه وي پرې اېښي نو په ورا روان کسان د بريځر (غرمې) ډوډۍ له زوم خېلو کره په وخت وخوري او بيا په ورا روان شي. تر دې وروسته ټنګورې په بدلو سره د ناوې د راوستلو لپاره ښځې هڅوي، لکه:

د پښو کوښې مې وختې سوده شومه
را وښيئ ناوې چې پې (پرې) آسوده شمه

جوړه شوې ناوې چې همزولو ترمټو نيولې په شال کې پټ مخ له بدلو سره د ښځو منځ ته راوستل کېږي، لکه:

۱- (د وردګو د واده دود او بدلې) کې دا بدله په لاندې توګه خوندي ده:
لوی مرغان کيسې کا، ډم ډومکې(۱) يې پېښې کا
(...) په ډوډۍ ناست دی ، لکه باز خبرې ښې کا (۱ :۱۵۱)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ښادۍ سندرې

بلبلې ورو ځه ليلا ورو ځه
باد دې د زلفو بوی راوړي پرې تازه يمه
بلبلې ورو ځه

ناوې په هغه ځای چې مخکې مې خبرې پرې وکړې ـ بيا يې يادول بې ځايه تکرار دی – کښنوله کېږي خو په دې شرط چې مخ يې بايد حتماً د قبلې په لوري وي.

دلته پکار دي چې د ناوې د جامو او سينګار په اړه هم څه ناڅه خبرې وکړم، ناوې ته يوه ورځ مخکې له واده نه واښه اېشول کېږي او د نومورې لاس اوپښې پکې ږدي چې زيړ رنګ واخلي او ښکلې او ښويې شي – چې اوس په ښارونو کې د دې کار لپاره د بليچ (سپينټاو) نه کار اخلي - ناوې يوه مياشت يا حد اقل يوه اوونۍ د کور کار نه کوي تر څو لاس او پښې يې نرم شي او همدارنګه د نومورې لاس په دې موده کې هره ورځ په رش (پېروي) سره غوړوي. چې دا هم د ناوې سينګار ته د تياري لپاره يوه مهمه برخه ده.

ناوې ته يو ښکلی رنګين سور يا شين د ټټر کميس او د دې کميس د رنګ په تناسب سره سور يا شين ګبی (د ګونځو) پرتوړ (پرتوګ) وراغوستل شوی وي، د کميس ټټر، لستوڼخولې، او لمنه په ګوتو يا چرمو جوړ شوي او په ډول- ډول ګاڼو لکه د سپينو زرو لمن، بازو بندونه چې په مټو يې بندېږي، وټيويا مټويو (چې په لستوڼو پورې کېږي) سمبال شوی وي، مټې (مټ ګلي) پر مټو او ګېډ بند يې په خت (کميس) پورې تر ټټر لاندې ځړېږي، رخچينه (عرق چين) يې چې تاويزونه هم پرې بند وي ور پر سر

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړې وي، په غوړونو کې یې اکثراً هغه لښتې (غوړوالې) چې د سکڼیو په نامه یې یادوي وراچولې وي، غاړکۍ، چاوکلۍ یا اوړۍ یې په غاړه وي، په پوزه یې چارګل، پېزوان یا هم نتکۍ اوېزانې وي، لاسونه یې په ګوتیو، شستونو، وښیو یا باووګانو ښکلي شوي وي، پر تندي باندې کجک یا سرۍ او پر وېښتانو یې چې په منځ کې یې بېل کړي وي په کند[1] سره دړۍ (دېۍ)[2] سریښ وي، پر ټنده (وچولي) یا (وچوړي) باندې یې رنګه خالونه ور وهلي وي.

د ناوې د رخچینې یا خولۍ د پاسه یوه دوه متره رنګه ټوټه اچول کېږي، چې مکنه ورته وایي ـ اوس په ډېرو سیمو کې د رخچینې یا خولۍ پرسر کولو رواج له منځه تللی او ناوې ته نه ورپه سر کېږي. او د پاسه بیا د پلارګنۍ شال پرې غوړېدلی وي او کله یې چې ښځو ته ورښيي؛ نو په لاسونو کې یې یو ښکلی د لاس دستمال ورکړی وي، دا د لاس دستمال هم دوه رنګه وي چې له درېیو برابرو یعنې نسبتاً وړو دستمالونو څخه جوړ وي، مثلاً یوه خوا او بله خوا یې ګلابي دستمالونه او په منځ کې یې یو شین دستمال جوخت ورسره ګنډلي وي او ډېر رنګین لاسي کارپکې شوی وي، په ټولو کنجونو پورې یې ځونډې ځړېږي.کله چې ناوې ښځو ته ورښيي، ناوې دواړه لاسونه لپه کړي او پرې خواره شوي دستمالونه مخ ته ونیسي او

[1] - کند:له ونونه یوډول سریښ ناکه ماده چې راوځي، او دسریښولو یا د یوه شي دنښلونې خاصیت لري.

[2] - دړۍ یا دېۍ رنګه زري کاغذونه یا زرورق دي چې د ناوې په ویښتانو یې د ښه ښکاره کېدو په منظور سریښوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ښادۍ سندرې

د نومورې خور یا همزولې په داسې حال کې چې ناوې سترګې پټې نیولې وي د ناوې لاسونه له مخ نه لرې کوي او دا جمله ورسره تکراروي: دغه ده، دغه ده، وګورئ دغه ده. خېښې بیا هم دا بدله ورته بولي:

ناوې ولاړه ده وګورئ عالمه

زیړه یې غاړه ده وګورئ عالمه

یا: راځی چې د سرو پیازو نوالې وکړو

راځی چې د دې ناوې ننداره وکړو [1]

یا: ناوې سترګې دې پټې کړه دا تورې

سبا به د فلانکي ځواني پې (پرې) ګورې[2]

یا: زموږ ناوې د سپینو کوچو جوړه ده

ببیه (قد) یې د فلاني په ببیه جوړه ده

یا: نرۍ ببیه دې جر (جار) شم لکه لښته

فلاني خو خوښه کړې وې دېوخته

یا: د نریو سرو اور دی لګېدلی

د ناوې تر نګېښې نوی ګل ختلی

یا: رځه (راځه) مجنونه که لیلا ګورې

---

[1] - دا بدله ښاغلي آرینزي په خپل کتاب کې په لاندې ډول راوړې ده:

راځی چې ده د پیازو نوالې وکړو اوس به چکن راوړو د چاپو بې ننداره وکړو(۱: ۳۷۳)

[2] - (د وردګو د واده دود او بدلې) کې په لږ اوښتې بڼه ثبت ده:

ناوې دا سترګې پټې کړه ده تورې سبا به (امان جان) ځواني پې ګوري(۱:۲۱)

ناوې سترګې غړوه ده تورې ببګه به (...خان) ځواني پې ګورې (۱: ۲۴۷)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ښادۍ سندرې

لیلا ولاړه تورې سترګې سره لاسونه
راځه مجنونه که لیلا ګورې

که ناوې مور ونه لري، یعنې مړه وي او نورو ناوې سمه نه وي سمبال کړې دا ورته وایي:

په خوږ کې کینه چې سېل دې یوسي
ادکه مور دې نه شته چې ناز دې یوسي [1]
یا: ګڼ باران ته کینه چې لمده دې کا
ادکه مور دې نه شته چې درنه دې کا

مخکې تر دې چې ناوې د پلار له کوره وایستل شي ،زوم کور ته راغوښتل کېږي، تر څو هغه جامې چې غاړه یې مېرمنې په ګوتو جوړه کړې وي واغوندي، د راتګ په وخت کې یې خور یا ترله د بدرګې لپاره مخې ته ورځي او داسې یې ستایي:

لرې شی له مخې مورږه شاه راواستا (راوسته)
خدایه ما تې (ترې) جر (جار) کړې فلانی یې شاه بالا راواستا (راوسته)
یا: لرې شی له مخې زموږ ورور راغلی دی
تور ببر یې سر دی سور یې ګل ټومبلی دی
یا: ګل خینه بندي ده اوس به شاه راشي
خدایه خورتې (ترې) جر (جار) کړې- فلانی جان به شاه بالا راشي

---

[1] - د (غرنۍ سندرې) لیکوال دا سندره په لاندې توګه راوړې ده:
په توی کې کینه چې توی دې یوسي   مور او پلار دې نشته چې ناز دې یوسي (۱۳ : ۱۹۸)

(c) ketabton.com: The Digital Library

يا: لوړو بلخانو (بالا خانو) ته زينې کېږدئ
فلاني ته په تاخچه (طاقچه)کې کالي کېږدئ [1]

زوم خپلې جامې بدلې کړي، له جامو سره نوموړي ته په ګوتو جوړشوی څادر او نور لوازم لکه، لونګۍ، جرابې، بوټان، دستمال...، ټول برابر شوي وي. تر جامو اغوستلو وروسته د زوم ګوته د ده ښمينه (ښينه) په نکريزو ورسره کوي او په يوه ښايسته جوړ شوي خينه پېچ يې تړي او له کور نه بهر هم نکريزې له خينه پيچونو سره لېږل کېږي، تر څو د زوم همزولي هم خپلې ګوتې يا ورغوي پرې سره کړي. ټنګورې زوم داسې ستايي:

د شپېيه شبنم د سهر(سهار) ګل ګورئ
په خيال جوړ کړی فلانکی نن ګورئ
يا: شنې او سرې ډېوې د سهر ګل ګورئ
په خيال جوړ کړئ فلانکی نن ګورئ

پخوا به د زوم د غاړې جامې چې له خسرګنۍ کره بدلې کړلې ډم ته ورکول کيدلې، خو اوس د جامو په بدل کې ډم ته پيسې ورکول کېږي او د زوم کالي په درېيمه ورځ چې زوم شاه سلامۍ ته راشي بېرته زوم ته سپارل کېږي. زوم د خسرګنۍ په جامو سمبال او جوړ شوی له کوره بهر وځي هلته يې همزولي په غاړه کې ګلان اچوي او زري پرې شيندي. په کور کې ټنګورې د ناوې د وړلو لپاره ښځې هڅوي، لکه:

[1] - (د وردګو د واده دود او بدلې) کې دا سندره په لاندې ډول راغلې ده:
لوړو بلخانو ته زينه کېږدئ (پلاني) ته په شپاله کې کته کېږدئ (۱: ۴۰۲)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ښادۍ سندرې

اوښو غرغړې کړې خدايه دامان لرې دی

مور ته ناوې راکړئ خدايه ځای مو لرې دی

يا: لمر په چينارو (څنارو) شو سرې شغلې يې وختې

فلانې ته ناوې ورکړئ ترلې يې بام ته وختې

يا: ناوکې په بوټو دې سپېره دوړه ده

ناوکې د لېورو دې ډېره بيړه ده

تر دې وروسته د پلار له کوره د ناوې د تګ وخت رارسيږي. که زوم کور ته دننه راتلو اجازه ونه لري د ناوې ورور يا تره اوس جرابې خو پخوا شخشولې[1] او بوټان ورپه پښو کوي، او خپښانې يې د ورور او يا پلار بلنې او د ناوې د ژړولو لپاره داسې بابولاله وايي:

سحر شو ناوې ته (تر) برياله[2] ګوري

وخت د بېلتانه دی شيرين ورور يې راوبولئ

يا: کوټې دې اړوم تيران تې (ترې) وړمه

فلانې ته ويه(ووايه) رووځه (راووځه) خور دې وړمه [3]

يا: موټر ولاړ دې څلور کتاره (قطاره)

او يوه لور دې وه درسره (درڅخه) ولاړه

که يې ته ديدن کړې يو ست (ساعت) ولاړه

---

[1] – شخشولې له يوې ټوټې نه جرابو ته ورته شی جوړيږي او د ناوې په پښو کې ورکول کېږي تر څو پښې يې له بوټانو ونه وځي.

[2] – برياله: د پردې يا کړکۍ او يا دروازې له شانه ليدلو ته وايي.

[3] - احسان الله آرينزي دابدله په لاندې ډول ثبت کړې ده:

کوټې دې ړنګوم تيران يې وړمه (...)ته دسې وويه چې ده ګرانه لور دې وړمه (۱: ۲۱۲)

(c) ketabton.com: The Digital Library

یا: سنګ مرمر ته (تر) تېرې کلکې مور ته نه ژاړې
چې د فلاني د موټر غږ شي بیا به ښه ژاړې

یا: وشنئ لونګ چې بوی یې ولاړ شي
وژړوئ ناوې چې غږ یې ولاړ شي

یا: د سرو زرو چارګل په څلور نیم زره
همزولې درته ناستې په ناورین ژاړه

یا: اوس به دې د غوږ وږه لښتۍ کړمه
اوس به دې له موره پردېسۍ کړمه

ناوې آنکۍ [1] وهي او ژاړي. د ناوې د ژړا تر څنګ د خپښانو د بدلو غږ هم اورېدل کیږي، لکه:

شاه توت ولاړ دی څنډې یې ډکې
ناوې ولاړه سترګې یې ډکې

یا: په دښته کې د شنه موټر غورا ده
په کونج کې د وړې ناوې ژړا ده

یا: فلانۍ په وره کې ناسته اوښکې مړې، مړې تویوي
ته دې اوښکې پاکیزه کړه خورکۍ څوک نه ودوي

یا: مه یې ژړوئ بې بې نندانه ده

[1] - آنکۍ چې په ځینې لهجو کې انګې یا چیغې (چغیان) هم ورته وایي، د ناوې په خاص انداز او نظم سره ژړا ته وایي، نجلۍ ته مخکې له واده نه د انکي وهلو دود ورزده کیږي او یوه مشره ښځه د دې ډول ژړا لپاره په ناوې تمرین کوي، تر څو په واده کې یې ژړا بده ښکاره نه شي. خو اوس، اوس دا دود لږ شوی او ځینې ناوې ګانې له سره ژاړي هم نه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

که یې تاسې ژړوئ په (پر) مورړه ګرانه ده

یا: په نیل کې اوبه نه تلې ولې ولاړې

د ځای نوم دې د ګلو ځای دی ولې ژاړې

یا: لاس دې په تترنګو دغه مخ دې خولې نه دی

مه داسې ځوریږه وطن دې لرې نه دی

یا: مه ژاړه ناوې سرک خو ډېر دي سرویسان به راشي

د ماما همزولي ډېر دي معلمان به راشي

د شال اچولو د لړۍ د پیلېدو لپاره ټنګورې داسې بدلې بولي:

خلاص کړئ، خلاص کړئ د زرین سندق(صندوق) کولپونه(قفلونه)

ترې راواخلئ د فلاني د لاس شالونه

یا: خلاص کړئ، خلاص کړئ د اصیل سندک (صندق) کولپونه (قلفونه)

رواخلئ - رواخلئ (راواخلئ) د فلانکي د لاس ختونه (یا شالونه) [1]

یا: خلاص کړئ - خلاص کړئ د اصیل خورجینې ولونه

ترې راوباسئ د فلاني د لاس شالونه

یا: توت پرې، پرې د انګور وړي پرې واچوه

راشه وروره راشه دغه شین شال یې پرې واچوه

لرې شئ له مخې مور ناوې ولاړوو

لرې شئ له مخې مور شین شال پې (پرې) غوړوو

یا: ناوې لکه چینار(څنار) ودرویه

---

[1] – دا بدله (د وردګو د واده دود او بدلې) نومي کتاب کې په لاندې ډول ثبت ده:

خلاص کی د شینکي صندک کلپونه   راوباسی د (...) دلاس رختونه (۱: ۱۴۷)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ښادۍ سندرې

فلانکۍ لکه شین شال پې (پرې) غوړویه [1]

یا: زموږ ناوکۍ مه ژاړه پردو ته

خیالي لېور دې تللی دی ډولوته [2]

یا: امیل دې د وړو، وړو خالو دی

شال دې د کابل د مغازو دی

یا: لمر ختلی په تورو غرو کې

ناوۍ سلام کا د پلار په ورو کې

بله خوا د ناوې خپلوانې ناوې ته د تسلیت لپاره داسې بدله بولي:

سترګې دې ګلۍ (ږلۍ) ښو دې ګرد نیولی

مه ژاړه ناوۍ ترلو دې څنګ نیولی

که زوم ته دننه ورتلو اجازه ورکړل شي چې له ناوې سره یې ودروي او شخشولې یا جرابې او بوټان ورپېښو کړي، او همدارنګه ښځې او د ناوې همزولې یې ووینې د تګ په وخت کې د ناوې له لوري ښځې داسې سپارښتنه ورته کوي:

زموږ د ناوۍ په سر قرآن دی

زموږ د ناوې لاس د تا ګریوان دی [1]

---

[1]- دا سندره ښاغلي حبیب الله رفیع په خپل کتاب (د خلکو سندرې) کې په لاندې ډول ثبت کړې ده:

ناوۍ لکه څنار ودرویه (پلانکۍ) لکه سېرلی ترې جرویه (٦: ٨٦)

[2]- دا سندره (د وردګو د واده دود او بدلې) کتاب کې په دې ډول خوندي ده:

د موږ ناوې مه ژاړه پردو ته (...) خیالیګر تلی دی شالو ته (١: ٤١٧)

[1]- (د خلکو سندرې) نومي کتاب مولف دا بدله په لاندې ډول راوړې ده:

(c) ketabton.com: The Digital Library

یا: زړه مې بېرانېږي
فلانۍ جانه مې ودېږي
فلانی جانه موټر ودروه
فلانۍ جانه مې پکې سورېږي

ناوې په ژړا ژړا ولاړه کړي، د ولاړېدو په وخت کې ښځې داسې ورته وايي:

د مورِ د زوم دا څومره لوړه غاړه ده
ناوۍ مې لکه ګل ورسره ولاړه ده
یا: مه ژاړه ناوۍ چې شین شال دې باد وېيي (وهي)
ولټې (ولټېږه، پاڅېږه) ناوۍ چې فلانکی ژړی دې وړي
یا: پورته شه ناوۍ چې سور سالو دې باد وهي
که ته په ځان پیښګې (پوهېږې) فلانی جان ژړی دې وړي

د ناوې یو نیژدې خپل سړی لکه پلار، بابا (نیکه)، تره، ورور یا بل محرم نیک عمله نارینه راځي، لوړی پر ناوې د سرسیې (سرسایه) ټکری چې سپین خاصه ململ یا په اوسني وخت کې ګاج وي او د تندي پر ځای یې آیتونونه لیکل شوي وي، پرې وغوړوي او بیا د پاسه شال پرې واچوي، دلته هم ټنګورې د نجلۍ د کور غولی د دایرې په بدرګه لا پسې رنګین او ښکلی کوي او داسې بدلې بولي:

(پلانکیه !) چې په لاس کې دې قرآن دی   زمور د ناوې لاس د تا ګریوان دی (٦: ٩٠)
د احسان الله آرینزي په کتاب (د وردګو د واده دود او بدلې) کې هم کټ مټ په همدې ډول ثبت شوې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ښادۍ سندرې

لوړو طيارو بمونه واچول

موره په ناوې شالونه واچول

يا: زما د وروړ ګوتيې(ګوتې) د سرو غمې يې لال (لعل) ګوره

ورېندار مې ښايسته په (پر) سر يې شال ګوره

يا: د سرو ګلو باغچه په ګلو پټه ده

ناوې د فلانې جان په شالو پټه ده [1]

يا: زموږ د ناوې شال په څلور چاپه دی

ده (دغو يا دې) فلانې خو مې راوړی له هراته دی [2]

يا: د سهار نارې وهي دغه بلبله ده

چې د پلار د (له) کوره يې وړي رضا يې خپله ده

يا: سر غوړ که (کړه) سترګې تورې له ململه سره

د فلانې جان موټر ولاړ دی اوس به ځې (ځي) ورسره

يا: سور اوښ مې کنداری(کندهاری) دی ښه وټی غواړي

فلانی جان مې خيالي ګر دی ښه ناوې غواړي

---

[1]- دا بدله په (د وردګو د واده دود او بدلې) نومي کتاب کې دوه ځايه په لږ توپير سره خوندي ده:

د سرو زرو باغچې په ګلو پټې شوې   ښه وې د (پلانې) خورکۍ په شالو پټه شوې (۱ :۴۲۹)

څه سپينه سپوږمۍ په ګلو پټه ده   څه خيالي ناوې په شالو پټه ده (۱: ۴۳۰)

[2] - دا بدله په (د وردګو د واده دود او بدلې) نومي کتاب کې هم په لږ بدلون سره خوندي ده:

د موږ د ناوې شال په څلور چاپه دی   (...) خيالي راوړی له هراته دی(۱: ۱۴۸)

(c) ketabton.com: The Digital Library

یا: سرې آسپې ولاړې ګردنۍ غواړي
فلانی ورته ولاړ دی ښه نګورکۍ (نږورکۍ) غواړي [1]

که د دواړو خواوو تر منځ خپګان پیدا شوی وي، د دواړو خواوو نه ښځې ستاینې وایي

- د وردګو په لهجه کې په واده کې له ستاینو څخه مطلب په ښو او بدو ستاینه دواړه پکې راځي ـ یو او بل ته پیغورونه ورکوي، بدې او ردې ورته وایي، مثلاً ناوې خیل د زوم خیلو له خوا داسې غندل کېږي:

درسته ورځ مې تېره په یوله (ویاله) کړله
د خوګ کلي ګونګټه راواده کړله [1]

یا: تاسې دا چارګل چولې چولې ګورئ
تاسې د فلانکۍ ککړې پښې ګورئ

یا: د آس په شاه دې کله وړو چاینکې
ترلې دې درته ګرځې چاودینکې

یا: وځی ننوځی دستمالونه ګډوئ
شکور(شکر) خلاص شوو د فلانکي له جنجالونو خیراتونه ومنئ

---

[1] - دا بدله په (خلکو سندرې) او (د وردګو د واده دود او بدلې) نومو کتابونو کې دوه ځایه په لاندې بدلون سره خوندي ده:

اسپې ولاړې ګردنۍ غواړي خپښې ولاړې ټکیالۍ غواړي(٦: ٩١)(١: ٢٢٥)

[1] – دا بدله په (د خلکو سندرې) او (پښتني ودونه) نومي کتاب کې دوه ځایه په لږ توپیر سره خوندي ده:

درسته شپه مې تېره په یوله کړله د خوګ کلي خونګښه راواده کړله (٦: ٨٥) (٧: ٧٠)

(c) ketabton.com: The Digital Library

یا: فلانیه آس راتېر کړه ناوې جوړه ده
فلاني که څه ویل ته (تر) خوله یې تېره ده
یا: مور به ناوې وړو له ښو ډولو سره
فلانیه ور دې غیمه له سندرو سره
یا: مه ژاړه ناوې ژړا دې ګرانه ده
مور ته دې د پلار مړینه آسانه ده [1]
یا: هلک نری چینار(څنار) نرۍ اوبه یې نه وړي
فلانکۍ مې خیالي ګره نابوده ناوې نه وړي [2]
ناوې مې ټیټه کۍ خوښه مې نه ده
دا خو د فلاني ته (تر) زنګانه ده
یا: ناوې مو کمکۍ خوښه مو نه ده
ناوې د فلانکي جان ته (تر) زنګانه ده
یا: ناوې تندې دې جر (جار) شم له خالو سره
د فلانکي پټۍ دې ګرو کا (کړ) له ریشکو (رشقو) سره [1]

---

[1]- دا بدله په (د وردګو د واده دود او بدلې) نومي کتاب کې په لږ توپیر سره خوندي ده:
مه ژاړه ناوې ژړا دې ګرانه ده   له تا د (...) مرګی آسانه ده (۱: ۴۰۸)
[2] - دا بدله هم په (د وردګو د واده دود او بدلې) نومي کتاب کې په لږه اوښتې بڼه ثبت ده:
هلک نری چنار دی نرۍ اوبه یې نه وړي (...)ډېر ښایسته دی نابوده ویندر نه وړي(۱: ۳۹۰)

[1]- دا سندره (د خلکو سندرې) کې په دې ډول ثبت شوې ده:
تر دې وچ پیلي دې جار شم له خالو سره- هوی له خالو سره
د (پلانکي) پټۍ دې ګرو کړ له ریشکو سره- هوی له ریشکو سره (٦: ٨٦)

(c) ketabton.com: The Digital Library

یا: فلانیه وکړه د سرو اوښو خیراتونه
شکور(شکر) خلاص شوې د فلانکي له جنجالونه [۲]
یا: مه ژاړه ناوې خوله دې بدرنګه ده
کور دې د فلاني د کوره د څنګه ده
یا: مه ژاړه ناوې چې مخ دې نور وکا
نه دی داسې ورور چې اوس دې ویر وکا
یا: په مخ دې بندکی پې (پرې) بنده مه شې
د (له) شاه نه د خپل ورور په وینو سره شې
د ناوې له لوري ښځې داسې ځواب ورته وایي:
د ترخو ګڼ ګلونه باد یې ښوروینه
د فلاني ګرانې خورې څوک دې سوروینه
یا: ناوې نه ژاړي زوم ژاړي
د زوم په(پر) سرغړک ده تروې غواړي
د زوم لوری داسې وایي:
شین بادرنګ اوبو راړوی

او همدا ډول دا پورته سندره د رفیع صاحب په کتاب (۷: ۷۰) کې یوازې د فلانکي د کلمې پرځای د (خانګل) د نامه په راوړلو سره هم ثبت ده.

[۲] – دا بدله په (د وردګو د واده دود او بدلې) نومي کتاب کې دوه ځایه په لږ توپیر سره خوندي ده:

(پلانیه)وکه د سرو اوښو خیراتونه   ځې راخلاص سوې د (...)له جنجالونه

یا: څې راخلاص سوې د (....) له مینتونه (۱: ۳۹۹)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردگو د ښادۍ سندرې

موږه داسې زوم روستلی (راوستلی) چا په خوب، خوب نه دی لیدلی[1]

یا: زموږ د ناوې سر ولې شکېدلی دی

دا خو د فلاني دوپړ وهلی دی [2]

یا: درسته ورځ مې تېره په یوله (ویاله) کړله

دخوګ کلي ګونګټه راواده کړله

یا: ماما په بر پېټې کې کرلي پیاز دي

دموږ د زوم دواړه سترګې د باز دي

یا: ښه شوې په پیاله کې خموزوری شوې

ښه شوې د فلاني د لاس مزدوره شوې

د ناوې لوری بیا داسې ځواب ورکوي:

زموږ ناوې د ګوتیې شین غمی دی

د تاسو زوم د پیازو پیرکی دی

یا: زموږ ناوې د سرو زرو ګوګری دی

---

[1] - دا بدله په (د وردګو د واده دود او بدلې) او (د غرونو ځوکې) نومي کتابونو کې په لاندې بدلون سره خوندي ده:

شین بادرنګ (رنګ) اوبو راوړی   شین بادرنګ (رنګ) اوبو راوړی

شین بادرنګ (ها) اوبو راوړی   داسې زوم مو دروستلی

چا په خوب نه دی لیدلی   چا په خوب (ها) نه دی لیدلی(۱:۴۲)(۲: ۱۳)

[2]- داسندره آرینزي په لاندې ډول راوړې او په کوچیانو پورې یې اړوند ښودلې ده خو د جغتو په ولسوالۍ کې یې کلیوال هم وایي.

د موږ د ناوې سر ولې شکېدلی ده   دا خو د (....) دوپړ ویلې ده (۱: ۱۸۷)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ښادۍ سندرې

د تاسو زوم د بورې غوا ډډی دی [۱]

یا: دپاسه اوښان راغلل په سرو شونډو مزلونه کا

فلاني ته مې ګورئ پښو ته مرهمونه کا

یا: تلې راوختلې پرېووني پرېوتلې

زما شیرینې خورې په جنجال کېوتلې [۲]

زوم خیل وایي:

په غرو باران دی په موږ ګلۍ (ږلۍ) وربږي

د فلاني په وره کې سپینې اشرپۍ وربږي [۲]

یا: شاه توت ولاړ دی څوکې یې ډکې

فلانی ولاړ دی ولور په مله (ملا) کې

یا: فلانکی د زمري په شان رغلی (راغلی) دی

فلانکی یې په کوټه کې غلی کړی دی

ناوې خیل داسې وایي:

د فلانکي بریت د زمري دي چاپوي لوټونه

---

۱ – دا بدله (د خلکو سندرې) او (د وردګو د واده دود او بدلې) نومي کتابونو کې هم په دې ډول راغلې ده:

موږ داسې ناوېې درکړه که د ښې ګوتې غمی

تاسې داسې زوم راکړی، که د بورې غوا ډډی (٦:٨٦) (۱ : ۲۱۳)

پورته بدله په (پښتني ودونه) کې د (که) د توري پرځای د (لکه) په راوړلو سره ثبت ده.

۲ – (د وردګو د واده دود او بدلې) کې په لاندې توګه راغلې ده:

تلې راوختلې پرېوونیې پرېوتلې د پلار ګرانې لورې په جنجال کېوتلې(۱: ۴۴۳)

۲ – (د وردګو د واده دود او بدلې) کې په لاندې توګه راغلې ده:

په لویو غرو بران (باران) په موږ ګلۍ اوري د (...) په توخانه کې اشرپۍ ووري (۱: ۴۵۱)

(c) ketabton.com: The Digital Library

فلانکی مې کیسه بور دی اوس وهي جوبونه
یا: چارګل مې په سوندرو (سندرو) کې لړلی دی
فلانی په موری کې غلی شوی دی
د زوم له لوري ښځې داسې تانې (طعنه) ورکوي:
پورې للمو ګل کړی تویېږي
سبا به د فلاني چپه پې (پرې) لوېږي
فلانی غریب به چېرې تې (ترې) پټېږي
یا: تاسې به په موږ بابېړی کړی ؤ
تاسې به مې مور ته خت ورکړی ؤ
د ناوې له لوري ښځې داسې وايي:
فلانیه وروره لاس کړه په کېڅیه
د فلاني غوړونه وچ دي له نیستیه
د زوم له خوا ټنګورې وايي:
ته (تر) مخ دې خسر خیل زیړي ګلونه دي
ته(تر)شاه دې ابه (ابا) خیل ببر سرونه دي
یا:
ناوې خسر دې مړ دی حلال کړی
ستا ورور ته یې د کولمو پټکی ساتلی [1]

[1]- دا بدله په (د وردګو د واده دود او بدلې) او (پښتني ودونه) کې په لاندې توګه راغلې ده:
(...) جان مړ الالوي   یا (...) غویی الالوي(...) ورته ناست دی د کولمو پګړۍ تړي (۱: ۱۵۶)
زما لالکو مړ حلالوي   داخوېښ مې ورته ناست دی - د کولمو پګړۍ تړي (۷: ۵۲)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ښادۍ سندرې

د ناوې لورى ورته وايي:

له پاسه سېرلى منډې را وهينه
فلانى يې په لکۍ غوټې وهينه
يا: تاسې د مقر سپينې رمې ګورئ
تاسې د فلاني ککرې پښې ګورئ

د زوم لورى وايي:

هلک نرى چنار دى نرۍ اوبه يې نه وړي
فلانى مې خياليګر دى ډنګره ناوې نه وړي
يا: ناوۍ په چادري کې سترګې سرې کړې
ابه يې په شپاله کې غرغړې کړې

د ناوې لورى وايي:

د مور داسې ناوۍ ده لکه سپين برقي زرتار
د تاسې داسې زوم دى لکه ډم د ترکستان

د ناوې د ايستلو په وخت کې د زوم له لوري راغلې ښځې ناوې ته داسې بابولالې وايي:

روپۍ په روپۍ کېږدئ، کلدارې تې (ترې) راوباسئ
نورې نجونې پرې ږدئ، زمور ناوې تې(ترې) راوباسئ
يا: خلاصه کړئ خورجين په خوله کې يې وورہ (اوره) ده
لرې شئ له مخې اوس دموره (زموره) ده
يا: د کجاوې څلور لرګي پينځم (پنځم) يې ته خورې
د پيغلتوب کالي دې ټول که (کړه) څه (ځه) چې څو (ځو) خورې

(c) ketabton.com: The Digital Library

یا: ته چې په باغ کې سره مړه(مڼه) شوې لمن داره به شې
که فلانکی خوشالوې(خوشحالوې) ورسره ولاړه به شې
یا: ناوۍ خوشبویي دې په ځان پورې کړه
دا کور دې د ابه (آبا) دی ور پسې پورې کړه
یا: ناوکې په چارګل دې اوبه تېرې کړه
دا کور دې د پلار دی ور یې پورې کړه
یا: ناوۍ قدم واخله پونده کېږده
اوړه یې په خمیردان کې ورته کېږده [1]
یا: وخېژه د ونو په شاخو کې
د ادې کور دې پرې ږده په ګردو کې
یا: کینه اوس د ګلو په شاخو کې
د ادې خونه دې پرې ږده په ګردو کې
یا: ناوۍ قدم واخله پونده کېږده
جارو یې په کوټه کې ورته پرې ږده
یا: سپین بوراق راپښوکړه په ورو، ورو قدم راځه
غولی مولی ټول کړه په لېورو پسې دې ځه
یا: لوړې بلخانې(بالاخانې)ګلان یې چپ و راست دي
روباسۍ(راوباسۍ) ناوۍ لېورونه یې لمرته ناست دي
یا: میرزایي قدم راواخله په خیالي قدم راځه

---

[1] - دا بدله په (د وردګو د واده دود او بدلې) نومي کتاب کې په لاندې توګه خوندي ده:
ناوۍ چې کدم اخلې پونده کېږده   کدم دې د (...) په لوري کېږده (۱ :۴۴۶)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ښادۍ سندرې

فلانۍ درته راغلې خورې شکور(شکر) وباسه
یا: لوړې بلخانې (بالاخانې) لوړ یې تاکونه دي
روباسئ(راوباسئ) ناوۍ ټول یې لېورونه دي [1]

ټولې خپلوانې او ملګرې له ناوې سره مخه ښه کوي او د ناوې په شمول په چیغو، چیغو ژاړي. بیا هم د ناوې یو یا دوه تنه نېږدې خپل یا محرم کسان ناوې ترمټو نیسي او په داسې حال کې چې قرآن شریف یې - چې پوښ یې ډېر ښکلی جوړ شوی وي- ورته پر سر نیولی او د ډولۍ یا کجاوې او یا هم په اوس وخت کې د موټر خواته یې بیایي، پخوا به په همدې شال کې ناوې د پلار له کوره اېستل کېدله خو اوس د بنسټ پالو ریژیمونو د بې ځایه دودونو او سختګیریو له کبله ځادري هم د شال د پاسه ور پر سر کوي او هغه ښځې چې د ناوې له لوري له نوموړې سره په ټنګورولۍ ځي د ناوې ضروري شیان چې سمدلاسه پکاریږي ورسره په لاس کې اخلي، دا ښځې ځکه له ناوې سره لېږل کېږي چې ناوې لومړۍ په هغه کور کې نابلده وي او شرمیږي دا ښځې ځو ورځې ورسره هلته د خسر د کور له ښځو او کور

[1] –دا بدله په (د وردګو د واده دود او بدلې) او (د خلکو سندرې) نومو کتابونو کې په لږ توپیر سره خوندي ده:

د لوړو بلخانو سکښتي تاکونه دي   راواچوئ لونګۍ ډېر دې لیورونه دي (٦: ٩٠)(١: ٢٢٥)

دا سندره (دپښتني ودونه) په ٨٣ مخ کې هم په همدې بڼه ثبت ده، خو په (اولسي پوهه) کې په لاندې ډول خوندي ده:

سپینې بلخانې لوړ یې برځونه (برجونه)   وشمېره بټوې ډېر دي ستا لېورونه(١١: ٥٣)

یا سپینې بلخانې لوړ یې برځونه (برجونه)   وشمېره خولې ډېر دي ستا لېورونه (١١: ٥٤)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ښادۍ سندرې

سره د نوموړې د اشنا کېدو په منظور پاتې کېږي او تر دړېيمې وروسته بېرته ترې ستنېږي، دې ښځو ته داسې بدله بلل کېږي:

په چارګل کې مې وړې وړې دانې سرې ملغلرې

د ناوې سره به ته ځې بختورې

د ناوې نور کور او کالي (جامې) يې د ناوې تر ايستلو مخکې په موټرونو کې بارکړي وي، دلته ټنګورې داسې ستاينې وايي:

ناوۍ لکه چينار(څناریاچنار) ودرويه

فلانکی لکه شين شال پې (پرې) غوړويه

یا: ناوۍ د کجاوې لرګی دې پاس نيسه

ناوۍ د فلاني جان په مټو لاس نيسه

یا: اوښ په غټه خېږي سر يې زنګنوته ځي(ځي)

ادې به يې ولې ژاړي لوريې شنوباغوته ځي

یا: مه ژاړه ناوۍ ژړا دې ګرانه ده

زر يې سوروئ بې بې ننداره ده

که يې تاسې ژړوئ په موږه ګرانه ده

یا: ناوې ځان دې مردانه کړه اوس دې وړينه

د ماما موټر چکر درته وهينه

ناوې ته له دروازې نه د وتلو په وخت کې څو سرې پرده نيسي چې نامحرم يې ونه ويني، په تلو، تلو کې بيا هم ټنګورې بدلې بولي. لکه:

په تور پيکي مې دي شنلي زيړ ګلونه

راواخله قدمونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

را واخله قدمونه

زېړ گلونه مې د تا دپاره روړي (راوړي)

ناوکې راواخله قدمونه

د موږ دربانديې شوي تاوانونه

ناوکې راواخله قدمونه

ناوکې راواخله قدمونه

منگي دوه راپسې راشه

ناوکې راواخله قدمونه

ناوکې راواخله قدمونه

یا: ناوې موټر ته وخېژه بغارې کړه

ماما دې که شال درکا ورگذار یې کړه

یا: ناوې یې د موټر زینو ته وخته

کفن یې ورته راوړئ ساه یې وخته

یا: وروره په سپین زر هوټل کې واړوه

وروره شین موټر مخې ته راوله

یا: په غزني کې شنې لارې ولاړې دي

د فلانکي موټر ته لار وکړئ چې ځي

یا: په غزني کې شنې لارې ولاړې دینه

د فلاني موټر ته لیر (لار) ورکړئ چې ځینه

یا: موټرواني لالیه موټر چالان کړه

خوب، خوب مې وړي لالیه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ښادۍ سندرې

میده باران دی

یا: دا موټر د چا دی چې په لوړ یې خېژوي

دا د ماما جان څښیوره پکې وړي

یا: کلیه خدای په امان خدای په اماني غواړو

موږ ته ناوې راکړئ مبارکي غواړو [1]

اوس ځینو خلکو دومره لویې کلاګانې جوړې کړي چې لوی انګړ لري او موټر په ډېره آسانۍ سره کلا ته دننه ننوتی شي او همالته پرته له پردې نیولو ناوې پکې کینول کېږي.

ناوې خیل د موټر لپاره هم ښه ښایسته په آیینو او ځوندیو ډک دستمال چې کلمه هم پر لیکلې او ګنډل شوې وي او د موټر مخ یې بولې مخکې برابروي او د موټر پر مخ یې بندوي.

دا دود هم اوسنی دی، ځکه چې پخوا به ناوې په کجاوه او یا هم ډولۍ کې پر آس یا اوښ باندې وړل کېده او هغه وخت به کجاوه، ډولۍ، آس یا اوښ ښه سینګار شوی ؤ د ناوې له لوري خلکو به د اوښ لپاره په ځوندیو جوړشوی رسند[1] په مخ او پښو کې وروتاړه او تر معمول وخت نه به اوښ ته ډېر وابنه ورکول کېدل، یعنې ښه به یې په نس موړ کړ چې پرلاره خوله وانه

---

[1] - دا بدله په (د وردګو د واده دود او بدلې) نومي کتاب کې په لاندې توګه خوندي ده:

کلیه موږه څو خدای پماني غاړو   د موږه د ریمال مبارکي غاړو (۱ :۳۷۰)

[1]- رسند: هغه له سنیو جوړ شوی شکل دی چې د یوه طوق لرونکی وي او اوښ ته یې ور په غاړه کړی وي او همداسې نور لړونه لري چې د اوښ په پښو او ګونډو کې بندېږي او دا ټول په آیینو، ځوندیو او ګوګریو جوړشوي وي، مهر یې هم ډېر په ډول جوړ شوی وي، د مهر هغه سر چې د اوښ په پوزه کې بندېږي له صدف نه جوړ وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ښادۍ سندرې

چوي او نا آرامي ونه کړي، او آس ته به يې ګردنۍ[2] جوړه او ور په غاړه کړله، پر کجاوه او ډولۍ باندې به ګلابي او شنه شالونه غوړېدلي وو او په هونو، مريو او لونګو نه جوړو ځوندېو باندې به پټه وه؛ خو اوس موټرونه هم ګلپوش کېږي. په لاره هم بدلې ويل کېږي، لکه:

برک نيسه استاده چې ټکر نه شې
له موږ سره انجنير دی چې نظر نه شې
يا: له موږ سره ډاکټر دی چې نظر نه شې
يا: ډوډۍ به پخوې باران به ووري (اوري)
فلانی به له نکامه (ناکامه) لالا بولي
يا: شکور چې دې خپلو تربرو (تربورو) نه کړلې
تربرونه دې ولاړ موږ ترې سوره کړلې
يا: شکور چې دې خپلو تربرو (تربورو) نه کړلې
تربرونه دې ولاړ موږ ترې واده کړلې
يا: ګڼ باران چې ووري (اوري) د خدای زور دی
موږ چې ناوې وړو د لوټو زور دی[1]
يا: په (پر) سر دې د نيلي وريښمنو پخه ده
ناوې د (له) فلاني جان سره دې مخه ده[2]

---

[2] - ګردنۍ د آسپې د غاړې لپاره ښه په ډولونو جوړه شوې غاړکۍ ده، چې آسپې ته ور په غاړه کېږي.

[1] – دا بدله په(د وردګو د واده دود او بدلې) نومي کتاب کې په لاندې توګه خوندي ده:

مېيين باران چې ووري د خدای زور دی موږ چې ناوې وړو، د لوټو زور دی(۱:۳۵)

[2] – دا بدله د (پښتني ودونه) په ٦١ مخ او (د خلکو سندرې) په٨٢ مخ کې، (د وردګو د واده دود او بدلې) په ۴۳۹مخ او د (اولسي پوهې) په ۵٦ مخ کې په لاندې بدلون سره راغلې ده:

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ښادۍ سندرې

او کله،کله ناوې او ورسره ټنګورو ته هم پیغورونه ورکول کېږي یعنې توهین آمیزه ستاینې یا غندنې د بدلو په کالب کې ورته وایي، لکه:

شکور چې ته (تر) شنو ونومو راتېره کړې
ابه دې په پیسو شو ته یې ویره کړې[1]
یا: ښه شوې چې د موټرو په ګردو پټه شوې
ښه شوې چې وږه د (له) موره ورکه شوې
یا: مور به ناوې یوسو له تربرو سره
ورور به یې سر وهي له دیوالو سره
یا: مور به ناوې یوسو له ډولو سره
فلانی به خاورې باد کا له ایرو سره[1]

په سر دې د خاصه وریښمنو پخه ده ناویې شاهزادګانو ته دې مخه ده(٦: ٨٢)
په سر دې د خامه وریښمنو پخه ده اوس دې پاچایانو ته ورمخه ده (١: ٤٣٩)
په سر دې د پیله وریښمنو پخه ده ناویې ملکانو ته دې مخه ده (١ :٤٤٦)
مېوولې ژوړې مېوولې ژوړې (ژاړې)
په سر دې د لاچې وریښمنو پخه دو★خورې خانانو ته دې مخه دو
مېوولې ژوړې مېوولې ژوړې
سین په غاړه کینه خورې چې سین دې یوسي خیالي ورور دې نشته چې ناز دې یوسي
مېو ولې ژوړې مېو ولې ژوړې (١١ :٥٦)

[1]- دا سندره د الفاظو په لږ بدلون سره (د وردګو د واده دود او بدلې)، (د خلکو سندرې) او (اولسي پوهه) نومي کتاب کې په لاندې توګه خوندي ده:

ښه چې تر دې شنو ونوم (مو) راتېره کړې ابه دې په خوشتو شو ته یې هیره کړې (٦ :٩٢)
ښه خورې! ښه یې خورې! تر شنوونو مې تېره کړې
عبدالرحیم دې په ولور شو ته یې هېره کړې (١١: ٥٣)

[1]-دا سندره په لږ بدلون سره (د وردګو د واده دود او بدلې) او (د خلکو سندرې) نومي کتاب کې په لاندې توګه خوندي ده:

(c) ketabton.com: The Digital Library

یا: ښه شولې موټره په جمپو، جمپو مې راوستې
ناوې یې د لوټو په زور مې راوستې
یا: شکور په بندر اوښان راوختل
شکور چې د فلاني نه مو لاس وختل [۲]
یا: سپل وريه چې په سپل مې ويستلې (وايستلې)
ادې غريبې دې ډېره کريولې
یا: سور سپی يې بالا بود راباندې اېښی
ابه مې يې په ميږوي تړلی پرېښی
یا: ته چې وړه کې وې په بامو به تاوېدې
اوس چې غټکۍ شوې د تونس په بيه شوې

پخوا چې په وردګو کې امنيتي اوضاع د ډاډ وړ وه په لاره کې به هم نارينه وو اتڼ واچوه او ډولونه به ووهل شول، د لارې پر سر کلي به چې په دې ښادۍ خبر شول، دوی به هم له اتڼ چيانو سره ګډ شول او له نوموړيو سره به يې د ښادۍ په لمانځنه کې ونډه واخيستله.

موړبه ناوې يوسوله ډولوسره (پلانکی)دې خاورې بادکړي له ايروسره (٦: ٩٥)
موړبه ناوې يوسوله ډولوسره تاسې خاورې باد کړئ له ايرو سره (١: ٢٣٨)

[٢]- داسندره دالفاظوپه لږ بدلون سره (د وردګو د واده دود او بدلې) او (د خلکو سندرې) نومي کتاب کې په دې ډول خوندي ده:

ښه چې په سر بند اوښان راوختل ښه چې له(پلانکي)دووس نه مولاس راوختل
(٦ :٩٢) او(١: ٢٣۴)

پورې په ژۍ دوه اوښان راوخاته ښه څې له (...) مې لاس راوخاته(١:٣٩٩)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ښادۍ سندرې

د ناوې موټر ته په کليو کې د ماشومانو له خوا نغرى[1] اېښودل کېږي، تر څو ناوې خېل يا له ناوې سره راغلي کسان پيسې ور نه کړي موټر يا کجاوې او ډولۍ ته لار نه ورکوي. تر قانع کوونکيو پيسو اخيستلو وروسته بيا دوى ته لاره پرېږدي. بيا چې کلي ته نېږدې شي بيا هم د زوم خېلو له خوا د ناوې خېلو موټر ته مړى[2] اچوي تر څو دوى هم ښې ډېلې پيسې وانخلي موټر ته لار نه ورکوي، که موټر په بله لار ترې بوځي هم ډزې پسې کوي او اکثراً د پيسو د نه ورکولو په صورت يا ډېرو پيسو غوښتلو په وخت کې د دواړو خواوو (زوم خيلو او ناوې خيلو) تر منځ خپګانونه، جنجالونه، جنګونه او آن سخت زړه بداوي پيدا کېږي.

ناوې چې د خسر دروازې ته ورسېږي، بيا هم داسې ښه راغلاست ورته وايي:

ناوې يې په ښې مټ دې کلمه ده

ناوې يې زموږه دغه دروازه ده

يا: هسکېږه د لونګو په شاخو کې

کوزيږه د فلاني په بلخانو (بالاخانو)کې

او په کور کې پاتې ښځې د ناوې مخې ته ورځي او داسې سترې مه شي ورته وايي:

---

[1] - نغرى داسې دى چې ماشومان څو تيږې د نغري په شان د هغې لارې پر سر چې د ناوې موټر پرې تېرېږي کېږدي او دوى يې مخې ته ولاړ وي.

[2] - مړى داسې دى چې يو لوى سړى د لارې پر سر ـ هغه لاره چې د ناوې موټر پرې تېرېږي- څملي او يوه سپينه روى جايي پر ځان هواره کړي او نور ملګري يې په خوا کې ولاړ وي او د ناوې د موټر انتظار کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ښادۍ سندرې

تر سر دې سر ګونډۍ ده
کونډه مه شې
تر مخ دې دافلانۍ ده
سترې مه شې
یا: رنګ، رنګ دړۍ دې جر(جار)شم له خالو سره
ناوې سترې مه شې له لېورو سره
یا: ململ په غوړیشو څڼیو غوړېږي
خیالي لېورونه تا ته هوسېږي
یا: لوړې بلخانې لوړ یې برجونه دي
راولئ ناوې ټول یې لېورونه دي
یا: پېکی دې دوړو خالو جوړ کړی دی
ناوې د ډاکټرانو میر دې کړی دی
یا: بلبلې له چمنده ولاړېګي (ولاړېږي)
خیالي ادې مې تا ته هوسېګي (هوسېږي)

ناوې تر هغې پورې له ډولۍ، کجاوې او یا موټر څخه نه راکښته کېږي، ترڅو یې خسرګنۍ کور ورنه کړي، یعنې د کور مشر سړی لکه خسر یا لېور ورته ونه وایي چې زما په ټولو شیانو، کور او ځمکه کې شریکه یې یا د کور فلانۍ حصه مې ستا شوه د بېلګې په توګه که چېرې درې زامن ولري ورته وایي د کور درېیمه برخه مې ستا حق دی یا فلانی پټی یا فلانی ځای مې د دې شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ښادۍ سندرې

په دې وخت کې چې ناوې له موټر نه کښته کېږي ښځې داسې بدله ورته بولي:

ګل په دريابو کې نه ټولېګي (ټولېږي)

فلانۍ مې له موټر نه، نه کوزيګي(کوزيږي)

د ناوې له کښته کېدو سره د ناوې پښو ته چرګ او که شتنمن وي پسه حلالوي او په وينه يې د ناوې پښه او اوسمهال د موټر ټاير هم پرې سورکوي. د ناوې پښو ته حلال شوی چرګ له يوې لونګۍ سره د ناوې د موټر چلونکي (موټروان) ته ډالۍ کېږي. په دې وخت کې هم ناوې ته پرده نيول کېږي، تر څو د نامحرمو له سترګو نه پناه شي. ښځې کرارې نه کيني د ناوې راوړلو خوښي په سندرو کې په ډېرو ښايسته او زړه وړونکيو آوازونو لمانځي. لکه:

تربرو ونيسئ لونګۍ

موره داسې ناوې روړې (راوړې)

شايې لمر مخ يې سپوږمۍ

يا: تربرو ونيسئ لونګۍ ـ تربرو ونيسئ لونګۍ

موره داسې ناوې روړيې مخ يې لمرڅټ يې سپوږمۍ[1]

[1] – دا سندره د الفاظو په لږ بدلون سره (پښتني سندرې) او (پښتني ودونه) نوميو کتابونو کې په دې توګه خوندي ده:

ليورو ونيسئ لونګۍ   دلالي ناوې راباسو★مخ يې لمرشا يې سپوږمۍ (۹: ۳۶۰)

تربرو ونيسئ لونګيه!   تربرو ونيسئ لونګيه!   موره داسې ناوې راوړه

مخ يې لمر څټ يې شپوږميه   ـ   مخ يې لمر څټ يې شپوږميه (۷: ۹۵ او ۱۸)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ښادۍ سندرې

ناوې چې د کور دروازې ته ورسېږي باید په یوه ټوټه کلکه مالګه یا د ګوړې په یوې کلکې چکۍ سره د دروازې په لخک یا تی دیري (ته دري) باندې مخ یا یوه وړه کوکه ټک وهي. دا کار د دې لپاره کوي چې په عامیانه اصطلاح د ناوې پښه له خسر کره کلکه شي.

کله چې ناوې انګړ ته دننه شي لومړی نغري ته بوول کېږي، نومورې د نغري پرځنډه ګوتې تیرې کړي چې تورې شي بیا یې ښکل کړي.

ناوې خپل تره، ورور یا کوم بل خپل تر مټو نیولې کوټې ته بیایي، نومورې ته په کوټه کې مخکې له ځای جوړ شوی وي، داسې چې یوه بې شبته (پوښه) سره بړستن څلور کته (قاته) د غولي په منځ کې اچولې او شا ته یې تړل شوې بستره اېښي وي – خو اوس ناوې ته د بړستنې پر ځای د تخت هغه وړه توشکه (دوشک) اچول کېږي چې پلارګنۍ یې ورته جوړه کړې وي - له ناوې سره تللي نارینه دا بړستنه په بل مخ اړوي ځکه، چې کله، کله د زوم خیلو لخوا ورته ستنه پکې ځوخ (ټومبل) شوې وي او داسې هم کېدای شي چې کومه طالع منه ښځه او یا د کور او کلي دهقانه یا مزدوره په دې ځای ناسته وې او تر څو له ناوې سره راغلي خېښان پیسې ورنه کړي، د ناوې له ځای نه، نه پاڅېږي. له ناوې سره راغلي نارینه چې له کوټې ووځي بیا نو د کور ښځې راپیدا شي- ځکه په کلیو کې ښځې له نامحرمو نارینه وو نه ستر کوي - او ناوې ته بدراو (بادبرک) او سپېلنی دود کړي، او داسې بابولاله ورته وایي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

د غره په سر سپوږمۍ رڼا یې راغله
فلانۍ مې ښه توپچي ناوې یې راوړه [1]
یا: بېرون ولاړې د ګل ګلاب ګېډۍ یې
د ننه راشه اوس خو د مور ناوۍ یې
یا: تورې زلفې دې په (پر) مخ راغلې تار تارې
شکور چې راغلې د فلانکي د کور واکدارې [2]
یا: تورې زلفې دې پر مخ راوړې روی دارې
ښه شوې چې راغلې د فلاني د کور واکدارې
یا: ښه شوې چې ته (تر) مړې (مڼې) نه تکه سره شولې
ښه شوې چې د (له) فلاني سره جوړه شولې
یا: ناوۍ نقره یې خالونه کېږده
ناوۍ په لېورو ښه نمونه (نومونه) کېږده

که خېښان په غوسه او یا خفه وي مقابل لوری داسې ورته وایي:

د خورجینې خوله دې خلاصه ده
ماما یې ترې شړئ ناوۍ یې ناسته ده

د ناوې لېور راشي د نوموړې له پښو بوټان وباسي چې دا بوټان بیا د ناوې خوانښې یا بله یوه له غنمو او یا وریجو څخه ډکوي. یو بل کس لکه

---

[1] - دا سندره په (اولسي پوهه) نومي کتاب کې لاندې ډول په راغلې ده:

درګل موښه توپچي دی وندیار به رووړي   د غره په سر سپوږمۍ ده رڼو به رووړي
سور ګل موښه سړی دی ننګور به رووړي   ګل خان موښه ګدیړي ناوې به راوړي(۱۱: ۳۲)

[2] – دا سندره د (د وردګو د واده دود او بدلې) نومي کتاب کې په لاندې توګه خوندي ده:

تورې سترګې تور باڼه دې لارې لارې   ښه شوې چې راغلې د (...) د کور واکدارې (۱: ۲۴۷)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ښادۍ سندرې

لېور یا لېورزی یې د ناوې د کمیس د پاسه پر ملا تړل شوی دستمال خلاصوي. د وردګو په لهجه کې ورته وایي د ناوې ملا خلاصه کړه. ځکه چې د ناوې ملا د نوموړې د ورور لخوا له کور نه د وتلو پر مهال په یوه رنګه وربښمین دستمال چې پیسې پکې نغښتل شوې وي، تړل کېږي او له ملا نه پرانیستل شوی دستمال ځینې وخت بېرته ناوې ته ورکول کېږي، کله یې همدا کس چې ملا خلاصوي اخلي، خو پیسې د همدا ملا پرانیستونکي حق دی او نوموړی یې اخلي.

تر دې وروسته د ناوې خوابښې د ناوې لاسونه او پښې په زیړو غوړیو[1] غوړوي ځو شېبې وروسته یې ورمینځي او د مینځلو اوبه یې د کوټې په څلوروکنجونو کې شنې.

دلته هم د ناوې د ښودلو مراسم پرځای کېږي ځکه چې د ناوې مخ خو په شال کې پټ وي، او له زوم کره راغلیو ښځو لا ناوې نه وي لیدلې. تردې دودونو وروسته ناوې ته د کوټې په یوه کنج کې هغه پرده وهل کېږي (بندېږي) چې ناوې په خپله بوخڅه (جهیز) کې راوړې او په لاسي دوخت یې ډېره رنګینه جوړه کړې وي، تر څو ناوې د پردې شاته آسوده او په خپله طبع کیني.

[1] - له زیړو غوړیو نه مطلب دغوا یا حیواني غوړي دي. یعنې د غواګانو او یا نورو څارویو (حیواناتو) له کوچو ایستل شوي غوړي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ښادۍ سندرې

یوه خبره باید هیره نه کړو چې له ناوې سره راوړې د جوب میوه[۲] او په بوخڅه کې راوړي د ورا دستمالونه[۳] ورایځې ته وېشل کېږي. هغه داسې چې په هر دستمال کې د یوې پیالې په پیمانه میوه اچول شوې وي او خلکو ته ورکول کېږي.

د زوم نېږدې خپلې، لکه خویندې، ترلې، خورځې، وریږې او داسې نورې په دې شپه هم خپلو کورونو ته نه ځي، همدلته په سیل او ساعتېرۍ بوختې وي، اتڼونه کوي، د ناستې بدلې او یا هم د ولاړې دوګانه بدلې بولي، د ناستې بدلې هغه دي چې څو ښځې یو ځای سره ټولې کیني او د دایرې په ملتیا سره په یوه غږ سندره نارې کړي او د ولاړې بدلې بیا هغه دي چې د نجونو له ډلې نه یوه د کوټې په منځ کې نڅا کوي او ناستې ښځې یې له دایرې سره بدرګه کوي، او یا هم په اتڼ کې ویل کېږي، لکه دا لاندې څو د ناستې او ولاړې بدلې چې هم کمیډي (خندونکې) پکې شته او هم تراژیدي (خپه کوونکې) او په مخکېنیو پاڼو کې مې یې هم ډېر مثالونه وړاندې کړي دي.

عمر یې مړ کا خویندې یې ژاړي
نرۍ ژړا ده د سالو والې
عمر یې مړ کا وی، وی

---

[۲] –د جوب میوه هغه دوه یا درې منه میوه ده، چې د ناوې پلارګنی یې نوموړې ته اخلي چې د ورا په دستمالونو کې یې ووېشي.

[۳] - ناوې په پیغلدود د ورا لپاره سل یا دوه سوه دستمالونه په ډېرو ښکلیو دوختونو په لاس ګنډي او چې ناوې د خسر کره راورسیږي، دا دستمالونه د نوموړې د خسرګنۍ لخوا په ورا تللیو کسانو ته وېشل کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ښادۍ سندرې

یا: محمد عمر پروت په دوکانو کې
زګیروی یې خېژي په ملکو کې
خور یې رووته (راووته) سر توره
توبه توبه درب د (له) زوره

په ودونو کې معمولاً مستې او خوشحالونکې سندرې وايي، مګر ما په تېرو څو کلونو کې د نکریزو (نکاح) او هم د واده په شپه له ښځو نه داسې سندرې هم واوریدلې چې له ویر او غم نه ډکې دي، د بېلګې په توګه دا پورته دوې بدلې چې ښايي د کومې تاریخي پېښې بیانونکې وي، ځکه زما نیا به ویل چې په پخوا زمانو کې د عمر په نامه یو کوچی چا وژلی ؤ او خویندو به یې ډېر پسې ژړل، له هغه مهال نه دا بدله پسې جوړه شوې ده، خو د دغې ادعا د اثبات لپاره کوم داسې تاریخي روایت نشته چې د تاریخ لیکنې په معیار برابروي.

د ناستې د بدلو نورې بېلګې دا دي:

په سر کې لنډۍ:

زما به هیر نه شې جانانه
په باغ کې شفتالی تاویز راوړه جانانه - جانانه
تر خپله ځانه راته ګران دي ستا یادونه
په باغ کې شفتالی تاویز راوړه جانانه – جانانه
یا: اوبو راوړی، شهزاده عبدالمتین دی
د اوبو وی مرګی ناورین دی د اوبو
یا: ته (تر) لاس مې مه نیسه باغبانه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته (تر) لاس مې مه نیسه باغبانه
یار مې له ډېرې مینې ګل غواړي له مانه
څه په ګلو ګډ شه
یا: ځوانانو خړې لونګۍ کېښوې په سنګر باندې
جنګ دی په کابل باندې
یا: صبرو ملالې
واړوه بارونه د سیند د غاړې
یا: رځه(راځه)جانانه سبا اختر دی
زه به دروو ځم تورې سترګې سره لاسونه
رځه(راځه)جانانه
یا: اوړی ماته ده
جر(جار)جر(جار)لالیه بله مه روړه(راوړه)
یا: وطن اور دی
جنګ په افغانستان باندې بل اور دی، بل اور دی
یا: د غزني ښکلي زیارتونه
وئ شینکي یې باغونه
چې په زړه مې شي وژاړمه
وئ تل مسافره ومه
یا: په انتظار ولاړه یم را به کله شې
څه پخې سنځلې دي رابه کله شې
یا: په سپینه ټنډه یې لیکله کلمه ده

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ښادۍ سندرې

ما نن ولیده

دا نجلۍ وړه ده

ما نن ولیده

یا: مرغۍ شړم شولې کرمه

زه تورو غرو ته ځم (ځم)- شولې کرمه

یا: شنه بنګړي راغلي وا يې خلم که نه

ما پرون درسره منلي دي وا يې خلم که نه

دا د لاس ګوتيې مې دي خپلې

شنه بنګړي راغلي وا يې خلم که نه

دغه بنګړي مې په يارۍ ګټلي دينه

شنه بنګړي راغلي وا يې خلم که نه

ما پرون درسره منلي دي وا يې خلم که نه

یا: موري ږوستوني (لستوڼي) افغاني کړه

کمربند يې مشدي (مشهدي) کړه

تر دوې لمن يې کړه پرې پرې پرې

یا: که دې ګرمي کېږي راو خېژه کړکۍ ته

دغه شين دستمال دې ونيسه خولګۍ ته

یا: طالبه ورانه دې شي ستا لېونۍ مينه وه نارې

لاونګينه وه نارې [1]

---

[1]- دا سندره د الفاظو په بدلون سره په (غزنۍ سندرې) نومي کتاب کې په لاندې توګه راغلې ده:

شه مسلمانه مات دې شه لاسونه   په شا ليلا باندې دې کړي دي وارونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

یا: ګل پروت دی پر بام

خوب خوب مې وړینه شبنم دی پر بام [۲]

یا: دانې، دانې

په لمن پروت یې لاونګینه

جوړ کړی ما یې

بوی دې نورو ته ورځینه

دانې، دانې

یا: او (وه) د باغ هلکه لړ اوبه راپرېږده

اوبه راپرېږده چې ګلان پرې اوبه کړمه

او دباغ

یا: شیرینې نازنینې ګریوان دې لومد(لوند) دی

ګریوان دې لومد (لوند) دی نن دېر ژړلي دینه ـ شیرینې نازنینې

یا: ماته لښته له باغو راوړه

چار ګل(څهار ګل) له بازارو، راوړه ـ جانانه

یا: نن خزان په ګلو

ګلان تویېږي د اوبو د غاړې

زر راشه جانانه

جانان مې ګوښی جنګ ته لاړ دی مړ به شینه　　په زړه مې رټې نرۍ چیغې ګډې دینه

ونارې، لونګینه ونارې　　ولې به ورانه شي دا ستا لېونۍ مینه　　ونارې،لونګینه ونارې

(۱۳: ۱۸۹)

[۲] – دا سندره په (غرنۍ سندره) نومي کتاب کې په لاندې توګه خوندي ده:

ګل پروت دی په بام　　جانانه خوب خوب مې وړینه شبنم دی که باران (۱۳: ۱۹۶)

(c) ketabton.com: The Digital Library

یا: د پسرلي نرى باران دى ياره سايه بان راوړه
ځمه(ځمه)مېلې ته د همزولو خال مې وران دى
سور شال مې الوان راوړه
یا: پورې ولاړه زيړيه ګله
جانانه څه دې راته وېلې راغلې يمه
یا: په کابل ووري (اوري) بارانونه
ووړکي لامده شول نجونې نه وروړي شالونه
ميده باران دى
یا: د تور ټکري پيڅکې مې ټولې ککړېږي نادانې
ګڼ باران وربېږي نادانې
یا: که دې روژه وي روژه ماته کړه ماښام دى
د ټکري پيڅکې دې ټولې کړه باران دى
یا: په غرو باران دى ولولونه
ځنګې(ځنګه)یې لامده کړل د لاونګو (لونګو) درمندونه
په غرو باران دى
یا: په زيړو ګلو کې راتلم ورک مې پيزوان دى
(وى) ارمان دى زيړه ګله (وى) ارمان دى
یا: زما لالى زما همزولى
مورجانې ورمې کړه زاري درته کومه
زما لالى دى
یا: څوک چې مين وي هغه له مرګه نه وېرېږي

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ښادۍ سندرې

وی وی لږ را نېژدې شه
په تش کتو مې مینه نه ماتېږي
لږ رانېژدې شه
یا: نه مې بنګړي شته نه مې ګوتیې په لاسو کې
مسافر لالی بندي په تورو غرو کې
یا سر یې په لنډۍ سره پیل کېږي:
ګل د ګلاب به خدای را نه کا
ګل د ګلاب به خدای رانه کا
د نورو ګلو مې باغچې ولاړې دینه
شاه وړې نی نی، نی نی نی نی
ګل وړې واه، واه
یا: تر چینارو لاندې کوې خوبونه
(وی) څوک به دې مړ کړي
په وینو سور به دې راوړینه
بنګو لیونی کړې جانانه
یا: تا تور پېکي ته ورکړلې ګنډې
زما د یار وادې (وعدې) راغلې لنډې لنډې
مه ویه (وهه) ملنډې غمازه
مه ویه (وهه) ملنډې غمازه
یا: نه د چا یار، نه چا ورور، نه د چا خپل وی
د لوړو، لوړو غرو بلبل وی - د لوړو

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ښادۍ سندرې

یا: څه زیړه یې غاړه

لکه هوسۍ په بیابانو شپې تېروینه

لیلا په بام ویلاړه (ولاړه) ده

یا: سر په لنډۍ کې

زړګي مې غم لیدلی نه ؤ

پربړده لاس مې پربړده

لکه د صبر ونه زر، زر لویدمه

پربړده لاس مې پربړده [۱]

لیلې ولاړې، وۍ ولاړې اوبو ته

ماښام راغلې، ماښام راغلې

یا: د (له) پاسه خړې اوبه راغلې زړو جانې

زړه لیستوښي ګډوي چې یوېې وړمه

په مېلو مېلو ما چېرې وړې خپل وطن کشمیر دی

ما پردي وطن ته چېرې وړې [۱]

---

[۱] – دا پورته سندره زموږ په کلي کې یوازې په همدې یوه مسره کې ویل کېده، خو په (پښتني سندرې او غرنۍ سندرې) په دوو او تر دې ډېرو مسرو کې په لاندې بڼه ثبت ده:

سر په لنډۍ کې لکه:

تا ته درتلی نه شم جانانه   پربړده لاس مې پربړده

بېلتون په پښو کې مې اغزي مات کړي دینه

ما ته مې مور نارې وهینه پربړده لاس مې پربړده   (پښتني سندرې، دوهم ټوک،۱۲ : ۲۴۴)

جار په دیدن ډېره بیړه وکړه سبا به شینه   جار مینه جمه ږنګوه سبا به شینه

پربړده لاس مې پربړده ما ته مور سورې وهینه (۱۳ : ۱۳۲)

[1]- خو ښاغلی محمد عارف غروال په دې ډول راوړې او وروسته یې لاندې تبصره پرې کړې:

(c) ketabton.com: The Digital Library

د انارو،

سور ګل د انارو دی

یا: ما د کابل ته (تر) ونو تېره کړه، وی وی لېونو

ما د کابل ته (تر) ونو تېره کړه، ځمه لېونو

یا: په پښو دې پایزیبونه - زېبونه لیلا

په غاړه دې ګلونه - ګلونه لیلا

یا: چې انار پوخ شي ګل یې ولوړي په (پر) ځمکه

د انارګله نازکه، د انار

یا: طالبه واړوه لونګی جوړه لاسونه

طالبه

یا: څښیې(څښې) دې ګېډۍ وی ګېډۍ په ګوتو راغلې

لاس راکړه جانانه، جانانه ګډې ولاړې

یا: انارو، نارو، نارو

زړه مې شو ذرې ذرې ★خپل وطن کشمیر دی ما پردي وطن ته چېرې وړې★زړه مې شو ذرې ذرې (۱۳: ۲۷)

نوموړی دا سروکی نه بلکې د مفتي عبدالحنان د یوې بدلې سر یې بولي او داسې وایي: «سروکی نه دی، بلکه د مفتي عبدالحنان د یوې بدلې سردی، چې ښاغلي ټولونکي یې دوهم پاړکی مخکې کړی، او بیایې په تکراري ډول د دریم پاړکي په توګه هم راوړی دی، دغه بدله د عبدالحنان د دیوان یه هغه خطي نسخه کې هم خوندي ده، چې په ۱۳۳۴هـ ل کال پښتو ټولنې ته راوړل شوې، او اوس د علومو اکاډمۍ په خطي کتابو کې ساتله کېږي. بدله ٦ بنده لري، چې مطلع او د پای بندونه یې لاندې راوړم:

خپل وطن کشمیر دی ، ما پردي وطن ته چېرې وړې   زړه مې شو ذرې ذرې

خپل وطن کشمیر دی په کابل کې مې زړه تنګ شو نا★بخت راسره جنګ شو نا

بخت ویلې حنانه ټوکې مه کړه مسخرې ورې ★ زړه مې شو ذرې ذرې»

(c) ketabton.com: The Digital Library

جر (جار) سايرو ليلا خوب دې غرمې
يا: سر په لنډۍ کې
چې کله ځې کله درېږي
بابولالې، سور منګی راواخله مازديګر دی
په زړه دې څه دي راته ووايه حالونه
بابولالې، سور منګی راواخله مازديګر دی
يا: چې ورته ګورم دا تر ګلو ښايسته دی
دا پورې ـ(وی) کلی د چه(چا) دی ـ دا پورې
يا: په باغ کې دوې سورختې ناستې
يوه مې وېندير (ورېندار) ده بله زه يم
نه پېژنمه ګل راوړه ګل يوسه
خدايه سور ختې مې وېندير (ورېندار) کړې
چې سور يې خت وي لپې، لپې ځنځيرونه
نه پېژنمه ګل راوړه ګل يوسه
ما ته نکول (نقُل) پتاسې راوړه
(وئ) ماته خاصې راوړه
يا: زر کړه تورې زلفې شاته کړه
ياره زما د هر چا مينه پې (پرې) ماته کړه
يا: وئ، وئ ما لره
ما لره دا سپينه اوړی راوړه
وئ، وئ ما لره

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اتڼ دسندرو بېلګې دا دي:
څه نرۍ يې پاڼې، شاه ليلا ونه د بادام
يا: او د شنې سرې لونګۍ
هلکه لار راکړه چې ځمه او د شنې سرې لونګۍ
يا: ليلا په سرو منګلو خټې ورکوينه
پاس په لوړ، لوړ کلا وهينه پاس په لوړ
يا: ژاړم ژاړمه ورک مې دلبر جان دی
زه يې غواړمه ووړ، ووړ باران دی
يا: ليلا د کوز کلي کفتره، لاونګينه (لونګينه) په څنګ راواوړه
په وزر چه (چا) ويشتلې ده چې ټيټه ځينه، لاونګينه (وه) ليلا يې يووړه
يا: ليلا په (پر) بام ولاړه ده، څه نرۍ يې غاړه
لکه هوسۍ په (پر) بيابانو شپې تېروينه،
ليلا په (پر) بام ولاړه ده
يا: نيمې شپې شوې، نيمې شپې شوې
او خيالي نور جانې يخ شمال لګېږي[1]
يا: سالو والې ولاړه يمه
بنګړي والې له خوبه يمه

---

[1]-دا سندره په (غزنۍ سندرې)کې په دې ډول ثبت شوې ده:

نيمې شپې دي نيمې شپې دي   خيالي نندانې وای سرې اوښې باريږي
د نيمو شپو اورونه بل شول وای
نيمې شپې دي نيمې شپې دي   خيالي نندانې وای سرې اوښې باريږي
ليلا په سرو منګلو غنې ماتوينه وای   نيمې شپې دي نيمې شپې دي (۱۳: ۱۸۳)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ښادۍ سندرې

دا لاندې هم د اتڼ هغه اوږده ناره ده، چې پر ته له لنډيو ويل کېږي او د نارې د سر بيت په هر بند پسې تکرارېږي.

په دې سيمه کې چې ما دا سندره ثبت کړه نوموړې بدله د ښځو په منځ کې د (اسمان يې چې بې ستنيې) په نامه مشهوره وه، ځکه په هماغه واده کې چې دا بدله مې د ښځو له خولې کټ مټ د دوی د ويلو په ډول وليکله، نجونو به ويل، راځی چې (اسمان يې چې بې ستنيې) بدله وبولو.

اسمان يې چې بې ستنيې (ستنې)

(هوی) !اسمان يې چې بې ستنيې درولی

ده (دا) ستوري يې مېخونه

ده (دا) لمر يې زيړی ګل پې (پرې) غوړولی

ده (دا) پورې په دو (دغو) دښته

ده(دا) پورې په دو (دغو) دښته يو ځوان تېر شو

د ما (زما) ګوتيې يې يوړه

د ده دسمال (دستمال) دما (زما) په غيږکې وير (هېر) شو

اسمان يې چې بې ستنيې

هوی! اسمان يې چې بې ستنيې درولی

ده (دا) ستوري يې مېخونه

ده (دا) لمر يې زيړی ګل پې (پرې) غوړولی

ده (دا) پورې د غرمې هوی

ده (دا) پورې د غرمې تونور (تنور) تودېږي

شامسته ورته ناسته

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ښادۍ سندرې

په (پر) مخ یې رنګارنګ خولې بهېږي
اسمان یې چې بې ستنیې
هوی!اسمان یې چې بې ستنیې درولی
ده (دا) ستوري یې مېخونه
ده (دا) لمر یې زیړی ګل پې (پرې) غوړولی
دا کلکې دې شود یارې
دا کلکې دې شود یارې، لوټې کلکې
ځوانان پکې ریې (رهي) دې
کېڅی یې د رڼو ګولیو ډکې
اسمان یې چې بې ستنیې
هوی! اسمان یې چې بې ستنیې درولی
ده (دا) ستوري یې مېخونه
ده(دا) لمر یې زیړی ګل پې (پرې) غوړولی
د پاڼ لاندې مې سترګې
د پاڼ لاندې مې سترګې تورولې
دا پاڼ را باندې ړنګ شو
منګولې مې په یار ولګولې
اسمان یې چې بې ستنیې
هوی! اسمان یې چې بې ستنیې درولی
ده (دا) ستوري یې مېخونه
ده (دا) لمر یې زیړی ګل پې (پرې) غوړولی

(c) ketabton.com: The Digital Library

ده (دا) هلک د کومې
هوی!ده (دا) هلک د کومې چتې ورور دی
د هغې چتې ورور دی
چې پېکی یې اړولی لور په لور دی
اسمان یې چې بې ستنیې
هوی! اسمان یې چې بې ستنیې درولی
ده (دا) ستوري یې مېخونه
ده (دا) لمر یې زیړی ګل پې (پرې) غوړولی
دلته یو فقیر دی
هوی! دلته یو فقیر دی چا وژلی
هیچا نه دی وژلی
زړګی یې په لیلا پسې چاودلی
اسمان یې چې بې ستنیې
هوی! اسمان یې چې بې ستنیې درولی
ده (دا) ستوري یې مېخونه
ده (دا) لمر یې زیړی ګل پې (پرې) غوړولی
دا پورې، وورې کلی
هوی! دا پورې وورې کلی مې د یار دی
یار مې پکې نشته
زړګی مې په ګوګل کې ناکرار (ناقرار) دی
اسمان یې چې بې ستنیې

(c) ketabton.com: The Digital Library

هوی! اسمان يې چې بې ستنيې درولی
ده (دا) ستوري يې مېخونه
ده (دا) لمر يې زيړی ګل پې (پرې) غوړولی
تر غاړه به کړم تورې
تر غاړه به کړم تورې غاړکۍ يې
امير لره به ورشم
د ما په اشنا مه کړه نوکری يې
اسمان يې چې بې ستنيې
هوی! اسمان يې چې بې ستنيې درولی
ده (دا) ستوري يې مېخونه
ده (دا) لمر يې زيړی ګل پې (پرې) غوړولی
که په ده کړې نوکری هوی
که په ده کړې نوکری پسې پورته کړه لاسونه
پسې پورته کړه لاسونه
چې چپه يې شي ببړۍ يې ببړۍ ۱
اسمان يې چې بې ستنيې
هوی! اسمان يې چې بې ستنيې درولی
ده (دا) ستوري يې مېخونه
ده (دا) لمر يې زيړی ګل پې (پرې) غوړولی
لوړه توته مات دې
هوی لوړه توته مات دې شه شاخونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

موږ درختي نه شو

ليلا درکې جوړکړي دي ځايونه

اسمان يې چې بې ستنيې

هوی! اسمان يې چې بې ستنيې درولی

ده (دا) ستوري يې مېخونه

ده (دا) لمر يې زيړی ګل پې (پرې) غوړولی

لوړې بلخانې هوی

لوړې بلخانې مخامخ يې آيينې

موږه ناوې يوړه

هوی! موږه ناوې يوړه صبر خدايه ورکوې

اسمان يې چې بې ستنيې

هوی! اسمان يې چې بې ستنيې درولی

ده (دا) ستوري يې مېخونه

ده (دا) لمر يې زيړی ګل پې (پرې) غوړولی

که ګل دی په غنمو کې

که ګل دی په غنمو کې تور ګل دی

د خيال کميس مې دا دی

اورونه چې لګوي هغه مې بل دی

اسمان يې چې بې ستنيې

هوی! اسمان يې چې بې ستنيې درولی

ده (دا) ستوري يې مېخونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ښادۍ سندرې

ده (دا) لمر یې زیړی ګل پې (پرې) غوړولی
په وچ ولي مې خال دی
په وچ ولي مې خال دی که روپۍ یې
نه خال دی نه روپۍ یې
د کمکي په سر یې کېښوې سرې وړۍ یې
اسمان یې چې بې ستنیې
هوی! اسمان یې چې بې ستنیې درولی
ده (دا) ستوري یې مېخونه
ده (دا) لمر یې زیړی ګل پې (پرې) غوړولی
هلکه ستن مې ورکه
هلکه ستن مې ورکه ده نرۍ یې
که دا وارې پیدا شوه
خالونه پرې وهم ستا د یارۍ یې
اسمان یې چې بې ستنیې
هوی! اسمان یې چې بې ستنیې درولی
ده (دا) ستوري یې مېخونه
ده (دا) لمر یې زیړی ګل پې (پرې) غوړولی
تر څو به د خروار وای
تر څو به د خروار په سر کې اوسې
آخر به دې خدای راکا
زنګو (زانګو) به زنګوې ناسته به اوسې

(c) ketabton.com: The Digital Library

اسمان يې چې بې ستنيې
هوی! اسمان يې چې بې ستنيې درولی
ده (دا) ستوري يې مېخونه
ده (دا) لمر يې زيړی ګل پې (پرې) غوړولی
چتې نجلۍ چتې
پېکۍ دې اړولی کوټې کوټې
ځوانان دې لېونيان کړل
دا خوار شپانه دې وايستل د ګټې
اسمان يې چې بې ستنيې
هوی! اسمان يې چې بې ستنيې درولی
ده (دا) ستوري يې مېخونه
ده (دا) لمر يې زيړی ګل پې (پرې) غوړولی
يا: چټې چې په پښو دې
(هوی)! چټې چې په پښو دې کړې چوټې
ځوانان دې ليوني کړل
زاړه خواران دې ويستل د ګټې
اسمان يې چې بې ستنيې
هوی! اسمان يې چې بې ستنيې درولی
ده (دا) ستوري يې مېخونه
ده (دا) لمر يې زيړی ګل پې (پرې) غوړولی
ده (دا) پورې تخته پول (پل) هوی

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ښادۍ سندرې

ده (دا) پورې تخته پول خاورې تويېږي
دا خاورې خاورې نه دي
د سپينو پايځو دور دی تېرېږي
اسمان يې چې بې ستنيې
هوی! اسمان يې چې بې ستنيې درولی
ده (دا) ستوري يې مېخونه
ده (دا) لمر يې زيړی ګل پې (پرې) غوړولی
ما ويل چې درمند ځای به
هوی ما ويل چې درمند ځای به جوړومه
غوبل به د ځوانانو
غوبل به د ځوانانو پرې ترمه
اسمان يې چې بې ستنيې
هوی اسمان يې چې بې ستنيې درولی
ده (دا) ستوري يې مېخونه
ده (دا) لمر يې زيړی ګل پې (پرې) غوړولی
ده (دا) پورې غوا يې وروده
ده (دا) پورې غوا يې وروده تندی يې
مېرمن يې په کور نشته
راووځه تورې سترګې ناوکۍ يې
اسمان يې چې بې ستنيې
هوی! اسمان يې چې بې ستنيې درولی

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ښادۍ سندرې

ده (دا) ستوري يې مېخونه

ده (دا) لمر يې زيړى ګل پې (پرې) غوړولى

لمده ده د راده هوى

لمده ده د راده غاړه لمده ده

اتڼ کولى نه شم

ادکې مورې ځوله مې درنه ده [1]

[1] - دا ناره په ۱۰۳ بندونو يا بيتونو کې د الفاظو په بدلون سره د (پښتني سندرې) په لومړي ټوک کې له ۳۳۲ مخ نه تر۳۴۷ مخ پورې په مردف ډول د (اتڼ) نارې تر سرليک لاندې هم ثبت ده، خو په دې توپير سره چې زموږ په سيمه کې دا ټول بيتونه يوه بشپړه ناره يا د وردګو په لهجه بدل يا بدله بلل کېږي، خو په هر بيت يا بند پسې د بدلې د سر بيت (آسمان يې چې بې ستنې درولى - ده (دا) ستوري ميخونه ده (دا) لمر يې زيړى ګل پرې غوړولى) تکرارېږي.
ويل کېږي چې دا ناره ډېره اوږده ده خو زه په دې وتوانېدم چې همدا څو په ګوتو شمار بيتونه يې پيدا او ثبت کړم.
دا ناره ښاغلي جبيب الله رفيع په خپل کتاب کې په دې ډول ثبت کړې ده:
بابکه په څه ناز دې لويولم
د ژړيو اور دې بل کړ — بابکه پر لمبو دې کړولم
پروسږ کال لا ښه وو — لاليه تر شاتوت لاندې مېشته وو
د خداى فضل که نه واى — لاليه !سږ به دواړه سره مړه وو
تر څو به د غرمې تنور توديږي
ليلا ورته ولاړه — تر مخ رنګارنګ خولې بهيږي
په غاړه دې ستمبول دى — پيکى دې اړولى لور په لور دى
تمامه شپه ياري کړې — سهار په کلي ګرځې ، زما ورور دى
تر پاڼ لاندې مې سترګې تورولې
چې پاڼ راباندې راغى — منګولې مې په يار ولګولې
تر دې نجلۍ مکاره بله نشته
د رود په هغه غاړه — ليستوڼي ښوروي لاس پکې نشته

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ښادۍ سندرې

چټې چې په پښو دې کړې چوټې
ځوانان دې ليوني کړه زاړه خواران دې و ايستل له ګټې
دا پورې په دامان توره کېږديه
کېږدی، مې اوبو يووړه د ژمي شپې به چېرې تېرومه
دا پورې ووري کلی مې د يار دی
يار مې پکې نشته زړګی مې په ګوګل کې ناکرار دی
خوله دې د غاټول تر ګل نازکه ده
وماته دې رانه کړه آخر بې (به يې) يا چينجيان وخوري يا مځکه
دوې دي نجونې دوې دي د اتڼ ناري کوي سره ترلې دي
د يوې د خيال کميس دی د بلې زرغونې په پښو جستې دي
راځئ چې نن د کونډې مېلمانه شو
د کونډې يوه لور ده لاليه! په ديدن بې (به يې) ماړه شو
په خوړ کې يو فقير دی چا وژلی د تورې وار پرې نشته
زړګی په ليلا پسې چاودلی لوی ټک دې د زاړه په زړګي وشي
چې پيغله نجلۍ غواړي په کور (يې) دې د مردکو باران وشي
مرم چکنه مرمه داستا ارمان به خاورو لره وړمه
ولې به يې وړمه چکن په بازار ډېر دی را بې وړمه
هلکه چې پوچې مرغومې پيايې ما به خولګۍ درکړئ
هلکه ته نادان يې کور به وايې يو وار کړه سر ښکته د اتڼه
يو سات به سره کښينو دنيا کې ښادي چېرې ده بې غمه
هلکه ستن مې ورکه ده نريه که دا وارې پيدا شو
خالونه پرې وهم د آشناييه د خلکو سندرې:۷۴-۷۵)
او په ۱۳ کې په دوو بېلو ځايونو کې په لاندې بڼه راغلې ده:
دا پورې ووري کلی مې د يار دی يار مې پکې نشته
زړګی مې په ګوګل کې ناکرار دی (۱۳: ۴۰ مخ)
لونګ به پرې شنمه غوبل به د چټانو پرې ترمه
ليلا چې دلته اوسې چې زور د ژنيو راشي تا به يوسي

★ ★ ★

توديري د غرمې وای توديري د غرمې تنور توديري

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ښادۍ سندرې

کله چې ښځې سترې شي د دې لپاره چې اتڼ اخر شي، دا پورته وروستی بیت ووایي، ځکه چې دا سندره ډېر بیتونه لري څومره چې غواړي اتڼ اوږدولی او دا ورسره بللای شي؛ خو ما یې یوازې همدومره بیتونه ټول کړای شول که ژوند ؤ د دې نارې نور بیتونه به خامخا پیدا کوم او له دې سره به یې ضمیمه کوم.

د شپې له خوا په ودونو کې کله، کله د شین خالۍ سندره هم ویل کېږي، او هغه داسې چې د سندرې لومړی بیت په هر بند پسې تکرارېږي. لکه:

توره شپه ده توره خونه
شین خالۍ نه ده معلومه
شین خالۍ نه ده معلومه
توره شپه به خدای رڼا کا
شین خالۍ به خدای پیدا کا
شین خالۍ به خدای پیدا کا
توره شپه ده توره خونه
شین خالۍ نه ده معلومه
شین خالۍ نه ده معلومه

لیلا ورته ولاړه　　　په مخ یې رنګارنګ خولې بهیږي

★ ★ ★

پسته ده مندهیر وای　　　پسته ده مندهیر شګه پسته ده
هغه مو څه پسته ده　　　جلکۍ سینه له کوچونه سپینه ده (۱۳: ۱۸۲)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ښادۍ سندرې

شین خالې په کنډو ولاړه
یا به لېچ راوړي یا غاړه
یا به لېچ راوړي یا غاړه
شین خالې په کنډو ولاړه
نه به لېچ راوړي نه غاړه
دا دیار دیدن ته ولاړه

//

د کېږدۍ پېښول ښوري
شین خالې پټ پټ راګوري
شین خالې پټ پټ راګوري

//

سپینه خوله لکه د ورې
ته (تر) پلو ګوري شین خالې
ته پلو ګوري شین خالې

//

نه دې وینم نه دې ګورم
د بوټو په پلو دې شورم
د بوټو په پلو دې شورم
زه دې جار شم تر بریتو
لکه لمبر په (پر) دوکانو
لکه لمبر په دوکانو

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ښادۍ سندرې

زه دې جار شم تر خالو
لکه لمبر په کاغذو
لکه لمبر په کاغذو
د بوټو مخ دې اتلس دی
ته چې راځې په ما هوس دی
ته چې راځې په ما هوس دی
د بوټو توکمې (دکمې) دې لنډې
پر ما مه وهه ملنډې
پر ما مه وهه ملنډې
د بوټو مخ دې زرين دی
ته چې ځې (ځې) په ما ناورين دی
ته چې ځې په ما ناورين دی
نارې مه وهه درځمه (درځمه)
په (پر) سر شالونه سمومه
په سر شالونه سمومه
نارې مه وهه درځمه
په لوله (وياله) ګوډی ډکومه
په لوله ګوډی ډکومه
د ګاډۍ پيچونه لوړ دي
ګله مړه دې زورور دي
ګله مړه دې زورور دي

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ښادۍ سندرې

گاډۍ غونډه منډه کېيي (کېږي)
د کوژک په غره هسکېيي (هسکېږي)
د کوژک په غره هسکېيي (هسکېږي)
د ګاډۍ په پیچ ولاړه
ماته لیس او چرمې راوړه
ماته لیس او چرمې راوړه
د کلا تر شاه تېرې یې (تېرېږي)
ته مرور یې که شرمېيې (شرمېږي)
ته مروريې که شرمېيې (شرمېږي)
نه مروریم نه شرمېیم (شرمېږم)
د تومت (تهمت) نه دې ډارېیم (ډارېږم)
د تومت (تهمت)نه دې ډارېیم (ډارېږم) [1]

لکه مخکې مې چې وویل ځینې داسې بدلې هم شته دي چې د ګډا په حال کې (له نڅا سره) ویل کېږي. او هغه داسې چې د نجونو له ډلې نه یوه میدان ته پاڅېږي او په ورو، ورو نڅا پیل وکړي، او نورې ناستې نجونې یا ښځې له دایرې سره د نوموړې ملتیا کوي، لکه دا لاندې مزاحیه بدله، چې د ګډا په حال کې نجلۍ د بدلې یوه موزونه جمله یا مسره وایي او مکث

---

[1]- ما د دې سندرې همدا څو بیتونه د ښځو له خولې ولیکل، نوموړیو ویل چې دا سندره ډېره اوږده ده خو اوس یې نور بندونه زموږ هېر شوي دي. د دوی دا خبره رښتیا ده، ځکه دا سندره د (پښتني سندرې) په لومړي ټوک کې د (د شین خالو نارې) تر سر لیک لاندې ډېره اوږده (له ۳٦٦ مخ نه تر ۳۷۱ مخ پورې) په سیمه ییزه لهجه چې ښایي د پکتیا او یا هم د کومې بلې سیمې لهجه وي، چې په ځینې ځایونو کې یې له دې بدلې سره توپیر درلود ثبت او خوندي ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوي، سمدلاسه نورې ناستې ښځې د پوښتنې په ډول ورته وايي (جر خورې ولې نو)، ورپسې ناځګره د بدلې بله مسره د ناستو ښځو په ځواب کې زمزمه کوي او بيا ولاړه شي او ناستې ښځې ټولې په يوه غږ د بدلې دا برخه (د مستې لاونګينه د مستې) سره تکرار کړي. دا بدله هم ډېره اوږده ده ما يې دا څو بيتونه وموندل. زه به دلته د دې برخو د بېلولو يا تشخيصولو لپاره د هغې برخې مخې ته چې د ګډا په حال کې نجلۍ يې وايي د (١) شمېره او د ناستو لپاره به د (٢) شمېره وليکم او هغه برخه چې په دسته جمعي ډول ويل کېږي پرته له شمېرې تکرار کړم:

١- خدايه زړې خو ټولې مړې کړې نو

٢- جر (ځار) خورې ولې نو

١- چې دوره (دومره) ټک شي دا به بوڅه ناسته وينه

د مستې لاونګينه (لونګينه) د مستې

١- خوابښې مې ښه خسر مې بد دی نو

٢- جر(ځارياجار) خورې ولې نو

١- چې جټه راشي په دريه(دايره) يې ورکومه

د مستې لاونګينه - د مستې

١- خوابښې مې ښه ده بده نه ده نو

٢- جر خورې ولې نو

١- چې چرګ حلال کا ما د پلار که (کره) ورلېږينه

د مستې لاونګينه - دمستې

١- د دې زړې مکر ته ګوره نو

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲- جر خورې ولې نو

۱- ستونچه (آستینچه، دستک) په سر کا زه مې نګور (نږور) ویلې (وهلې) یمه

یا:ستونچه (آستینچه، دستک) په سر کا زه مې نګور (نږور) شړلې یمه

د مستې لاونګینه - د مستې

۱- زړه ته (تر) توت لاندې ویده ده نو

۲- جر خورې ولې نو

۱- د شیطانت ګوډی یې سپیو وړی دیه

د مستې لاونګینه - د مستې

۱- خسر مې ژرنده کې ویده دی نو

۲- جر خورې ولې نو

۱- په سپېره خېټه یې موږک ډولک وهینه

د مستې لاونګینه - د مستې

۱- خسر مې ژرنده کې ویده دی نو

۲- جر خورې ولې نو

۱- دا نیمایي بریت یې موږک خوړلي دینه

یا: دې صحرایي موږک یې بریت خوړلي دینه

د مستې لاونګینه - د مستې

۱- د آخیرت (له آخرت) نه اوال (احوال) راغی نو

۲- جر خورې ولې نو

۱- چې ټول زاړه یې صابونونه کړي دینه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مستې لاونګينه - د مستې

۱- خلک به وايي چې زړه د يارۍ نه ده نو

۲- جر خورې ولې نو

۱- زړه يارۍ ته ګنډه خلاصه ګرځوينه

د مستې لاونګينه - د مستې

۱- دا د دې غره تر شاه لېوه دی نو

۲- جر خورې ولې نو

۱- دا ليوه نه دی د زړې خوارې مېړه دی

د مستې لاونګينه – د مستې

۱- دا ديولې (ويالې) په سر لرګی دی نو

۲- جر خورې ولې نو

۱- دا د زړې خوارې مرګی دی

د مستې لاونګينه - د مستې

۱- خواښې مې تله وصيت يې وکا نو

۲- جر خورې ولې نو

۱- په تناره کې چکيده ده ويې نه خورې

د مستې لاونګينه- د مستې

۱- د آخيرت (له آخرت) نه اوال (احوال) راغی نو

۲- جر خورې ولې نو

۱- چې ټول زاړه يې په غوبل تړلي دينه

د مستې لاونګينه – د مستې

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ښادۍ سندرې

۱- دا دکنډو په سر ټوپک دی نو

۲- جرخورې ولې نو

۱- دا ټوپک نه دی د زړې خوارې (...) دی

د مستې لاونګینه- د مستې

۱- دپاسه خړې اوبه راغلې نو

۲- جر خورې ولې نو

۱- په سر یې راوړل د زړې خوارې جوبونه

د مستې لاونګینه - د مستې

۱- خوابښې مې کوزه سپیو ګیر کړه نو

۲- جر خورې ولې نو

۱- ورخلاصه نه یم چې دوه نور وروشکیرمه

د مستې لاونګینه - د مستې

۱- ده (دغه)یوه بله دې ورپسې وي نو

۲- جر خورې ولې نو

۱- زړه په خره باندې سوره(سپره)سترګک وهینه

د مستې لاونګینه - د مستې

۱- خوابښې مې نوی یار نیولی نو

۲- جر خورې ولې نو

۱- په جینګه خوله یې لبسیرین وهلې دینه

د مستې لاونګینه - د مستې

۱- خوابښې مې ماته نصیحت وکا نو

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲- جر خورې ولې نو

۱- بچه بازي په زوړبودۍ مزه کوينه

د مستې لاونګينه - د مستې

۱- زړه په باغ کې کالي مينځي نو

۲- جر خورې ولې نو

۱- پرتوړ يې نشته (...) په پاښو پټوينه

د مستې لاونګينه - د مستې

۱- زړه په ترخو کې ويده ده نو

۲- جر خورې ولې نو

۱- په ګونځې خيټه يې موړک ډولک وهينه

د مستې لاونګينه- د مستې

۱- خوابښې مې تله ټينګتې يې وکړې نو

۲- جر خورې ولې نو

۱- په تناره کې چکيده ده ويې نه خورې

د مستې لاونګينه - د مستې

۱- نن مې بوينه خوابښې مړه ده نو

۲- جر خورې ولې نو

۱- پاس په جرګه يې خښوي بوی يې راځينه

د مستې لاونګينه - د مستې

۱- خدايه زړه په جمعه مړه کړې نو

۲- جر خورې ولې نو

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ښادۍ سندرې

۱- چې په سومبۍ یې ملایان ګوتې وهینه

د مستې لاونګینه - د مستې

۱- دومره مین دربندې نه یمه

۲- جر خورې ولې نو

۱- په بامو ګرځم زړه مور دې ډارومه

د مستې لاونګینه - د مستې

۱- خوابښې مې تله وصیت یې وکا نو

۲- جر خورې ولې نو

۱- په تناره کې پیرکی دی ویې نه خورې

دمستې لاونګینه – د مستې

۱- خوابښې مې مړه کېده وصیت یې وکا نو

۲- جر خورې ولې نو

۱- په تناره کې پیرکی دی ویې نه خورې

د مستې لاونګینه - د مستې [1]

---

[1]- دې ته ورته سندره په (فولکلوري ګېډۍ) کې هم راغلې ده چې زه یې د نمونې په توګه دلته راوړم:

۱- په لمن کې به دې نیسم زیړې ګلې
مور دې بوره مه شه زیړې ګلې
وس مې په هیچا نه رسیږي
په خپل زړګوټي ظلم کړم بد رنګه شومه
۲- په دا لار به بیا درنشم نو؟
۱- شخلې خورې ولې نو؟
۲- په دا لار کې ګل محمد راته ولاړ دی
۱- د خت لمنې دې ډمانو ساز کوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ښادۍ سندرې

د دې ډول بدلو یوه بله بېلګه داسې ده چې ولاړه نجلۍ یا د نڅا په حال کې نجلۍ، ناستې ښځې ته د پوښتنې په توګه په منظومو الفاظوکې وایې (ادې ما چاته ورکوې) او ناسته له دایرې وهلو سره، سره په نوبت د خپلو، خپلوانو نومونو اخلی او وایې (تا فلانې ته ورکوم)، ولاړه په ځواب کې ورته ببرته د هماغه خپل نوم له مېرمنې سره یې واخلې او ورته وایې (فلانی دې د فلانۍ سره زوړ او ووړ شي –زما دې دینې ورور شي) بیا غوړونو ته لاس کړې او ووایې (توبه، توبه). په دې توګه دا بدله تر څو یې چې زړه وي اوږده او یا لنډه یې وایې.

۱- ادې ما چاته ورکوې

۲- تا فلانې ته ورکوم

غونډې اور په لمن وړې، غونډې اور په لمن وړې

۲- غونډه روانه د عارف سلام ته ځي

غونډه اور په لمن وړي

لنډۍ داسې پکې تکرارېږي:

مین مې کړې خو سیال مې نکړې

غونډې اور په لمن وړې

غونډې اور په لمن وړې

داسې مې وچ کړې لکه دروزه په واټونه

غونډې اور په لمن وړې

غونډې اور په لمن وړې

د خت لمن د ډمانو ساز کوې

غونډې اور په لمن وړې، غونډې اور په لمن وړې

په مخه دوې شین ختې راغلې

وی واخ زه پکې کوپکو شوم چې د کومې یاري کړمه

غونډې اور په لمن وړې ، غونډې اور په لمن وړې (۱۰: ۱۹۱ -۱۹۲)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ښادۍ سندرې

١- فلانی دې د فلانۍ سره زوړ اوووړ شي
دما (زما) دې دیني ورور شي
توبه ، توبه

یا:

١- ادې ما چاته ورکوې
٢- تا فلاني ته ورکوم
١- فلانی دې د فلانۍ سره کور او وور (اور) شي
دما دې دیني ورور شي
توبه ، توبه

او د دې سندرو یو بل ساری داسې دی، چې ولاړه ناستې ته وایي (مورې مړه کېږمه) ناسته ښځه په نوبت د یوه، یوه کس نوم ورته اخلي (دا فلانی جان به درکړم)، ولاړه تر هغې پورې چې غواړي دا سندره اوږده کړي دا منفي ځواب ورکوي چې (نه پرې جوړیږمه) او کله چې واغواړي نځا بس کړي ملا ته لاس کړي، وڅرخیږي او دا جمله چې (وی، وی په مله (ملا) راجوړه شومه وړه را لویه شومه) تکرار کړي.

١- مورې مړه کېږمه
٢- دا فلانی جان به درکړم
١- نه پې (پرې) جوړیږمه
٢- دا فلانی جان به درکړم
١- وی، وی په مله راجوړه شومه وړه را لویه شومه [1]

[1] - دې ته ورته سندره په (د پښتو شفاهي ادبیاتو شکل او مضمون) کې هم راغلې ده:

(c) ketabton.com: The Digital Library

او دا لاندې يې بله بېلګه ده، چې ناسته له ولاړې نه د بدلې په قالب کې پوښتنه کوي او ولاړه ځواب ورته وايي، يعنې د پورته سندرو برعکس بدله ناسته ښځه پيل کوي او ولاړه په نوبت د خپلو ورونو، تروړزيو او يا نورو نومونه اخلي او له نڅا سره بدلې ته دوام ورکوي.

۲- شين ګېډۍ ګېډۍ کميس دې چا راوړی

۱- زه په همزولو کې به وايم دا خو مې ورور راوړی دی

۲- شين ګېډۍ ګېډۍ کميس دې چا راوړی ديه

او يا هم دا بدله چې ولاړه نجلۍ په نڅا پيل وکړي او دا بيتونه ووايي:

چورګوړی د بل چا (يا د ملا) نن بيا ګيدړې وړی چورګوړی د بل چا

ټوپک راواخله ډزې وکړه

چور ګوړی د بل چا (يا د ملا) نن بيا ګيدړې وړی چورګوړی د بل چا

تر دې وروسته د دايرې وهونکې ښځې مخې ته کيني سر په زنګنونو کېږدي او په تمثيلي ډول په ژړا پيل وکړي، دايره وهونکې ترې پوښتنه کوي چې (ولې ژاړې څه شوي دي؟)، نوموړې وايي (ميړه مې وهلې يم)

بچۍ کوم ځای دې خوږېږي (دوه ځله)

ابۍ ګېډه مې خوږېږي (دوه ځله)

ګولۍ به درته راوړم

نه خورمه ګولۍ - نه خورمه ګولۍ دا ګولۍ له زارو ډکې دي (دوه ځله)

ابۍ ګېډه مې خوږېږي (دوه ځله)

بچۍ کوم طبيب دې خوښ دی- بچۍ کوم طبيب دې خوښ دی

دا فلانکی جان طبيب مې خوښ دی پرې رغېږمه

نه خورمه ګولۍ دا ګولۍ له زارو ډکې دي(۵: ۵۰)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ښادۍ سندرې

هغه يې بيا پوښتي چې (ولې؟) ناځګره يو مزاحيه يا خندونکى ځواب ورته ووايي، لکه (ماديګ پخاوه، سرديګى نه ؤ چپکه(څپيکه) مې پرې کېښوده، ديګ چې وايشده چپکه تفت ياد ديګ تاوخوړينه کړه او په ديګ کې ولويده، ميړه مې چې راغى او خبر شو زه يې ووهلم، اوس زه ګرمه يم که دى؟) دايره وهونکې په ځواب کې ورته وايي (نه ته ګرمه نه يې دى ګرم دى) يا وايي چې (ما ختې[1] کړلې څړى[2] نه ؤ، د ميړه کميس مې راواخيست او څړى مې ترې جوړ کړ، ځايونه مې چې پرې وموښل هغه خت وشړيده او ميړه چې راغى او خبر شوزه يې ښه ووهلم، اوس ته ووايه چې زه ګرمه يم او که دى؟) بيا هم ناسته ښځه خپل هماغه ځواب تکراروي، چې (دى ملامت دى) او تر هر ځل ځواب ورکولو، وروسته بيا پاځي په ګډا پيل وکړي او پورته بيتونه تکرار کړي او بيا د نوموړې مخې ته کيني ډول، ډول ځوابونه ورکوي. په دې توګه نورې ناستې ښځې د نوموړې ځوابونو ته خاندي او خپل ساعتونه تيروي.

او يا هم ناستې دايره او چک چکې وهي او ولاړه په يوازې توګه بدلې وايي، لکه دا لاندې بدله چې د نڅا په وخت کې د بدن پر يوه غړي لاس ږدي او نوم يې اخلي او دې بدلې ته دوام ورکوي او په منځ، منځ کې لنډۍ ورسره تکراروي. لکه:

---

[1] - ختې: په وردګو کې کوټې په سپينه خاوره سپينوي او هغه داسې چې يوه زړه ټوټه په ډېرو اوبو کې خيشته کړي او هم خيشته شوې سپينه خاوره له زيړو وچو ونښو سره ګډه پرټوټه کېږدي او پرديوال يې وموښي،څو ټول ديوالونه په دې ډول پاک او سپين شي.

[2] - هماغه زړه ټوټه چې کوټې پرې موښي څړى يې بولي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

وله غیشي وله ما لاس په تندي ایښی شین غمی پې (پرې) وله
یا: ما لاس په زړګي ایښی شین غمی پې وله

او بل د نڅا هغه بدلې دي، چې ناستې ښځې یې د لنډیو په بشپړونه له دایرې سره وایي او یوه یا دوې نجونې یوازې ورته ناځي او د بدلې په بللو یا تکرارولو کې برخه نه اخلي، لکه دا لاندې نمونې:

په ځنګ راواوړه چې دې وشمېرم خالونه
(اوه) د ګلو ګېډۍ واوړه، راواوړه، اوه د ګلو ګېډۍ

یا:

پایڅې مې د خره کته دي په پښو یې وړلی نه شمه
اتڼ کولی نه شمه

یا:

واوړه، راواوړه څه نرۍ پروتې یې
ته د فلاني، د فلاني د ښي لاس ګوتې یې

یوه خبره د یادولو وړ ده او هغه دا چې ناوې ته لومړی د پلار په کور او بیا د خسر کره ځانګړي خواړه لکه هګۍ، ښېلی (مالیده) یا نور نرم خواړه ورکورل کېږي، چې بادګین نه وي او د ناوې کولمې ونه غوریږي (غړونه کړي) ځکه دا بیا عیب ګڼل کېږي.

د بېګاه (ماسختن) ډوډۍ تر خوړلو وروسته ناوې خپلې کوټې ته د بدلو په ملتیا بووول (بېول) کېږي، زوم هم مخکې خپلې کوټې ته راغوښتل شوی وي، دوی دواړه سره ودروي، او داسې بدله ورته وایي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ښادۍ سندرې

درګی، درګی دی آسپې درولئ دننه
ته (تر) لاس یې نیسه فلانیه بختوره
یا: د مور د زوم دا څومره لوړه غاړه ده
ناوې مې لکه ګل ورسره ولاړه ده

بیا نو دواړه کینول کېږي، د ناوې لوری کوښښ کوي چې لومړی باید زوم پرځمکه کیني او د زوم لوری بیا زوم هڅوي چې ته باید ولاړ اوسې لومړی باید ناوې پر ځمکه کیني، ځکه دوی داسې عقیده لري که هر لوری لومړی پر ځمکه کیني د ژوند تر پایه به پر مقابل لوري برلاسی او زړور اوسي.

ناوې ته، تر ودوزن مخکې همزولې لارښوونه کوي، چې لومړی کوټې ته دننه شوې باید ټوخی وکړې چې خاوند دې تر تاثیر لاندې راشي او بیا یې چې ځنګ ته ودریدې خپله ښۍ پښه دې داسې شان د خپل خاوند د پښې د پاسه کېږده چې هغه پرې پوه نه شي، ځکه چې بیا به ټول عمر هغه ستا تابع وي او بل هڅه وکړه چې، لومړی هغه پر ځمکه کیني. ناوې دا ټولې خبرې په غور کې نیولې وي، خو یوه نیمه یې عملي کولای شي، ځکه چې په کلیوکې زیاتره ښځې عاجزې او شرم ناکې وي، د دې کړنو جرأت نه لري. تر کیناستو وروسته لومړی آیینه مصاف وکړي، بیا قرآن شریف د دواړو مخ ته ونیسي تر څو یو آیت یې له ځانه سره (تر شونډو یا ژبه لاندې) ولولي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ښادۍ سندرې

ښېلی[1] او شربت[2]یو او بل ته ورکړي. په دې توګه د واده مراسم پای ته ورسېږي.

دا وروستی دود هم ځانته ولسي فلسفه لري ځکه د کلیوالو ښځو په اند که مېړه (خاوند) او ښځه (مېرمن) لومړی ځل یو بل په آیینه کې ووینې ژوند به یې روښانه وي، ښېلی او شربت د دوی د راتلونکي ژوند د خوږوالي لپاره چې ټول ژوند سره خواږه او خوشحاله وي ورکول کېږي.

[1] – ښېلی په زیړو غوړیو کې میده شوې یا موښل شوې وچې ډوډۍ ته وایي چې بوره هم ورسره ګډه وي او د دري ژبې د مالیدې معادل یې ګڼلای شو.

[2] - شربت: په اوبو کې حل شوې بورې ته وایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

درېيمه (تخت جمعي)

د واده په درېيمه ورځ زوم له خپل ورور يا بل ملګري سره د ناوې له پلارګنۍ (خسرګنۍ) کره شاه سلامۍ ته ورځي او له ځانه سره لږ څه خواږه لکه نقل او چاکليټ او ميوه هم وړي. هلته زوم ته ښه غوړ چای ورکول کېږي، ښمينې او خواښې يې ورځي روغبړ ورسره کوي، که يې خسرګنۍ پردې يا لږ لرې خپل وي په دې ورځ يې له خپلې خواښې او ښمينې (ښينه) سره لږ څه ډېر معرفت وشي، نوموړی تر چای څښلو وروسته په پتناسه کې پيسې ږدي، چې دا دود په عاميانه لهجه کې د ټکري اچولو په نامه يادېږي او وايي زوم ټکری واچوه.

خواښې زوم ته د ښېرته ستنېدو پر مهال يو جوړ جامې چې غاړه (يخن) يې په ګوتو جوړه شوې وي له جوړ شوي څادر او نورو لوازمو سره ورکوي او له ده سره تللي کس ته هم جامې او دستمال، وچه ميوه اوخواږه ورکول کېږي.

د ناوې اباخيل په همدې ورځ باندې په نوموړې پسې د درېيمې ټکله وړي او له ډوډۍ سره تللې ښځې چې دا ښځې په ناوې پسې تللې ښځې په نامه يادېږي او اکثراً يې مور، خور يا بله خپله وي، په ولسي اصطلاح په ناوې پسې جامې، طلا، د کور سامان يا هر څه يې چې په وس کې وي وروړي. او يو څه ځانته ښېل ږدي او وايي دا مو د ناوې په عقل کې راوړی،

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځینې وخت زوم خیل د واده په ورځ د خېښانو له کور نه یو څه د ناوې د عقل په نامه پېښوي، خو ځینې بیا مخکې ورته وایي چې دا شی مو د ناوې په عقل کې ورته اخیستي دي.

زوم خیلو هم د دربیمې لپاره ښځې راټولې کړې او د ډوډۍ تیاري یې نیولې وي. د واده په دربیمه ورځ د ناوې لاس هم خلاصېږي، هغه داسې چې ناوې ته مخکې له ناوې دود نه د نوموړې خواښې په یوه کټوه یا دیګ کې زیړ غوړي ټول کړي وي او په دې ورځ یې دې ته راواخلي او ورته وایي چې درې غټ، غټ چنګاله له دې غوړیو نه راواخلي بیا باید له کندو نه درې غټې – غټې لپې اوړه راواخلي. له دې اوړو او غوړیو نه باید ناوې حلوا پخه کړي، یعنې ناوې لومړی باید د خسر کره خواږه پاخه کړي او همدارنګه په پخلي کې خپل مهارت ښکاره کړي، کله چې غرمه ښځو ته ډوډۍ ورکول کېږي دا حلوا هم راخیستل کېږي تر څو ښځې د ناوې د لاس پخلی ویني او ویې خوري.

بیا ناوې د تناره غاړې ته بوول کېږي، چې یوه یا دوې زغالې وکړي او ځینې خلک یوه ټکله (ډوډۍ) هم پرې جوړوي او په تناره یې وهي. دا په دې معنی چې تر دې وروسته نوموړې هم د کور په کارونوکې ونډه اخیستی شي. د ښځو بدلې له دې ځای نه پیل شي ناوې ته داسې وایي:

ناوې زر زري بنګړي په لاس کړه
ناوې د خواښې لاس له کارو خلاص کړه

پخوا به د ناوې په وېښتانو کې د څټ ځونډۍ هم ټینګ (بند یا تړلی) ؤ، چې په دربیمه ورځ به بیا هم یوې ښځې د نوموړې سر خلاصاوه او ویل

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ښادۍ سندرې

کېدل به چې د ناوې د درېیمې سر خلاصی دی او ځونډې به د همدغې سر خلاصونکې برخه (حق) ؤ او دې به اخیسته. که به د ناوې د ځټ ځونډې نه ؤ داسې پیغور به ورکول کېده:

سمه سیخه کینه چې کړه نه شې
د ځټ ځونډې دې نشته ختمه نه شې [۱]
یا: ګڼ باران ته کینه چې لمده دې کا
ادکه مور دې نه شته چې درنه دې کا [۲]

مکنه هم د کور یوه ښځه د شاګوم (شګون) لپاره ترې اخلي. په دې ورځ هم ناوې سینګار شي او د پلار د کور یو جوړ ښکلې جامې ور په غاړه کړي او بیا د ښځو منځ ته راوستل او وروښودل شي، دا مهال داسې بدله هم بلل کېدای شي:

لرې کړه پلو له مخې چې زه دې ننداري کړم
اوس به دې د غاړې لونګین دانې دانې کړم

د غرمې تر ډوډۍ وروسته چې د ناوې د پلارګنۍ له لوري راوړل شوې ډوډۍ هم ورسره وي د ناوې کور ښځو ته ښیي، دلته بیا هم د بدلو میدان تودوي، مېرمنې د پخواني دود په پاللو سره ستاینې وایي لکه:

---

[۱]- دې ته ورته بدله آرینزي په خپل کتاب (د وردګو د واده دود او بدلې) کې داسې راوړې ده:
داس په زین کې سمه شه کږه نه شې   ابه دې پیازواله دی ختمه نه شې (۱: ۴۳۸)
[۲] – د (وردګو د واده دود او بدلې) کې دا بدله په لاندې شکل راغلې ده:
ګڼ بران ته کېنه چې لمده دې کا   دسې مور دې نشته چې درنه دې کا (۱: ۴۴۵)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ښادۍ سندرې

ولور دې په جامو جامو ټولېږي
اوس به دې سور کور رامعلومېږي
یا: ناوې چې د مریو ګریوان ونه کړې
فلانی په خویندو ګران دی وېش یې ونه کړې
یا: ناوې کراره کینه دا دې کور دی
ناوې یې په تربورو دې ټکری پوردی

که د ناوې د کور سامان لږ وي او یا ځینې شیان یې نه وي ورته اخیستي، داسې پیغور ورکوي:

ناوې نه سیخ راوړی نه سیخچه
لوړه ناسته په تاخچه (طاقچه)

کله چې دا مراسم هم بشپړ شي او ښځې د خپلو کورونو په لور رهي شي، د نوموړیو د خوني په دستمال او د اچونې په بدل کې د دوی د راوړې څیز په انډول یوه د بوخچې ټوټه له یوه خت (د کمیس ټوکر) او یا یو ټکری (څادر یا پوړنی) ورکول کېږي، او نوره بوخچه هم د کور او کلي پر خلکو چې مخکې د ناوې خیلو له لوري ورته ټاکل شوې وي وېشل کېږي.

د ورځې په پای (مازدیګر) کې له ناوې سره راغلې ټنګورې له هغو نورو ښځو سره چې ډوډۍ یې راوړې وه، یو ځای ببرته له ناوې خپلو کره د ناوې د کور او اور د احوالو وروړلو لپاره ځي او له هغه ځای نه بیا خپلو کورونو ته ستنیږي، په دې لړ کې د زوم کورنۍ هم دا ټنګورې نازوي، هرې یوې ته کمیس یا بسته جوړه، ماشومانو ته یې جامې او په ټنکورو پسې یا له ډوډۍ سره راغلیو سړیو ته هم کالي (جامې) ورکول کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نتیجه

زما دا څېړنه چې په لنډ تنګ وخت کې مې د ماسټرۍ د تیزیس په بڼه ترسره کړه ښایي ګڼ شمېر د ګوتې نیولو ځایونه ولري خو لنډيز به يې زه دلته راوړم.

دا پروژه یوه مقدمه او د متن اصلي برخه رانغاړي، په سریزه کې د موضوع په اړه خبرې شوې دي، او د تیزس هغه اساسي برخه ده چې په یوه ټولنه کې د فولکلوري توکیو د موجودیت د ارزښتونو ترڅنګ د فولکلوري موادو پر ساتنه او کیفیت باندې هم څه نا څه خبرې لري.

په سریزه کې د دې څېړنې پر هدف، د فولکلور ټولولو پر اهمیت او د دې پروژې پر ارزښت خبرې شوې دي.

دا سریزه د پښتني سندرو د پیدایښت مخینه یا شالید، د سندرو لومړي ټولوونکي، د ښادۍ د بدلو ټولوونکي او په وردګو کې د ښادۍ بدلو د ټولولو لومړنۍ هڅې راپه ګوته کوي. او همدارنګه د ښادۍ د سندرو پر فورمولټیک جوړښت باندې هم لنډ بحث پکې شوی دی. او هم د ټولو شویو سندرو په څرنګوالي او د استعمال د مواردو په اړوند او د دې کار پر سوابقو یعنې چې مخکې له دې په دې برخه کې څومره کار، چا کړی دی او له دې موجودې څېړنې سره یې توپیرونه څه دي په لنډ ډول څېړل شوي دي. د متن په اصلي برخه کې د وردګو د ښادۍ سندرې د واده له لومړۍ هوکړې نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ښادۍ سندرې

نیولي، د ناستې، د نکریزو شپې او د توی (واده) ورځې تر پایه یعنې درېیمې (تخت جمعې) پورې ټولې د هماغه ځای له دود او د ویلو له لهجې او مفاهیمو سره را اخیستل شوې دي. او د وردګو له نورو ولسوالیو او پښتنې سیمو سره د جغتو سیمې د ښادۍ سندرو د توپیر او ګډون په خاطر په لمن لیکونو کې د ښادۍ هغه سندرې چې په نورو کتابونو کې راغلې او په ځینې برخو کې له راټولو شویو بدلو سره لږ او ډېر توپیر یا ورته والی لري، لیکلې شوې دي؛ خو د واده د بشپړ دود له بیان نه صرف نظر ځکه شوی دی، چې پخوا هم په مکمل ډول معرفي شوی او بیا راوړل یې اضافي او تکراري کار ؤ.

خو باید څرګنده کړم چې په پښتنې ټولنه کې د کلیوالو میرمنو تر منځ کارکول خورا ګران دی. د دې څېړنې پر مهال یو شمېر هغه عمده ستونزې د یادولو وړ بولم چې زه ورسره په ساحه کې مخ شوم: د بېلګې په توګه ځینې کلیو ته د تګ په وخت کې د امنیتي ستونزو له امله ډېر خطر محسوس ؤ او ښځو هم له وېرې نه غوښتل بدلو ویلو ته حاضرې شي. او همدارنګه په واده کې مې چې بدلې لیکلې ښځو به پوښتنه کوله چې ولې یې لیکې؟ که ته زموږ بدلې ولیکې موږ یې نه وایو، تر استدلال وروسته چې قانع شوې نو ما ژمنه ورسره وکړه چې د دوی او کلیو نومونه به یې نه لیکم ځکه دوی ویل که زموږ نارینه په دې خبر شي چې زموږ له خولې بدلې لیکل شوې دي په کور کې له ستونزو او شخړو سره مخ کېږو، سره له دې چې د فولکلور ټولولو په لارو چارو کې د څېړونکیو یوه دنده دا هم ده چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ویونکیو نوموونه او نورې ځانګړنې باید ذکر کړي؛ خو ما د کړې ژمنې له امله د دوی او د ځایونو د نوموونو له راوړلو نه ډډه وکړه.

او هم په دې اړه د لیکل شویو کتابونو د موندلو او ترې د ګټې اخیستنې په برخه کې مې ډېرې ستونزې وګاللې، ځکه دا کتابونه ډېر پخوا چاپ شوي او خپاره شوي وو او اوس یې نسخې ډېرې کمیابې دي.

په پای کې د خپلې لیکلې موضوع د اهمیت، او خپلو خبرو د چاڼ کولو لپاره په لنډ ډول دا ویلی شم چې، د یوه ولس لیکلی تاریخ دیوه دقیق معیار په توګه ښایي ځینې وخت ټول حقایق په سمه توګه راونه نغاړي ځکه معمولا به یاد پېښو په حقیقي اړخ باندې د واکدارانو د ناوړو غوښتنو پرده غوړېدلې وي او ځینې وخت خو تاریخ لیکونکي هم بشپړه بېطرفي نه مراعتوي او له ځینو پېښو سره خپل احساسات شریکوي. تر لومړۍ نړیوالې جګړې د مخه او را وروسته په فرانسه کې په لوی لاس په تاریخ کې ګوتې ووهل شوې او کوښښ وشو چې د فرانسې ګیدړ هم د زمري په بڼه وښودل شي، دا کار ځینې وخت حاکم نظامونه د دې لپاره هم کوي چې د خپل ولس خلکو ته یوه پیاوړې او غښتلې روحیه ایجاد کړي. مګر فولکلور بیا یوې داسې شفافې هېندارې ته ورته نارسمي تاریخ دی چې هلته یوازې او یوازې د یوې ټولنې اعمال او کردار په ډېره حقیقي بڼه تر سترګو کېدای شي، کله که یوه امریکایي مور خپل ماشوم ته للو وایي نو څه تصور کوئ چې څه به ورته وایي او کله که یوه پښتنه مور خپل ماشوم ویده کوي نو څه ورته زمزمه کوي!؟ که چېرې همدغو مواردو ته په سمه توګه ځیرشو نو وبه پوهېږو چې فولکلور د یوې ټولنې د وجود ژبه ده او دا ژبه دومره رښتینې وي چې هیڅ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډول تصنع او تعالي په کې ځای نه شي نيولی. نو لازمه ده چې د يوې ټولنې د ښې پېژندګلوۍ په موخه موږ د هغې ټولنې فولکلور تر څېړنې لاندې ونيسو نه د هغوی هغه وياړنې چې دوی په ليکلي تاريخ کې ځای کړې وي.

د بشر پېژندنې د معياري اصلونو د رابرسيره کيدو تر څنګ د فولکلور پېژندنه د ژبپوهانو لپاره يوه اغيزمنه ذريعه کيدای شي، ځکه په سيمه ييزو فولکلوريکو نمونو کې ډېر داسې ګړدودونه، لغتونه، اصطلاحات او د بيان نور موارد مخې ته راځي چې نوي وي. ما چې کله د وردګو د جغتو سيمې دغه منظومې نمونې راټولې کړې نو يو شمېر ځانګړي ژبني اړخونه لکه؛ محاورې، لغتونه او قاعدې مې مخې ته راغلې چې ښايي د يوه ژبپوه لپاره به د څېړنې په منظور ډېر مواد ولري.

په همدې ترتيب د فولکلور څېړنه د بشر پېژندنې له ګڼو ابعادو سره مرسته کولای شي او د څېړنې په ترڅ کې ښايي هغه زماني واټن هم په ګوته کړای شي چې يو فولکلوريک اثر په کې تخليق شوی وي، چې د همدې سپيناوي په ترڅ کې بشر پيژندونکي (انټروپولوجستان) کولای شي ووايي دې ټولنې په فلانۍ زمانه کې څه ډول ژوند درلود.

څرنګه چې د يوې ټولنې په فولکلور کې د هغې ټولنې کره وړه او مشخصات څرګند دي دا حقيقت به مو په پورتنيو نمونو کې تر سترګو شوی وي. دا چې پښتانه انتقام جو خلک دي او يوه بل ته غاړه نه ږدي د ژوندانه دا کردار يې په هر ډګر ښودلی دی، د دوی د خپلوۍ دود او دستور که څه هم په درنښت ترسره کېږي؛ بيا هم پکې خورا زياتې ستونزې موجودې وي

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ښادۍ سندرې

او کله نا کله خو آن له لومړیو وختونو څخه دا ستونزې، ګیلې او ګذارې د دوی په احساساتو کې راڅرګندې شي.

په پښتنه ټولنه کې مېرمنې زیاتره وخت په تصامیمو کې ونډه نه لري او همدا لامل دی چې دا ټولنه یې له جدي ستونزو سره مخ کړې ده، پښتنه مېرمن چې په پرېکړو کې د ونډې دنه لرلو تر څنګ پر نارینه وو باندې د نیغ په نیغه نیوکې حق هم نه لري نو بیا فولکلور ته مخه کوي او په هغه توګه کم ترکمه خپله نیوکه کوي. یوه میرمن چې حتی ځان ته د جامو د رخت اخیستلو واک هم نه لري په طنز امیزه ډول وایي: ((د جاپان ټول رختونه راغلل – دله لګیا دی ماته چیټ بیه کوینه)).

کله چې په دې وپوهېږو چې د فولکلور او بیا په تیره د پښتني فولکلور اصلي خالقه میرمن ده او دا میرمن بیا د محکومیت او سخت ګیرۍ په لومه کې ګیره ده نو له داسې یوه محکوم قشر سره لومړی د اړیکو نیول هم یو مشکل کار دی او که اړیکې ورسره ونیول شي نو د دوی د اعتماد جلبول هم ستونزمن دي، ځکه هغه خلک چې ټوله راشه درشه یې له خپلوانو سره وي په پردیو خلکو باندې ډېر کم اعتماد کولای شي تر څو له هغوی سره د خپل زړه اصلي رازونه او په سختۍ بیانیدونکي کیفیتونه شریک کړي. مګر سره له دې ټولو بیا هم ما تر خپلې وسې کوښښ وکړ چې ستاسې مخې ته پراته معلومات له دوی څخه راټول او ترتیب کړم. او خدای دې وکړي چې د دې سندرو په راغونډولو سره مې د شفاهي ادبیاتو د دې جز له بډاینې او خوندي کولو سره مرسته کړې وي او د دې برخې د څېړنې د لارویانو او مینه والو ادبي تنده پرې ماته او د نوموړیو د ګټې اخیستنې وړ وګرځي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مناقشه

د يوې ټولنې د فولکلور څېړنه ښايي تر ډېرو نورو څېړنو ګران کار وي. ځکه فولکلور يوازې د ژبې او ادب برخه نه ده، بلکې د بشر پېژندنې او روان پېژندنې نور ډېر موارد هم ورپورې تړلي دي. کله چې موږ د يوې ټولنې فولکلور څېړو نو اړ يو چې د څېړنې بېلابېل معيارونه په پام کې ولرو، کوم شيان، د کوم قشر له خوا، څنګه او څه وخت رامنځ ته شوي دي.

دا چې ما د وردګو د جغتو سيمې د ښادۍ بدلې د څېړنې لپاره موضوع وټاکله هدف مې د دغې سيمې د فولکلوريکو احساساتو ښه ترجماني او پېژندګلوي وه، که څه هم د وردګو د سيمې په فولکلور باندې تر ما د مخه په دغه تيزس کې يادو شويو استادانو څېړنې کړې، خو ځينې شيان چې زما په نظر يا پاتې وو او يا هم له دې سيمې سره د هغې بلې سيمې چې نوموړيو استادانو يې د ښادۍ بدلې راټولې کړې توپير درلود، ما تر خپله وسه کوښښ وکړ چې راټول يې کړم او ستاسې مخې ته يې کېږدم، د مثال په ډول د وردګو سيمې د فولکلور په څېړنه کې تر ډېره حده يوازې هغه بدلې، سروکي، ولسي سندرې او نور راوړل شوي وو، چې په عمومي توګه يې د دغې سيمې د خلکو د ژوندانه د کړو وړو، راشه درشه او باطني ارمانونو پورې اړه لرله مګر دا نمونې تر ډېره بريده له مواردو سره نه وې څېړل شوې او ما تر يوه حده وکولی شول چې ويې څېړم، بله موضوع په دې سيمه کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ښادۍ سندرې

د تېرو درېيو لسيزو جګړه ييز بدلونونه وو چې د سيمې د فولکلور په بڼه او محتوا باندې يې تاثير کړی ؤ او ما يې يادونه وکړه، هغه ښځمنې چې تر جګړې د مخه به يې په آزادانه توګه د خپل ولس له چاپيريال څخه ليدنه کولی شوی، يعنې زيارت، ميلې او بازار ته به تللی شواى او د دغه کردار په نتيجه کې به يې تخليقي تفکر پيدا کولی شواى، اوس چې جګړه تېره شوې او يا دا چې دا سيمه د جګړې په وخت کې قرار لري حتماً يې د شفاهي ادبياتو په شکل او منځپانګه اغيزکړی او دا اغيز د يادولو وړ ؤ.

د پخوانيو ښېړنو پر مهال ځينې دودونو توپير موندلی ؤ چې ما بايد د يوې نوې ښېړنې په ترڅ کې ترې حتماً يادونه کړې واى او دا کار مې هم ترسره کړ.

د ادب د مبتدي ليکوالو او ښېړنکيو لپاره د يوې داسې رسالې وړاندې کول پکار ؤ چې تر يوه بريده يې بايد د نورو ښېړونکيو له پخوانيو ښېړنو سره توپير درلودی شواى او ما زيار وکيښ چې دا توپير په ګوته کړی شم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پېشنهادونه

د دې لپاره چې د فولکلور برخه مې د واده په دود کې په بشپړه توګه څېړلې وي، باید محترم څېړونکي او د قلم خاوندان نورې شفاهي سندرې چې د کليو او بانډو د خلکو په حافظو کې پرتې دي په پرله پسې ډول ټولې او په څېړلو يې لاس پورې کړي. باور لرم چې په ولس کې به ډېرې داسې سندرې او د فولکلور نورې برخې مرموزې پاتې وي چې لا به د چا پام هم ورته نه وي او نه به يې خوا ته ورغلي وي. د دې لپاره چې زموږ د ژبنۍ پانګې مرغلرې، چې لا تر ايرو لاندې پټې د تل لپاره ورکې نه شي او د وختونو توپانونه يې له ځانه سره يونه سي بايد ژر تر ژره يې راغونډې او د يوې غوره شتمنۍ په توګه يې د تاريخ په پاڼو کې ثبت او خوندي کړو، که په دې وتوانيږو چې له هر کلي نه لږ او ډېر فولکلوري مواد راټول کړو ايله به مو دومره کړي وي چې د افغان ولس او پښتو ژبې د پراخې پرګنې هغه پراخه غوړېدلې لمنه چې راغونډل يې سخت دي لږ سره پيوند کړي او له ورانېدواو زړېدو به مو يې مخنيوی کړی وي.

له بلې خوا کليو او بانډو ته د مدنيت او عصريت داخليدل يو بل لوی ګواښ(خطر) دی، چې په دې نوي والي سره په کليوالي ژوند کې هم خامخا ډېر بدلون راغلی دی او لا پسې روان دی او پخواني کړه، وړه ورو ورو د هېرېدو په حال کې دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ښادۍ سندرې

او يو بل ورانديز مې د ادب څېړونکيو او د ادب مينه والو ته دا دی، چې هغه د فولکلور او شفاهي ادبياتو او په تېره بيا د سندرو په اړه ليکل شوي کتابونه چې پخوا چاپ شوي او اوس يې نسخې ډېرې کميابې دي بيا له سره چاپ او خپرې کړي، ځکه که دا شته نمونې يې هم له منځه ولاړې شي، ټول پښتانه به له دې قيمتي شتمنۍ نه بې برخې شي.

زما په نظر د فولکلور ثبتونې تر څنګ هغه سندريز تالونه، ريدمونه، سُرونه او ټاټونه هم بايد ثبت شي چې د يوې سيمې د خلکو د ذوق استازيتوب کوي، خو د داسې مواردو د ثبت لپاره پکار ده، چې څېړونکی هر اړخيزه پوهه او تجربه او پراخ امکانات ولري، که چېرې مې په راتلونکي کې د داسې يوه تحقيقي اثر د رامنځ ته کولو اراده وکړه نو اميد دی چې د څېړنې د مختلفو معيارونو په نظر کې نيولو سره به په يادو شويو برخو کې هم زحمت وباسم.

موند خپرندويه ټولنه

(c) ketabton.com: The Digital Library

لنډیز

د دې لیکنې موضوع چې په لنډ تنګ وخت کې مې د ماسټرۍ د تیزیس په بڼه ترسره کړې ده، د (د وردګو د ښادۍ سندرې) ده. دا سندرې مې د وردګو ولایت د جغتو له ولسوالۍ نه لکه څنګه چې خلک یې وایي یا بولي په طبیعي ډول، د ښځو او نجونو له خولې راټولې کړې دي. په لیکنه کې مې کوښښ کړی؛ ټول هغه مطالب چې ولسي رنګ یې پیاوړی او اوس هم په ژوندۍ توګه موجود دي د کارونې له مواردو سره یې ذکر کړم او تقریباً ټولې سندرې نوې دي. مخکې تر دې چې د دې موادو په راټولو پیل وکړم، په دې اړه مې هغه لیکل شوي کتابونه چې ماته معلوم وو او هم هغه مأخذونه چې لارښود استاد یې د لوستلو توصیه راته کړې وه ټول وکتل او د راټولولو په وخت کې مې د تکراري سندرو له لیکلو ډډه وکړه او همدا ډول یوه نیمه داسې سندره چې د لږ یا ډېرو الفاظو او توریو په بدلون سره په نورو کتابونو کې راغلې وې له دې سندرو سره په مقایسوي ډول په لمن لیکونو کې را اخیستې دي.

په دې سندرو کې مې بابولالې، سروکې د اتڼ نارې او... نور ځای کړې دي. یعنې د ښادۍ د بدلو تر څنګ مې ځینې عام سروکې او د اتڼ نارې چې په ودونو کې یې هم وایي راغونډې کړې دي. پر دې سربېره د دې سندرو د قدامت او د راټولو د شالید د راوړلو په خاطر مې له ځینو مأخذونوڅخه هم استفاده کړې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ښادۍ سندرې

د سندرو د حالاتو د بیانولو لپاره مې د وردګو د واده په دود هم څه نا څه خبرې کړې دي او څومره چې کېدای شوی له اختصار نه مې کار اخیستی دی. مثلاً د پښه خلاصي، د سرواره د تګ او داسې نورو چې سندرې نه پکې ویل کېږي، له سره یادونه کړې نه ده، ځکه چې د وردګو د واده د دود او دستور په اړه ښاغلي حبیب الله رفیع په خپل کتاب (پښتني ودونه) او احسان الله آرینزي په خپل کتاب (د وردګو د واده دود او بدلې) کې دا موضوعات په مفصل ډول لیکلي او معرفي کړي دي.

د دې سندرو د راټولونې په منظور مې په دوو ودونو کې هم ونډه واخیستله او هم مې له ښځو او نجونو نه د پوښتنې په ډول ثبت کړې، او له دې سره مې ځینې متلونه او د ښې شپې فالونه هم راغونډ کړي دي او هیله منه یم چې په راتلونکي کې یې تر بشپړونې وروسته یو ځای د کتاب په بڼه چاپ او خپاره کړم.

یوه بله خبره چې باید له تاسو سره یې شریکه کړم دا ده، چې ما د ځینې ستونزو او رسمي بوختیاوو له امله ونه شوای کړای چې په وردګو کې ډېر وخت تېر کړم، په کلیو وګرځم او ډېر مواد راټول کړم، ځکه هغه ښځې چې له لرې پرتو کلیو نه واده ته راغلې وې ویل یې که زموږ کلي ته راشې، هلته ډېرې بدل زنې (بدلې ویونکې) ښځې شته چې زښته زیاتې بدلې یې زده دي او آن د ناوې د برستنې ګنډولو او پښه خلاصي پر مهال هم رنګ رنګ بدلې وایي، خو زموږ یې ډېرې اوس هېرې شوې دي. که په راتلونکي کې مې دغو کلیو ته د تګ موقع ترلاسه کړه نو خامخا به ورځم او هغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

نالیکلې بدلې به، چې د دغو ښځو په حافظو کې ذخیره او د هېرېدو په حال کې دي راټولوم.

د فولکلور په برخه کې زما دا لومړنی تحقیقي اثر به کېدای شي نیمګړتیاوې هم ولري او ښایي د ځینو دودونو لیکل راڅخه پاتې شوي وي، خو هیله منه یم چې لوستونکي به یې راپه ګوته کړي.

دا سندرې چې په کلیو بانډو کې خوله په خوله انتقال مومي ځینې یې تاریخي قدامت نه لري او داسې نوي لغات، لکه طیاره، مونی یا مونیان (فلانکوچ موټر) ټاونیس یا ټونس او ... په کې ترسترګو کیږي.

دا پروژه یوه مقدمه او د متن اصلي برخه رانغاړي، په سریزه کې د موضوع په اړه خبرې شوې دي، او د تیزس هغه اساسي برخه ده چې په یوه ټولنه کې د فولکلوري توکیو د موجودیت د ارزښتونو تر څنګ د فولکلوري موادو پر ساتنه او کیفیت باندې هم څه نا څه خبرې لري.

په سریزه کې د دې څېړنې پر هدف، د فولکلور ټولولو پر اهمیت او د دې پروژې پر ارزښت باندې خبرې شوې دي. دا سریزه د پښتنې سندرو د پیدایښت مخینه یا شالید، د سندرو لومړي ټولوونکي، د ښادۍ د بدلو ټولوونکي او په وردګو کې د ښادۍ بدلو د ټولولو لومړنۍ هڅې راپه ګوته کوي. او همدارنګه د ښادۍ د سندرو پر فورمولټیک جوړښت باندې هم لنډه بحث پکې شوی دی. او هم د ټولو شویو سندرو پر څرنګوالي او د استعمال د موادرو په اړوند او د دې کار پر سوابقو یعنې چې مخکې له دې په دې برخه کې څومره کار، چا کړی دی او له دې موجودې څېړنې سره یې توپیرونه څه دي په لنډه ډول څېړل شوي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ښادۍ سندرې

د متن په اصلي برخه کې د وردګو د ښادۍ سندرې د واده له لومړۍ هوکړې نه نیولې، د ناستې، د نکریزو شپې او د توی (واده) ورځې تر پایه یعنې دریېمې (تخت جمعې) پورې ټولې د هماغه ځای له دود او د ویلو له لهجې او مفاهیمو سره را اخیستل شوې دي. او د وردګو له نورو ولسوالیو او پښتني سیمو سره د جغتو سیمې د ښادۍ سندرو د توپیر او ګډون په خاطر په لمن لیکونو کې د ښادۍ هغه سندرې چې په نورو کتابونو کې راغلې او په ځینې برخو کې له راټولو شویو بدلو سره لږ او ډېر توپیر یا ورته والی لري، لیکلې شوې دي؛ خو د واده د بشپړ دود له بیان نه صرف نظر ځکه شوی دی چې پخوا هم په مکمل ډول معرفي شوی او بیا راوړل یې اضافي او تکراري کارؤ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ماخذونو فهرست

۱- آرینزی، احسان الله. ۱۳۸۹، د وردګو د واده دود او بدلې، دویم چاپ، الازهر خپرندویه ټولنه، دهمزنګ لومړی سرک، کابل افغانستان.

۲- پتنګ، عبدالکریم. ۱۳۵۹، د غرونو څوکې، د فلالوژۍ پوهنځی.

۳- تره کی، غلام محمد. ۱۳۳٦، پښتني دودونه، پښتو ټولنه، دولتي مطبعه.

۴- جلالي، غلام جیلاني. ۱۳٦۰، د پښتو ځانتنی ادب او موسیقي، پښتو ټولنه، د ښوونې او روزنې مطبعه.

۵- خاورې، غوټی. ۱۳٦٦، د پښتو شفاهي ادبیاتو شکل او مضمون، د ۱. ج د علومو اکاډیمي، د ژبنیو او ادبي څېړنو مرکز، پښتو ټولنه، د فولکلور او شفاهي ادبیاتو دیپارتمنت، دولتي مطبعه، کابل.

٦-رفیع، حبیب الله. ۱۳۴۹، د خلکو سندرې، د افغانستان اکاډمي، د تاریخ او ادب ټولنه، کابل، دولتي مطبعه.

۷- رفیع، حبیب الله. ۱۳۸۱، پښتني ودونه، د محمد تدبیر په اهتمام، د افغانستان د مرستو مرکز CCA، د افغانستان د کلتوري خدمتونو اداره، بهیر مطبعه، نوی ښار، کابل افغانستان.

۸- ژواک، محمد دین ۱۳۷۰، افغاني موسیقي، د افغانستان د هنرمندانو د ټولنو اتحادیه، اریانا مطبعه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۹- ژواک، محمد دین. ۱۳۳۴، پښتني سندرې، د محمد دین ژواک په اهتمام، لومړۍ برخه، د پښتو ټولنې د ادبیاتو د څانګې له خوا.
۱۰- سوبمن، محمد علي. ۱۳۵۵، فولکلوري ګېډۍ، د محمد شیرین سنګري په اهتمام، پښتو ټولنه، د ژبپوهنې څانګه، کابل افغانستان.
۱۱- سوبمن، علي محمد. ۱۳۵٦، اولسي پوهه، د اطلاعاتو او کلتور وزارت، د کلتور او هنر ریاست، د فولکلور او ادب آمریت.
۱۲- ساپی، محمد حسن ضمیر. ۱۳۳۵، پښتني سندرې، د محمد حسن ضمیر ساپي په تصحیح او اهتمام، دویمه برخه، د پښتو ټولنې د ادبیاتو د څانګې له خوا.
۱۳- غروال، محمد عارف. ۱۳٦۰، غرنۍ سندرې، د افغانستان د علومو اکاډمي، پښتو ټولنه، دولتي مطبعه.
۱۴- هېوادمل، زلمی. ۱۳۷۹، د پښتو ادبیاتو تاریخ، لومړی ټوک، دویم چاپ، دانش خپرندویه ټولنه.

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library